

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1943.

Första kammaren.

Nr 21.

Onsdagen den 2 juni.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Anmälades och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 265, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om särskilt undantag från skyldighet att utgiva lagfartsstämpel och skatt för gåva efter vissa lantmäteriförrättningar inom Kopparbergs län.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 311, med förslag till förordning om värnsskatt för budgetåret 1943/44.

Föredrogs Kungl. Maj:ts proposition nr 314, angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1942/43 m. m.

Propositionen hänvisades, såvitt angick jordbruksärenden, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Föredrogs Kungl. Maj:ts proposition nr 315, angående anslag för budgetåret 1943/44 till kristillägg samt till avskrivning av nya kapitalinvesteringar, m. m.

Propositionen hänvisades, såvitt angick anslag till kristillägg under nionde huvudtiteln, till jordbruksutskottet, i vad propositionen rörde dels anslag till kristillägg under tolfte huvudtiteln med undantag av kristillägg till personal å indragningsstat, dels ock dyrtidstillägg åt f. d. befattningshavare i statens tjänst, till bankoutskottet samt i övrigt till statsutskottet.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 316, angående beredskapsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1943/44.

Föredrogs Kungl. Maj:ts proposition nr 317, angående grunderna för uttagande av statlig inkomst- och förmögenhetsskatt för år 1943 m. m.

Propositionen hänvisades, såvitt angick de procenttal, varmed bottenkatt enligt 18 § förordningen om statlig inkomst- och förmögenhetsskatt skulle utgå för år 1943, till bevillningsutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner: nr 318, angående Göta pansarlivgardes förläggning m. m.; och nr 319, angående gäldande från anslaget till oförutsedda utgifter av vissa kostnader.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 320, med förslag till lag angående begränsning av dyrtidstillägg å lön och pension, m. m.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 321, med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 2 § förordningen den 17 juni 1938 (nr 370) om särskild skatt å förmögenhet, m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 305, av herr *Mannerskantz*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statens bosättningslån;

nr 306, av herr *Ericson, Frans*, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till förbättrande av bostadsförhållandena;

nr 307, av herr *Nilsson, Bror*, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till förbättrande av bostadsförhållandena;

nr 308, av herr *Johansson, Lennart*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till förbättrande av bostadsförhållandena;

nr 309, av herr *Ericsson, Herman*, och herr *Berg, Robert*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till förbättrande av bostadsförhållandena; samt

nr 310, av herr *Berg, Robert*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa ändringar i civila avlöningsreglementet, militära avlöningsreglementet och manskapsavlöningsreglementet, m. m.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förlängd giltighetstid för ränte- och utdelningskuponger m. m.

På framställning av herr talmannen beslöts att ifrågavarande, endast en gång bordlagda ärende skulle redan vid detta sammanträde företagas till avgörande.

Sedermera bifölls på gjord proposition vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Anmäldes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 264, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förlängd giltighetstid för ränte- och utdelningskuponger m. m.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 39 bifölles även av andra kammaren.

Vid förnyad föredragning av konstitutionsutskottets utlåtande nr 9, i anledning av väckta motioner om utsträckning av tiden för röstmottagning å postanstalt vid kommunala val, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 10, i anledning av väckt motion angående ändring i vallagen i syfte att underlätta valdeltagandet.

I en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 153, av herr *Werner* m. fl., hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till 1944 års riksdag

Om lagändring för underlättande av valdeltagandet.

Om lagändring för underlättande av valdeltagandet. (Forts.)
om sådan ändring i vallagen, att valdeltagandet underlättades för i motionen angivna väljargrupper och efter de riktlinjer, som i motionen angivits.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på återopade grunder hemställt, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Andersson* i Ovanmyra, *Holmström*, *Per Andersson* och *John Gustavson*, som ansett, att utskottet i anledning av motionen bort hemställa, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte an hålla om utredning och förslag i motionens syfte.

Herr **Gustavson**: Herr talman! Detta utlåtande behandlar en motion, som har till syfte att underlätta för avlägset boende att kunna deltaga i allmänna val. Motionärerna begära bara en utredning, men utskottet har icke kunnat vara med därom. Utskottet säger bl. a., att det inte har förebragts några bärande skäl för denna utredning.

Såsom framgår av motionen, visar ju officiell statistik rörande valdeltagandet från städerna och landsbygden åren 1936—1940, att städernas röster ökat med i runt tal 78 tusen, medan landsbygdens röster minskats med i runt tal 115 tusen. Detta tycker man borde vara ett skäl, som måste betraktas såsom så pass bärande, att man inte bör sätta sig emot en utredning om åtgärder, som eventuellt skulle åtminstone i någon mån råda bot på detta icke tilltalande förhållande. Statistiska centralbyrån säger på tal om nedgången i val-siffrorna från landsbygden följande: »Till det lägre valdeltagandet vid 1940 års val torde de till följd av bristen på drivmedel sämre kommunikationerna ha varit en bidragande orsak, varigenom i synnerhet landsbygden drabbats.» Det är ett uttalande av en offentlig myndighet, som man inte torde kunna lämna alldeles ur räkningen.

Nu säger man att det skulle vara mycket svårt att ange, vilka kategorier som avses i motionen. Men kan det exempelvis vara så svårt att i lagtexten angiva, att det gäller personer som äro bosatta på öar? Det tycker jag skulle vara synnerligen lätt. Motionärerna ha ju bland annat påyrkat, att de, som måste anlita sjövägen för att komma till vallokalen, skulle få möjlighet att avlämna sin röst på posten under den tid före valet, som gäller för en del andra kategorier, nämligen aderton dagar. Om man nu tycker, att det är för lång tid, kan man nöja sig med en kortare tidrymd. Det är en sak som utredningen kunde komma att överväga. Jag anser att man inte behöver se saken så mörkt och hopplöst som utskottsmajoriteten gjort.

Det är enligt mitt förmenande en synnerligen behjärtansvärd sak att bereda t. ex. dem, som bo på öar, möjlighet att deltaga i val. Jag kan nämna att för några år sedan hade vi ett val i Bohuslän, där valkretsen bestod av ett stort antal öar. Det blev storm och oväder på valdagen, och så gott som inga på dessa öar kunde deltaga i valet. Hade dessa valmäns röster kunnat inverka på valets utgång, är det nästan troligt, att länsstyrelsen hade tagit i övervägande att upphäva valet, men när nu detta inte var fallet, blev det inte överklagat. Men man måste väl i alla fall anse, att det inte hade varit ur vägen, om dessa människor hade kunnat insända sina röster per post.

Vi komma att om en liten stund behandla ett annat utskottsutlåtande, där det gäller att giva andra kategorier möjlighet att fullgöra sin rösträtt, en fråga varom meningarna äro synnerligen delade och där man kan starkt ifrågasätta, huruvida en utsträckning av rösträtten på den punkten överensstämmer med vanlig rättsskänsla. Jag anser att det är bra mycket mera behjärtansvärt att råda bort för de i motionen påtalade missförhållandena.

Om lagändring för underlättande av valdeltagandet. (Forts.)

Jag vill med dessa ord, herr talman, be att få yrka bifall till den av herr Andersson i Ovanmyra m. fl. avgivna reservationen, som innefattar en hemställan om en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning i motionens syfte.

Herr Källman: Herr talman! Motionären klagar över att valdistrikten äro för stora och avstånden till vallokalerna för långa. Antalet röstande har minskat på landsbygden och ökat i städerna, och han vill rätta till detta med en effektivare uppdelning av valkretsarna. Motionären vill i vallagen ha fastslaget, att vallokalerna skola förläggas så, att avståndet dit endast undantagsvis överstiger 5 kilometer. Då detta emellertid är en mycket godtycklig gräns, vill han också att de, som bo bortom halvmilsgränsen, skola få tillfälle att rösta på posten från adertonde dagen före valet. Det är i stort sett vad motionären yrkar.

Beträffande frågan om ändring i valkretsindelningen på annat sätt än som enligt nuvarande lagstiftning är möjligt kan konstitutionsutskottet inte tillstyrka någon ändring. Det ligger alldeles säkert inom ramen för vår kommunala självstyrelse att möjliggöra största tänkbara valdeltagande. Var och en som är boende i kommunen och äger rösträtt vid riksdagsmannaval är behörig att väcka förslag hos länsstyrelsen om uppdelning av valkretsen i flera distrikt. Naturligtvis skall sedan yttrande inhämtas från kommunalstämma, magistrat eller stadsfullmäktige, men det är det enda som erfordras. Vi tycka att det är nog med denna anordning.

Motionären anför, att de ledande inom en kommun kunna motsätta sig en uppdelning i flera valdistrikt, emedan kostnaderna för valnämnd m. m. bli något större, och han tillägger, att en minoritet kan ha svårt att få förståelse för sina synpunkter. Men minoriteterna kunna ju inte få bestämma. Är det någon som väcker förslag och det finns majoritet i kommunen för en ytterligare uppdelning i valdistrikt, bifaller länsstyrelsen förslaget. I övrigt är detta inte på något sätt någon partiifråga. Det intresserar alla partier att få ett livligt valdeltagande, och följaktligen finns det alla utsikter att med litet god vilja lösa frågan inom ramen av den lagstiftning som nu gäller.

Motionären anför exempel på att där man uppdelat valkretsen i många valdistrikt är valdeltagandet bättre. Han nämner, att Västerbottens län i det avseendet gått före, och det är alldeles riktigt. Man har t. ex. i Vilhelmina socken hela 40 valdistrikt, i Skellefteå landsförsamling 30, i Degerfors 25 och i Nordmaling 23 valdistrikt. I motionärens eget län, Värmlands län, har man exempelvis i Färnebo socken 6 valdistrikt, i Sunne 7 och i Väse 5 valdistrikt. I herr Gustavsons län har man på Öckerö inte mindre än 9 valdistrikt. Allt detta visar alltså, att det går för sig att inom ramen av nu gällande vallag ordna på det sätt motionären önskar, men Kungl. Maj:t och riksdagen lära väl inte ha möjlighet att på lagstiftningens väg göra en lämplig indelning i valdistrikt. Det överstiger lagstiftningens och statsmakternas förmåga.

I fråga om motionens yrkande om vidgad rätt att rösta på postanstalt, vill jag säga, att man inte gärna kan precisera, vilka som skola anses avlägset boende eller inte kunna komma till vallokalen på annat sätt än sjöledes. Det är mycket svårt att göra det. Skulle vi emellertid lagstifta så, att dessa människor skulle äga rätt att rösta å postanstalt från och med den adertonde dagen före valdagen, vem skall då träffa avgörandet, vilka som äro behöriga att rösta före valdagen? Jag kan tänka mig, att en på platsen ny postexpeditörselev kan komma att handlägga saken. Det är ju orimligt att begära, att en sådan tjänsteman skulle känna befolkningen och kunna avgöra, vilka som skola få rösta på detta sätt. Dessutom rubbas, såsom konstitutionsutskottet

Om lagändring för underlättande av valdeltagandet. (Forts.)

framhåller, hela valsyste­met, om en stor del av väljarkåren skulle tillerkännas rätten att rösta å postanstalt.

Under hänvisning till att konstitutionsutskottet på starka skäl avstyrkt motionen i dess båda delar tillåter jag mig, herr talman, att yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på godkännande av den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Gustavson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 10, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Herr statsrådet *Andersson* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 313, angående anslag till vissa reservtelefonstationer m. m.; och

nr 323, med förslag till förordning med särskilda bestämmelser beträffande taxering för inkomst av under år 1943 stormfälld skog.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 11, i anledning av väckta motioner om avskaffande av utskylds-, fattigvårds- och konkursstrecken såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid allmänna val. *Om avskaffande av vissa rösträttsstreck.*

Konstitutionsutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft de inom andra kammaren väckta, till utskottet hänvisade motionerna nr 91 av herr *Andersson* i Malmö m. fl. samt nr 154 och nr 155 av herr *Hall*.

I motionen II: 91 hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag avseende borttagandet av fattigvårdsstrecket som villkor för rösträtt till allmänna val.

I motionen II: 154 hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till 1944 års riksdag om att fattigstrecket, skattestrecket och konkursstrecket skulle avskaffas som diskvalifikationsgrund för deltagande i kommunala val.

I motionen II: 155 hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till 1944 års riksdag om upphävande av fattigstrecket i riksdagsordningens 16 §.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen i anledning av motionerna II: 91, II: 154 och II: 155 i

Om avskaffande av vissa rösträttsstreck. (Forts.)
 skrivelse till Kungl. Maj:t ville hemställa om förslag till 1944 års lagtima riksdag angående avskaffande av utskyldsstrecket, fattigvårdsstrecket och konkursstrecket såsom diskvalifikationsgrunder för rösträtt vid politiska och kommunala val.

Reservation hade anförts av herrar *Andersson* i Ovanmyra, *Holmström*, *John Gustavson*, *Albertsson*, *Albert Andersson*, *J. Lennart Johansson*, *Lindmark*, *Nolin* och *von Friesen*, som ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, reservationen visade, och avslutas med en hemställan, att

- 1) motionen II:155,
- 2) motionen II:91 samt
- 3) motionen II:154

icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr Holmström: Herr talman! Reservanterna ha inte diskuterat frågan om huruvida de s. k. rösträttsstrecken böra avskaffas. Vi ha endast konstaterat, att den är av en betydande inrikespolitisk innebörd och att den därför i nuvarande situation inte hade bort få tagas upp till behandling. Vi hänvisa till den överenskommelse, som vid samlingsregeringens bildande träffades mellan de fyra stora partierna i vårt land, och som fick sitt uttryck i den programförklaring, som hans excellens herr statsministern och herr statsrådet Bagge å samlingsregeringens vägnar avgävo i riksdagen den 13 december 1939. I denna sades det: »En förutsättning för samlingsregeringens arbete är att inre politiska meningsskiljaktigheter undanskjutas.» Vi reservanter hävda alldeles bestämt, att frågan om de s. k. rösträttsstreckens avskaffande är av sådan innebörd, och vi anse lika bestämt, att frågan därför inte bör få tagas upp till behandling. Vad man i ett historiskt ögonblick högtidligen har kommit överens om, bör man också hålla.

Jag anhåller, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Elofsson, Gustaf: Herr talman! När motionärerna ha yrkat på ett upphävande av såväl skattestrecket som fattigvårdsstrecket och konkursstrecket, kan man fråga sig, om tiden nu är inne för att vidtaga en sådan åtgärd. Det har ju alltid varit en värdeämätare inom respektive församlingar på dem, som skola styra och ställa för de övriga, att de skola ha fullgjort sina skyldigheter.

Nu kan man naturligtvis göra gällande, att många på grund av arbetslöshet eller sjukdom inte ha möjlighet att betala sina skatter och på så sätt bli berövade sin rösträtt. Jag hade varit mycket tacksam, om motionen i fråga hade innehållit en begäran om utredning på den punkten. I stället är motionen affattad så, att den kräver, att man utan vidare skall upphäva nyss nämnda streck.

Jag undrar, hur det skulle se ut i en församling, om man helt slopade kravet på att de, som handha kommunens angelägenheter, själva skola ha fullgjort sina skyldigheter. Jag tror att det skulle väcka ganska stor harm hos de medborgare, som gjort rätt för sig. Åtminstone förr har man sagt — det är modernare tider nu, och man kanske inte kan följa med i utvecklingen — att en person först bör lära sig att sköta sina egna finanser, innan han får träda in och klara av andras. Jag tror, att vi mycket väl skulle kunna tillämpa den satsen nu på denna fråga. Däremot vill jag, såsom jag nyss sade, poängtera, att om man genom en utredning kan åstadkomma regler om att de, som inte självförfållat gjort sig skyldiga till skatteskolkning eller dylikt, skola få behålla sin rösträtt, så har jag ingenting emot det. Men vi skola inte förglömma, att vi ha

Om avskaffande av vissa rösträttsstreck. (Forts.)

permanenta skatteskolare i varje kommun, som inte genera sig för att sluta en anställning och taga en ny plats bara för att slippa fullgöra sina skyldigheter. Sådana personer anser jag inte böra få behålla sin rösträtt eller vara lämpliga att handhava en kommuns angelägenheter, om de skulle bli valda till det. Jag håller därför på att man, om man vill ta hand om andras angelägenheter, bör själv ha fullgjort sina skyldigheter till det allmänna.

Jag tror inte heller att de personer, som äro omhändertagna av fattigvården för varaktig försörjning, känna så stort behov att få behålla sin rösträtt. De äro nog inte så angelägna om att få delta i kommunens angelägenheter, när de ha råkat i misär och inte ha möjlighet att själva klara sig.

Jag finner det också litet förvånande, att socialdemokraterna så i gemen ha gått in för förslaget. Jag vet, att speciellt inom deras egna föreningar inom landsorganisationen bli de uteslutna och få inte utöva någon rösträtt, om de inte fullgjort sina skyldigheter till respektive organisationer. Jag tycker, att man borde anlägga ett liknande betraktelsesätt på de kommunala angelägenheterna.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till den reservation, som är fogad vid utskottsutlåtandet.

Herr **Karlsson, Gottfrid**: Herr talman! Talesmannen för reservanterna, herr Holmström, inskränkte sig i sitt yttrande till att hänvisa till den programförklaring, som avgavs av statsministern och statsrådet Bagge å samlingsregeringens vägnar den 13 december 1939, enligt vilken förklaring det varit nödvändigt att genom samlingsregeringens tillkomst åstadkomma en »manifestation av den nationella enigheten kring de nu väsentliga uppgifterna för svensk politik utåt och inåt», medan sådana frågor, som medföra inrepolitiska meningsskiljaktigheter, skulle undanskjutas, till dess — det är ju konsekvensen — man kan komma över de besvärligheter, som voro anledningen till att samlingsregeringen bildades. Med hänsyn därtill skulle enligt herr Holmströms mening de frågor, som beröras i motionerna, överhuvud taget inte få upptagas till behandling, och därför yrkade han avslag på utskottets förslag.

Nu är det naturligtvis så, att när denna deklaration har avgivits av medlemmar av samlingsregeringen, har den väl närmast syftat till att det från regeringens sida inte kunde bli fråga om att framföra frågor av sådan inrepolitisk art, varom meningsskiljaktigheter av större omfattning kunde anses vara rådande. Men deklarationen kan väl inte gärna få lägga hinder i vägen för riksdagen att skriva till Kungl. Maj:t och begära en utredning om ett spörsmål, som riksdagens majoritet anser böra utredas. Sedan blir det ju regeringens sak att i kraft av denna deklaration och den uppfattning regeringen har taga ståndpunkt till och avgöra, huruvida en sådan framställning från riksdagens sida skall medföra det av riksdagen åsyftade resultatet, nämligen en utredning i frågan. Det spörsmålet få vi som sagt överlåta till regeringen att avgöra. Det kan väl inte vara allvarligt menat från herr Holmströms sida, att man överhuvud taget inte skall få ta upp sådana spörsmål till behandling i riksdagen.

Herr Elofsson, som sedan hade ordet, uttalade, att om motionen varit formad på ett visst sätt, skulle han i viss utsträckning kunna biträda ett förslag med begäran om utredning, men då så inte var fallet, yrkade han avslag på utskottets hemställan. Herr Elofsson anförde det gamla och så slitna talesättet, att det skulle väcka harm bland befolkningen i en kommun, om de, som handha dess angelägenheter, inte själva fullgjort sina skyldigheter. Men om något sådant skulle komma att ske och skulle det väcka harm, skulle det väl omedelbart medföra, att de, som handha kommunens angelägenheter, bli skjutsade undan

Om avskaffande av vissa rösträttsstreck. (Forts.)
vid nästkommande val och andra utsedda, och här gäller det för övrigt inte valbarhetsvillkor, utan rösträttsvillkor.

Nej, enligt utskottsmajoritetens uppfattning äro de streck, som finnas kvar, av sådan art, att de inte längre äro motiverade, och detta därför att de — i varje fall gäller det skatte- och konkursstrecken — äro av mycket konjunkturartad beskaffenhet. I tider, då det råder ekonomisk depression i landet, inträffar det att personer, som äro synnerligen ordentliga och ha en mycket god vilja att fullgöra sina skyldigheter gentemot samhället i skattehänseende, råka ut för den malören, att deras förmåga att fullgöra dessa skyldigheter inte räcker till. Det föreligger en oförskyllt oförmåga från dessa personers sida. Vi ha ju tidigare många gånger diskuterat möjligheten att få till stånd en uppdelning mellan sådana fall, som äro självförvållade, och sådana som icke äro självförvållade i detta hänseende. Det har emellertid visat sig vara ogörligt att åstadkomma en sådan uppdelning. Därför kan det inte hjälpas att i några få fall personer komma att få rösträtt utan att de själva ens göra några försök att fullgöra sina skyldigheter. De få väl komma med de också, då det, såsom jag nyss sagt, visat sig ogörligt att på ett tillfredsställande sätt skilja agnarna från vetet.

Detsamma gäller i fråga om konkursstrecket. Den, som är försatt i konkurs, råder inte över sig själv och sitt gods, såsom termen lyder. Han skall därför inte få anses vara en så fullgod medborgare, att han bör ha rättighet att deltaga i skötseln av allmänna angelägenheter. Men, mina herrar, det finns ju åtskilliga personer, som äro i mycket hög grad beroende av sina fordringsägare, även om dessa inte drivit det dithän, att de försatt vederbörande i konkurs. Man kan väl inte därför säga att en dylik person är mindre beroende än den, vars fordringsägare ha fullföljt saken så att vederbörande har blivit försatt i konkurs.

Dessa olika slag av streck åstadkomma endast oreda och besvärligheter vid röstlängdernas uppgörande, och det är för att få litet mer reda och ordning som utskottsmajoriteten ansett det vara önskvärt att få bort dessa streck.

Vad speciellt fattigvårdsstrecket beträffar, förhåller det sig ju så, att bestämmelserna därom tolkas olika på olika håll i landet. I ett valdistrikt kan alltså en medborgare bli fråntagen sin rösträtt, därför att han råkat i en viss situation, medan en medborgare i ett annat valdistrikt, som kommit i precis samma situation, får behålla sin rösträtt, då bestämmelserna där tolkas på ett annat sätt.

Jag tror att det ur åtskilliga synpunkter vore klokt, om riksdagen för sin del beslöt att hemställa hos Kungl. Maj:t om en utredning av frågan. Sedan må det — jag upprepar vad jag i början av mitt anförande sade till herr Holmström — bli regeringens sak att avgöra i vad mån denna fråga är av den art, att den med hänsyn till den regeringsproklamation, som utfärdades vid samlingsregeringens tillkomst, bör få ligga till sig och tagas upp först längre fram.

Jag har, herr talman, intet ytterligare att tillägga, utan hemställer om bifall till konstitutionsutskottets förslag.

Häri instämde herr *Andersson, Anders.*

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Såsom den förste talaren erinrade om, ingick i den överenskommelse som träffades, när den nuvarande samlingsregeringen bildades, att inrikespolitiska frågor av partiskiljande natur skulle skjutas åt sidan. Regeringen bildades med hänsyn till utrikespolitiken och försvarsfrågan. Samlingen kring dessa uppgifter var det huvudsakliga ändamålet med regeringsbildningen, och man förutsatte givetvis att överenskommelsen också skulle hållas.

Nu får man höra av den siste ärade talaren, att den deklARATIONEN och den överenskommelsen gällde blott regeringen och att den deklARATION, som hans ex-

Om avskaffande av vissa rösträttsstreck. (Forts.)

excellens herr statsministern avgav, skall tjäna till rättesnöre endast för regeringen. Riksdagen, påstår den ärade talaren, har naturligtvis full frihet att taga initiativ och fatta beslut i vilka frågor som helst.

Jag måste säga att detta var ett mycket egendomligt sätt att tolka en sådan överenskommelse. Jag undrar vad man på det hållet skulle säga, om det i dag sutte en statsminister från något av de borgerliga partierna, som hade avgivit en liknande deklaration, och hans partivänner stege upp och sade: »Ja, det där bryr vi oss inte om. Vi tillråda riksdagen att handla på ett annat sätt.»

En sådan tolkning kan icke godtagas. Den meningsriktning jag har äran företräda har under dessa bekymmersamma år lojalt sökt att hålla den överenskommelse som träffades mellan partierna år 1939, och vi måste därför också bestämt säga ifrån, att vi icke kunna tillåta att den på detta sätt brytes. Det kan icke ske utan efterverkningar.

Den fråga som det här gäller är i alldeles särskild grad sådan att inrepolitiska meningsskiljaktigheter förefinnas, en stridsfråga av särskild klass. Är det så, att kammaren följer de meningar, som den siste talaren har hävdad å utskottsmajoritetens vägnar, vill jag å min partigrupps vägnar deklarerera att det beslut, som kammaren då fattar, kommer att skrivas upp på det konto som skall väga i vågskålen, när det gäller att taga ställning till frågan om samlingsregeringens fortbestånd. Det bör sägas ifrån, att det då också skall hållas i minnet från vilket håll den första signalen till en inrikespolitisk brytning gavs.

Jag yrkar, herr talman, avslag på utskottets hemställan och bifall till reservationen.

Hans excellens herr statsministern **Hansson:** Herr talman! Jag skulle naturligtvis inte ha blandat mig i denna diskussion, men när herr Johansson i ganska hotfull ton förklarade, att man från socialdemokratiskt håll vore i färd med att bryta den grundläggande överenskommelsen vid samlingsregeringens tillträde, kan jag inte underlåta att säga att jag tycker att herr Johanssons uttolkning av vad som sagts i regeringsdeklarationen är ganska märklig, kanske inte minst därför att denna uttolkning ju måste innebära, att man från riksdagens egen sida påyrkar att regeringens deklaration praktiskt taget skall binda riksdagen i fråga om dess rätt till initiativ.

När det vid samlingsregeringens tillträde hette att inrepolitiska tvistefrågor skulle undanskjutas, hade detta givetvis i första hand avseende på regeringens arbete, men man utgick naturligtvis också ifrån att partierna i riksdagen skulle vara beredda att bära upp den grundval, som regeringen hade angivit för sitt arbete. Detta har emellertid inte betytt att regeringen av riksdagen krävt, att riksdagen i alla frågor skulle säga ja och amen till vad regeringen föreslagit. Det förhåller sig väl också på det sättet, att meningsskiljaktigheterna här i riksdagen under samlingsregeringens tillvaro ibland varit ganska stora. Jag tror att det skulle vara tämligen meningslöst att ge sig in i en undersökning av vilket parti som först började synda mot den s. k. lojaliteten. Jag tror att kontot då skulle bli ganska växlande, och fråga är, om det socialdemokratiska partiet efter en sådan undersökning skulle visa sig ha givit anledning till det hotfulla språk som herr Johansson förde.

Jag vill för övrigt påpeka att det ju inte visat sig vara möjligt att undanskjuta endast de inrikespolitiska tvistefrågorna. Jag erinrar om att riksdagen under samlingsregeringens tillvaro har vidtagit en så betydelsefull ändring i vår författning som sänkningen av åldersstrecket vid politiska och kommunala val. Man skulle väl kunna anse att denna förändring — i den mån det har stått strider mellan partierna rörande de inrikespolitiska och särskilt för-

Om avskaffande av vissa rösträttsstreck. (Forts.)
fattningsfrågorna — vore av större betydelse än det förslag som nu föreligger om att upphäva vissa begränsningar i utövanheten av rösträtten.

Jag vill med detta endast ha sagt att det förefaller mig, som om man gjorde klokt i att inte på det sättet pressa vad som förklarades vid regeringens tillkomst, att man beträffande praktiskt taget varje fråga kunde väcka lojalitets-
spörsmålet.

Sedan är det en annan sak, om riksdagen anser sig böra skriva till Kungl. Maj:t i en fråga som denna. Därom skall jag inte uttala mig. Min sakståndpunkt känna alla; jag har hela tiden varit för en ordning som inte i onödan berövar någon hans möjlighet att deltaga i de allmänna avgörandena. Men sedan blir det, såsom här redan sagts, regeringens sak att taga ställning till en riksdagens begäran. Och jag förklarar utan vidare: det kan icke komma i fråga att regeringen som svar på en sådan riksdagens begäran skulle framlägga förslag i dessa ting, såvida man icke inom regeringen kan bli enig om att göra det. Det är på det sättet jag anser att man måste upprätthålla överenskommenheten om undanskjutande av de inrepolitiska meningsskiljaktigheterna, att man icke inom regeringen under motstånd av en minoritet kan driva fram ett regeringsförslag av denna art. Det är därför mycket troligt att en skrivelse från riksdagen i detta avseende helt enkelt inte kan effektueras av samlingsregeringen.

Herr Gustavson: Herr talman! Jag ber att få säga några ord till herr Gottfrid Karlsson.

Herr Karlsson har inte förnekat, och inte heller hans excellens herr statsministern ifrågasatte i sitt anförande, att den nu debatterade frågan måste hänföras till sådana inrepolitiska tvistefrågor, varom här har talats. Herr Karlsson har som sagt icke förnekat detta; men han säger att den överenskommenheten, som partierna träffade vid regeringens tillkomst, inte innebar att riksdagens ledamöter skulle vara förhindrade att taga initiativ i frågor av det slaget, och att det blir regeringens sak att avgöra, huruvida dessa initiativ komma att leda till några åtgärder från dess sida. Ja, men om herr Karlsson är på det klara med att denna fråga är av den beskaffenheten, vill jag fråga honom, om han anser att det är överensstämmande med god ton och om det är taktiskt klokt att föra fram den, då man på förhand vet att regeringen anser sig förhindrad att taga upp frågan. Vi hörde alldeles nyss av hans excellens herr statsministern att det är mycket tvivelaktigt, om regeringen kommer att göra någon framstöt i detta fall, och att det i varje fall inte kommer att ske, såvida regeringens ledamöter inte äro eniga om det.

Man får väl anse det vara ganska unikt att enskilda motionärers förslag under sådana förhållanden accepteras av konstitutionsutskottet utan någon som helst föregående utredning.

Herr Karlsson gick också in på själva sakfrågan. Han talade om alla dem som råkat illa ut i ekonomiskt avseende. Men han talade inte — liksom inte heller motionärerna gjort — om att det också finns notoriska skatteskolare och skojare som göra vad de kunna för att slippa undan sina skyldigheter mot samhället.

Jag skulle för övrigt vilja påminna herr Karlsson om ett fall, där väl även han mycket styvt håller på att rättigheter skola vara förenade med skyldigheter. Jag tänker på en ekonomisk förening. En medlem i en sådan är skyldig att betala sin medlemsavgift för att få vara med om att besluta i dess angelägenheter. Jag har ofta sett annonser från fackföreningarna i samband med deras konferenser, där det krävs att stämplad medlemsbok skall visas upp vid ingången. Medlemmarna skola sålunda förete kvitto på att de betalat sina kon-

Om avskaffande av vissa rösträttsstreck. (Forts.)

tingenter eller uppvisa att de av en eller annan anledning fått anstånd därmed eller blivit befriade däriifrån för att få deltaga i föreningens avgöranden. Om man nu sätter en sådan enskild ekonomisk förening över eller framför samhället skulle jag kunna förstå herrarnas ståndpunkt, men gör man inte det, är den ståndpunkten fullkomligt oförklarlig.

Jag har ingenting emot att de, som oförskyllt ha råkat i svårigheter och kommit på restlängd med sina skatter eller blivit omhändertagna av fattigvården, få ha sin rösträtt kvar, men så länge vi inte kunnat finna något sätt att i detta fall skilja fåren från getterna, om jag får använda det uttrycket, anser jag att man inte kan göra något åt saken.

Vi skola heller inte glömma att de inskränkningar, som nu föreskrivas, inte äro så förskräckligt hårda. Man behöver endast betala sin kommunalskatt vart tredje år. Om man inte häftar för mer än två av de under de tre senaste åren förfallna utskylderna, förlorar man inte sin rösträtt. Jag skulle också vilja ifrågasätta, om förlusten av rösträtten tynger hårdast på dessa stackars människor, som oförskyllt kommit i ekonomisk misär. Det är väl förlusten av en hel del annat, som kommer dem att känna sig ofria och beroende av sina medmänniskors mer eller mindre långt gående välvilja i mycket högre grad än den omständigheten, att de på valdagen inte få utöva någon rösträtt.

Jag har velat göra dessa erinringar med anledning av herr Karlssons anförande. Jag anser att riksdagen inte bör begära av regeringen att föra fram en sak som denna, då det, enligt vad vi nyss hörde av hans excellens herr statsministern, är mycket tveksamt om regeringen kommer att göra något åt saken.

Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr Wistrand: Herr talman! Jag vill inte gå in på frågan, huruvida utskottets ställningstagande är förenligt med det samarbete, som var en förutsättning för samlingsregeringen, eller ej. Den har redan blivit belyst i debatten från olika synpunkter. Jag skulle i stället vilja yttra några ord om själva de föreliggande förslagen såsom sådana och därvid se dem mer ur principiell synpunkt.

Jag tolkar de föreliggande motionerna och utskottets utlåtande på det sättet, att man anser att den demokrati, som finns här i landet, allt fortfarande är behäftad med vissa skönhetsfel, vilka det är angeläget att bortoperera. Mer än skönhetsfel kan det ju knappast vara fråga om, eftersom deras faktiska betydelse är tämligen begränsad. Det är ju endast få procent av valmännen som på grund av dessa kvarstående streck äro utestängda från att utöva sin rösträtt. Och då dessa valmän nog torde återfinnas inom alla partier, är det knappast troligt att man genom ett borttagande av de återstående rösträttsstrecken skulle partimässigt vinna något för vare sig den ena eller den andra meningsriktningen här i landet.

Frågan ligger i själva verket mest på det principiella planet och jämförelsevis litet på det praktiska. Dessa streck äro rudiment av tidigare konstitutionella garantier, och det är sålunda ur synpunkten, om dessa äga något berättigande, som man har att bedöma frågan.

Olika företrädare för utskottet ha framhållit att för närvarande många personer äga rösträtt vilkas ställning ej är avsevärt olika deras, som på grund av strecken förvägras rösträtt. De förmena att detta är en orättvisa. En person kan vara så jäktad av sina borgenärer, att han sannerligen inte har tid att tänka på allmänna angelägenheter, men får ändock rösta; konkursgäldenär får det icke. För att rättja till detta vill man ge även den, vars ohållbara tillstånd fortskridit därhän att han blivit försatt i konkurs, möjlighet att rösta. Sådan är den mentalitet som ligger bakom förslagen.

Om avskaffande av vissa rösträttsstreck. (Forts.)

Jag skulle emellertid vilja kasta om själva bevismetoden i dylika fall. När det gäller samhällets angelägenheter, ha vi väl inte först och främst att fråga, om det är orättvist mot den ena individen i förhållande till den andra individen, utan vi ha väl att fråga: vad tillföres samhällslivet genom de nya elementen, vilka tillgångar i samhällslivet vinner man genom att åt dem lämnas rösträtt?

När den allmänna rösträtten en gång i tiden infördes i landet, skedde det i den mycket starka och övertygande känslan att här funnos värdefulla, mycket värdefulla element i samhället som med nödvändighet borde vinnas för samhällsarbetet och få sitt tillfälle att deltaga däri. Sedan det steget tagits, tror jag att de finns mycket få i detta land som beklaga att det togs. Samhället har vunnit på det. Det har skapats tillgångar för samhället, som i dessa tider resulterat i ett samförstånd som förvisso inte andra förhållanden skulle ha förverkligat. Vilka element är det emellertid som man nu vill ge rösträtt och vilkas medverkan i samhällsarbetet man anser vara så önskvärd? Det är ju folk som, låt vara kanske någon gång av oförmåga, men i de flesta fall av slarv, ha försummat sina skyldigheter mot samhället. Det är personer som inte ha kunnat sköta sina egna angelägenheter så, att de kunna råda över sig och sitt gods. Det är personer, som vegetera på samhällets försörjningsinrättningar — förlåt uttrycket, men det är i alla fall så — personer som ha lämnat samhällsinsatserna helt och hållet bakom sig, i den mån de någonsin ha gjort några, och som äro helt och hållet beroende av samhället för sin egen försörjning. Kunna sådana personers insatser verkligen förväntas bli någon tillgång för samhället? Drivas inte de, som framföra och göra sig till tolk för sådana reformkrav, som i dag behandlas, i själva verket av en formell tankegång, som redan lämnat realiteten långt bakom sig?

Jag har velat framhålla dessa synpunkter, därför att det, som man på vissa håll kanske anser vara en vinst för demokratin, en gång i tiden kan komma att kännas som en belastning. Vi veta ju av egen erfarenhet från senare år, att demokratin, lika litet som någon annan statsform, är i sig själv säkrad till sitt bestånd. Den måste ledas av en oupphörlig självbesinning och återhållsamhet och kunna försvara sin egen ställning. Det har den ju också gjort här i landet, och kanske kommer den också att göra det över hela världen. Ingen kan dock se vad framtiden bär i sitt sköte; det kan återigen uppstå faror och hot för det demokratiska styrelseskicket. Då är det enligt min mening stor anledning att se till, att man inte seglar med någonting som skulle kunna kallas för lik i lasten. Man bör se till, att rätten att deltaga i avgörandet av samhällets angelägenheter icke lämnas sådana som sakna förutsättningar att bära upp denna rätt.

Ur denna synpunkt ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Holmström: Herr talman! I konsekvens med min uppfattning, att sakfrågan inte bör upptagas till behandling, skall jag inte heller i detta anförande diskutera själva saken. Jag vill endast konstatera, att en debatt dock kan ha sin stora nytta, ty den visar tydligt, att det finns stora meningskiljaktigheter i denna fråga. Jag hade tillfälle att vid behandlingen i utskottet säga, att debatten där hade ungefär samma karaktär som de stora rösträttsstriderna under deras stormdagar. Alla de gamla argumenten och motargumenten kommo fram inom utskottet. Det var en ganska livlig debatt. Jag skall således beträffande sakfrågan inskränka mig till att konstatera detta.

Jag förstår faktiskt inte, hur herr Gottfrid Karlsson läser. Och jag är vanvördig nog att inte heller riktigt förstå, hur hans excellens herr statsministern tolkar samlingsregeringens programförklaring. Det står ju i den

Om avskaffande av vissa rösträttsstreck. (Forts.)

tydligt och klart: »En förutsättning för samlingsregeringens arbete är att inre politiska meningsskiljaktigheter undanskjutas». Vårt svenska folk har väl ändå gått och trott, att vi inte skulle kivas, när vi i dessa ofärdstider sitta i samma båt. Så får man här höra, att detta gäller endast regeringen och inte riksdagen! Jag förstår uppriktigt sagt inte ett sådant resonemang.

Hans excellens herr statsministern framhöll såsom ett prejudicerande fall, att riksdagen år 1941 beslutat en sänkning av rösträttsåldern. Ja, men den frågan låg inte till på samma sätt som denna. Det rådde därvidlag inte några större meningsskiljaktigheter, i det att alla politiska partiernas ungdomsorganisationer stodo bakom de motioner, som då framlades. Inte heller i konstitutionsutskottet var det någon större meningsskiljaktighet. Vi voro tre motionärer den gången, och vi hemställde, »att riksdagen i anledning av de i ämnet väckta motionerna ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville med beaktande av de av oss angivna synpunkterna överväga frågan om en sänkning av rösträttsåldern vid politiska och kommunala val och för riksdagen framlägga de förslag som härav kunna föranledas».

Det rådde således i den frågan inte några sådana politiska meningsskiljaktigheter, som det gör beträffande den föreliggande. Debatten visar det tydligt, och konstitutionsutskottets utlåtande visar det även fullt klart, då ju samtliga borgerliga representanter reserverat sig mot utskottsmajoritetens förslag.

Herr Engberg: Herr talman! Jag var med som suppleant i 1918 års författningsutskott och följde intresserat alla de diskussioner i rösträttsfrågan, som där ägde rum, och jag har sedan med intresse under många år som ledamot av konstitutionsutskottet följt dessa frågor.

När jag lyssnade till herr Wistrand, var det första som slog mig, att i hans anförande kom till uttryck en annan syn och en annan anda än den, som man på borgerligt håll företrädde i författningsutskottets överläggningar. Jag erinrar om att dåvarande ledaren av förstakammarhögern, herr Trygger, öppet erkände, att man naturligtvis inte får säga, att var och en som kommer i det läget, att han inte kan betala sin skatt, själv har förvällat detta, men å andra sidan förmenade han, att det var bäst att man höll på ett utskyldsstreck, när det inte hade presenterats någon möjlighet att skilja fåren från getterna.

Den ärade talaren på Stockholmsbanken anlade en annan, en vida mindre nyanserad synpunkt. Han började med att framhålla, att detta är en mycket liten fråga, ja, den är så liten, att han ville reducera den till en estetisk fråga; det var fråga om enönhetsfläck. Men under anförandets gång växte den estetiska frågan till en stor fråga, och i slutspurten av hans tal hade den vuxit ända därhän, att den inte bara var en stor fråga, utan den var en politisk fråga. Jag vet inte vilket stadium i talarens anförande som man närmast skall taga fasta på; om det är på den inledande betraktelsen över frågan som en estetisk fråga eller på avslutningen med dess patetiska vädjan, om det allmänna tillföres något värde genom vad det är för sorts folk man här släpper fram.

Om det, herr talman, gällde valbarheten, således den fråga som ligger under utredning, tror jag, att den ärade talaren och jag inte alls skulle vara oense, ty därvidlag är det rätt och slätt ett anständighetskrav, att den, som väljes till ett kommunalt förtroendeuppdrag, skall ha betalt sina skatter. Det håller även jag på. På den punkten råder mellan den ärade talaren och mig ingen meningsskiljaktighet. Den frågan föreligger emellertid inte här, utan här är det rätt och slätt fråga om rösträtten.

Om avskaffande av vissa rösträttsstreck. (Forts.)

Vad innebär rösträtten i en demokratisk stat? Jo, den är helt enkelt ett uttryck för förtroendet till den enskildes omdöme och ansvarskänsla och att man utifrån personlighetsprincipen och med erkännande av människovärdet skall ge åt var och en en lika möjlighet att utöva inflytande.

Vad först beträffar utskyldsstrecket, herr Wistrand, ha vi ju tagit bort det i fråga om de politiska valen. Det gäller således inte för valen till andra kammaren. Finns det då någon rim och reson i att det skall gälla för de kommunala valen? Jag har alltid trott, och inte bara trott utan varit förvisad om, att den valhandling som äger rum, när det gäller att sammansätta riksdagen, där rikets viktigaste angelägenheter skola avgöras, är ofantligt mycket viktigare än den kommunala valhandlingen. Kan då sunt förnuft finna ett sammanhang i att det icke skall vara utskyldsstreck, när jag deltar i det viktigare valet, men att det skall vara utskyldsstreck, när jag deltar i det mindre viktiga?

Tag sedan konkursstrecket, herr Wistrand! Antag att herr Wistrand skulle komma i den situationen, att han försättes i konkurs. Inte skulle jag ett ögonblick anse, att herr Wistrands omdöme, hans intelligens och allmänna duglighet på något sätt ha antastats genom en sådan olycka. Det vore lika klyftigt att säga, att den, som går på gatan och bryter av sig benet, skall mista rösträtten. Det finns ju massor av människor, som försätts i konkurs på grund av förluster genom borgensförbindelser eller genom att ett företag, som de litat på, kraschat — därav ha vi ju haft åtskilliga erfarenheter här i landet. Men nog vore det orimligt att för den skull hänföra dessa människor till dem, som icke längre vore värdefulla för samhället. Deras värdefullhet i avseende å omdöme, duglighet och kunnighet kan ju inte ha påverkats härav.

Ser jag återigen på fattigvårdsstrecket, måste jag säga mig, att om dessa olyckliga människor, som råkat ut för fattigdom — och det är många, många tusen i detta land — men som genom den moderna socialvården få hjälp på församlingshemmen, skulle berövas sin rösträtt, vad vore det då som föreläge? Jo, att man ansåge, att deras omdöme, deras värdefullhet som medborgare, deras människovärde därigenom på något sätt hade antastats eller reducerats. För det första strider hela denna syn mot vad som ligger under den moderna socialvården, och för det andra vore det många i fråga om omdömeskraft värdefulla människor som skulle sättas ur spelet och som sättas ur spelet, om man fortfarande skall behålla fattigvårdsstrecket.

Jag går emellertid, herr talman, tillbaka till utskyldsstrecket. Jag gör det, därför att jag är landshövding i ett län, där jag med egna ögon sett massfattigdomen, den oförvållade massfattigdomen bland människor, som få slita och släpa dag ut och dag in. Kanske drabbas av sjukdom familjer med mycket små inkomster och med många munnar att mätta, och när man ser, hur familjeförsörjarna då till det yttersta göra vad de kunna för att ändå klara sig och sin familj, men ibland inte mäkta komma ut med utskylderna, står det för mig som något fruktansvärt, att man endast därför skall beröva dem deras rösträtt. Jag kan inte finna det vara rimligt, utan obarmhärtigt och omänskligt. Låt vara att procenten är liten, som herr Wistrand sade, så är det ändå inte här fråga om en skönhetsfläck. Det är fråga om ett förnuftskrav och ett rättfärdighetskrav.

Samma grundsatser, som lett oss fram till att taga bort utskyldsstrecket för de politiska valen, böra rimligtvis även leda oss fram till att taga bort det för de kommunala valen. Jag kan inte se, att denna fråga är någon politisk tvistefråga, utan det är en konsekvensfråga, en renlighetsfråga. Därför kommer jag, herr talman, att ge min röst för konstitutionsutskottets förslag.

Om avskaffande av vissa rösträttsstreck. (Forts.)

Herr **Johansson, Johan Bernhard**: Herr talman! Hans excellens herr statsministern gav i sitt anförande den upplysningen, att därest en riksdagsskrivelse i enlighet med den föreslagna kommer till regeringen, kommer den inte att effektueras, såvida inte regeringens ledamöter äro fullt ense. Detta yttrande vittnar om att statsministern är beredd att taga hänsyn till oliktankande och inte vill pressa fram ett förslag, om vilket enighet icke kan nås.

Det förefaller mig, som om efter denna upplysning en riksdagsskrivelse icke bör komma till stånd. Jag tycker även, att de fyra såsom underlag för den nuvarande regeringen samverkande riksdagspartierna i de stora inrikespolitiska frågorna borde kunna visa varandra så stor hänsyn, att de icke i den offentliga debatten driva fram motsättningar, sådana som i den föreliggande frågan, som uppenbarligen är en partiskiljande fråga.

Jag förmenar också, att det bör vara riksdagspartierna angeläget, även om de ha formell rätt att göra framställningar till regeringen, att inte till regeringen befordra frågor, som åstadkomma påfrestningar för sammanhållningen inom regeringen. Helt säkert förekommer det ändå spörsmål, som kunna vara besvärliga, utan att besvärligheterna behöva ökas genom framställningar från riksdagen.

Jag föreställer mig, att det vore ett bevis på hänsynstagande till samarbetet mellan de politiska partierna, om kammaren avslår utskottets hemställan och följer det yrkande, som herr Holmström framställt i sin reservation.

Herr **Karlsson, Gottfrid**: Herr talman! Herr Gustavson frågade mig, om jag icke tyckte, att detta ärende var en tvistefråga av sådan art som ej nu bör upptagas till behandling, och han tillade, att det enligt hans mening här gäller en fråga av sådan art. Men enligt vår uppfattning är den icke och bör icke vara det. Någon politisk fråga kan den icke vara, då man, såsom herr Wistrand mycket riktigt anförde i sitt yttrande, icke från något håll kan räkna på politiska fördelar som följd av det förslag, konstitutionsutskottets majoritet här har förordat.

Herr Gustavson anställde också en del betraktelser över den ordning, som gäller inom arbetarnas organisationer, alldeles som herr Elofsson tidigare gjorde, ehuru jag då icke ansåg nödigt att upptaga saken till bemötande. Där får ju ingen, som icke betalt sina avgifter, deltaga i avgörandena.

Jag trodde överhuvud taget inte det skulle vara nödvändigt att diskutera detta spörsmål, ty det måste vara uppenbart för vem som helst, att det är en väsentlig skillnad mellan att vara ansluten till en förening och att vara medborgare i ett samhälle. Medborgare äro vi på grund av att vi äro födda i samhället, men medlem i en förening är man icke utan vidare.

Herr J. B. Johansson sade i sitt första anförande med något av högtidlighet i tonen, att det parti han representerar icke skulle uraktlåta att påpeka vilken partigrupp inom riksdagen det var, som tog initiativet till att spränga enigheten mellan partierna. Hans excellens herr statsministern har ju redan erinrat om att divergerande uppfattningar om en del av regeringens åtgärder tidigare ha förekommit i riksdagen. Om man gjorde en närmare undersökning av dessa fall, skulle jag knappast tro att resultatet komme att bli oförmånligt för den socialdemokratiska riksdagsgruppen, snarare tvärtom.

Herr Holmström uttalade sin förvåning över mitt sätt att läsa vad som står skrivet i reservationen, där programförklaringen vid samlingsregeringens tillkomst återopas. För att få veta vad som varit meningen med en lag bör man ju, herr Holmström, gå till den, som lagen skrivit har. Detsamma gäller proklamationen, och vi ha här fått reda på vad den innebar. Efter hans excellens

Om avskaffande av vissa rösträttsstreck. (Forts.)

herr statsministerns förklaring i detta hänseende finner jag det onödigt av herr Holmström att uttala sin förvåning över mitt sätt att läsa.

Jag kan icke finna, att de, som talat för reservationen, ha anfört några skäl av sådan art mot utskottets förslag, att det bör föranleda kammaren att ta någon annan ståndpunkt i den föreliggande frågan än vad utskottets majoritet har föreslagit. Jag tillåter mig därför, herr talman, att vidhålla mitt tidigare framställda yrkande.

Herr Wistrand: Herr talman! Herr Engberg riktade här en filippik mot mig, som han inledde med att mitt anförande icke uppbars av någon logiskt sammanhållen ståndpunkt. Herr Engbergs uppfattning måtte bero på att han lyssnat mera förstrött på mig. Annars skulle han nog ha funnit, att det var en mycket genomtänkt logik i mitt anförande. Jag är fullt villig att upprepa vad jag sagt, men det vore ju att tynga debatten, och det finns antagligen andra ledamöter i kammaren som mera uppmärksamt hört på. Det kanske också blir tillfälle för mig att mera privat tala med herr Engberg om saken sedan.

Emellertid är det alldeles riktigt en grundskillnad mellan herr Engbergs och min ståndpunkt i detta fall. Jag ser på vad som är nyttigt för samhället, medan herr Engberg ser på vad han anser individen har rätt att fordra av samhället. Demokrati består i, säger herr Engberg, att lita på den enskildes omdöme. — Ja, det är rätt till en viss grad. Men demokratin kan icke utsträcka denna tillit även till sådana fall, där alla indikationer tala för, att vederbörande överhuvud taget icke kan ha något omdöme alls. Om man så gör, är man inne på en väg, som kan bli farlig en gång i framtiden. Ger mig kanske inte herr Engberg rätt i att demokratiens svårigheter mången gång föranletts just därav att den alltför mycket litat på det enskilda omdömet hos de stora valmansskarorna?

Herr Sandegård: Herr talman! Med anledning av vad herr J. B. Johansson yttrat får jag kanske lov att lägga ett ord till debatten.

Så vitt jag inte sett fel, föreligger vid årets riksdag en motion i anledning av propositionen om samhällsfientliga partier, vilken undertecknats av, jag vill minnas, sex mycket framstående representanter för den politiska högern. Med anledning av herr J. B. Johanssons vädjan åt vårt håll att likasom gräva ned den partipolitiska stridsyxan just nu ville jag säga, att det skall bli mycket intressant att se i vad mån herr J. B. Johansson själv skulle vilja vidtaga samma åtgärd, när den motionen kommer att behandlas av kammaren. Den föreliggande frågan är kanske inte så stor, och möjligen är saken inte märkvärdigare än att vi litet till mans i någon mån låta oss drivas av någon liten partijävul, som är ute och går. I den mån det ser ut att lugna på ute i världen, upptäcka vi nog, att även en riksdagsman har anledning påminna sig, icke bara att han ej är något annat än en människa, utan också att han faktiskt ingenting annat är än en partimänniska.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Det var ganska intressant att höra, att herr Sandegård betraktar en framstöt mot partier, som bedriva statsfientlig verksamhet, såsom ett utslag av brist på lojalitet från högerpartiets sida. När vi väckte denna motion, trodde vi oss föreslå en åtgärd, som skulle vara riksgagnande och kunna stödjas av alla. Herr Sandegård tycks ha intagit en annan ståndpunkt.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen enligt de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad

Om avskaffande av vissa rösträttsstreck. (Forts.)

utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare på godkännande av den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övertvägande ja besvarad.

Herr *Gustavson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 11, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Johansson, Johan Bernhard*, begärde omröstning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 69;

Nej — 51.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 129, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad organisation av det centrala sjukhusarkivet m. m. jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 130, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1943/44 till ersättning till postverket för befordran av tjänsteförsändelser m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtande nr 131, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående elektrifiering av järnvägslinjen Östersund—Storlien jämte i ämnet väckta motioner.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 195, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 2 april 1943, föreslagit riksdagen att till Elektrifiering av järnvägslinjen Östersund—Storlien för budgetåret 1943/44 å kapitalbudgeten under rubrik Statens affärsverksfonder, Statens järnvägar, anvisa ett investeringsanslag av 6,000,000 kronor.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Sven Larsson* (I: 246) och den andra inom andra kammaren av herr *J. I. A.*

Första kammarens protokoll 1943. Nr 21.

Ang. elektrifiering av järnvägslinjen Östersund—Storlien.

Ang. elektrifiering av järnvägslinjen Östersund—Storlien. (Forts.)
Dickson m. fl. (II: 354), hade hemställts, att riksdagen måtte till elektrifiering av järnvägslinjerna Östersund—Storlien och Varberg—Uddevalla för budgetåret 1943/44 anvisa ett investeringsanslag av 13,000,000 kronor.

Vidare hade i två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Gustaf Karlsson* m. fl. (I: 247) och den andra inom andra kammaren av herr *J. W. Mårtensson* m. fl. (II: 355), hemställts, att riksdagen måtte till elektrifiering av järnvägslinjen Östersund—Storlien för budgetåret 1943/44 å kapitalbudgeten anvisa ett investeringsanslag av kronor 6,000,000 samt att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att förslag måtte föreläggas 1944 års riksdag om elektrifiering av järnvägslinjen Varberg—Herrljunga—Uddevalla.

Utskottet hade i det nu ifrågakvarande utlåtandet anfört bland annat:

»De fördelar, som den elektriska driftsformen medför i form av en mera enhetlig och tidsenlig utrustning av bannätet, ökad kapacitet samt ökat oberoende av utländskt lokomotivbränsle, ha tidigare vid olika tillfällen utvecklats av utskottet. Därvid har särskilt beaktats den större lämplighet de elektriska loken med deras större dragkraft äga för järnvägslinjer, som gå fram genom sådan starkt kuperad terräng som allmänt förekommer exempelvis i Norrland. Även ur militär synpunkt har efter hand gagnet av järnvägs elektrifieringen blivit allt klarare insett. Främst ha därvid tagits i betraktande de högst betydligt förstärkta möjligheterna att avveckla den ökade trafikbelastning, för vilken bansystemet kan tänkas bli utsatt under krig.

Det hårt ansträngda finans- och arbetsmarknadsläget men också den utav avspärningen framtvungade nödvändigheten av en den strängaste hushållning med landets tillgångar på koppar och annan för elektrifieringsarbetena erforderlig råmateriel bör dock å andra sidan vid ärendets bedömande beaktas. Med hänsyn till sistnämnda faktorer finner utskottet, att riksdagens beslut nu bör begränsas till en elektrifiering av sträckan Östersund—Storlien. Härtill bör dock knytas en bestämd förväntan, att så snart tidsförhållandena det medgiva förslag framlägges om elektrifieringarnas utsträckning även till de av järnvägsstyrelsen i detta avseende förordade järnvägslinjerna Uddevalla—Herrljunga—Borås—Varberg.

Med åberopande av vad utskottet sålunda anfört får utskottet hemställa,

a) att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts proposition och med avslag å motionerna I: 246 och II: 354, till Elektrifiering av järnvägslinjen Östersund—Storlien för budgetåret 1943/44 å kapitalbudgeten under statens af-färsverkfonder, statens järnvägar, anvisa ett investeringsanslag av 6,000,000 kronor;

b) att motionerna I: 247 och II: 355 må anses besvarade med vad utskottet ovan anfört.»

Herr Nisser: Herr talman! I Kungl. Maj:ts proposition nr 195, som ligger till grund för detta utskottsutlåtande, anföres vissa uttalanden av järnvägsstyrelsen. Där återfinnes på sid. 14 bland annat följande: »Genom en elektrifiering till Storlien böra också kunna lösas vissa kraftfrågor för denna ort, som hittills varit beroende av en under kristiden opålitlig dieselreserv.»

Detta är en sanning, men det är icke hela sanningen, ty denna ort har icke behövt vara hänvisad till en opålitlig dieselreserv. Ett närbeläget kraftverksbolag har nämligen redan för många år sedan erbjudit elektrisk kraft till denna trakt. Statens järnvägar ha emellertid icke accepterat dessa erbjudanden, och därför har denna opålitliga dieselreserv kvarstått som den enda möjligheten att tillgripa vid förefallande behov.

Ang. elektrifiering av järnvägslinjen Östersund—Storlien. (Forts.)

Jag vet icke vad som egentligen ligger under denna lilla passus i järnvägsstyrelsens skrivelse. Möjligen avser man att, sedan järnvägs elektrifieringen blivit genomförd, från denna kraftledning försörja Storlien med elektrisk kraft till ett särskilt lågt pris. Såsom torde vara bekant åtnjuta hotellen i Storlien redan nu vissa förmåner från statens järnvägars sida, vilka förefalla andra likartade hotell uppe i denna trakt ganska opåkallade. De fråga sig, varför just Storliens hotell skola gynnas framför andra.

Frågan är nu, om detta särskilda tillmötesgående skall sträcka sig så långt, att Storlienhotellen i fortsättningen skola få köpa elektrisk ström från statens järnvägars kraftledning till ett exceptionellt lågt pris. Det kommer i så fall att väcka ytterligare olustkänslor hos de andra hotellen där uppe. Enligt min mening bör subventionen, om den nu kommer till stånd, icke ske efter sådana linjer. Detta gäller för övrigt även den subvention till Storlienhotellen, som redan nu äger rum. Anse statsmakterna, att dessa hotell böra subventioneras, skall det ske medelst direkta anslag och icke förtäckt genom vissa förmåner från statens järnvägar, som i detta fall framstå som den som lämnar stödet till hotellen.

Jag vet som sagt icke, om här ligger någon underförstådd mening, att denna subvention skall vidare utsträckas och bli ännu större än den redan nu är. Men om så är, har jag redan nu velat rikta uppmärksamheten på dessa förhållanden, så att denna sak kan behandlas på ett annat sätt i fortsättningen.

Jag har, herr talman, intet annat yrkande än bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 132, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärv av Karlshamn—Vislanda—Bolmens järnväg m. m.;

nr 133, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överenskommelse med Vänersborgs stad om reglering av vissa brofrågor m. m.;

nr 134, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till telefonstationsbyggnader i Hässelby villastad och i Lännersta;

nr 135, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till August Abrahamsons stiftelse för slöjdlärover utbildning; samt

nr 136, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till utbyggande av karolinska sjukhuset m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 137, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till karolinska sjukhuset och serafimerlasarettet jämte i ämnet väckta motioner.

I detta utlåtande hade utskottet hemställt, bland annat, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts i proposition nr 175 framlagda förslag samt med bifall till motionerna I: 226 och II: 332,

1. bemyndiga Kungl. Maj:t att, med tillämpning tills vidare från och med budgetåret 1943/44, vidtaga de ändringar i personalförteckningen för karo-

*Anslag till
karolinska
sjukhuset och
serafimer-
lasarettet.*

Anslag till karolinska sjukhuset och serafimerlasarettet. (Forts.)
linska sjukhuset, som föranleddes av vad departementschefen i statsrådsprotokollet över ekklesiastikärenden för den 5 mars 1943 anfört;

2. godkänna i utlåtandet införd avlöningsstat för karolinska sjukhuset, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1943/44;

3. till Universitetssjukhus: Karolinska sjukhuset: Avlöningar för budgetåret 1943/44 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 4,133,000 kronor.

Departementschefens förslag innebar bland annat, att en förste underläkars tjänst vid radiumhemmet skulle tills vidare indragas.

I de likalydande motionerna I: 226, av herr *A. Forsslund* m. fl., och II: 332, av herr *B. von Friesen* m. fl., hade hemställts, att riksdagen måtte besluta, att vid radiumhemmet skulle som hittills vara anställa 8 underläkare varav — i enlighet med förslag av direktionens besparingskommitté — 3 förste och 5 andre.

Herr Sundberg: Herr talman! Den, som i likhet med mig vid ett flertal tillfällen under de två sista decennierna på grund av anhörigas iråkade sjukdomar haft anledning att vända sig till radiumhemmet för vårds erhållande, känner behov av att vid ett tillfälle som detta vittna icke blott om den utomordentliga skicklighet, den höga ambition och den osparda möda, man där ägnar patienterna, utan ock om den stora arbetsbörda, som för den utomstående synes påvåla vederbörande läkare. Det är visserligen sant, att jag icke haft tillfälle att iakttaga andra än dem jag direkt haft att göra med, chefläkaren professor Berven och några av hans underläkare, men då dessa alltid varit, som det synts mig, till överbelastning upptagna, har jag ingen anledning antaga annat än att de övriga läkarna haft det ställt på samma sätt. Jag har ofta gjort mig den frågan, hur det varit möjligt för dessa läkare att vid sidan av de rent sjukvårdande uppgifterna kunna ägna sig åt den forskning, som man dock vet att de med stor och erkänd framgång bedrivit.

Jag vill tillägga att de sjukdomsfall, för vilka jag nödgats anlita radiumhemmet, icke endast föranlett ett enstaka besök, utan omfattat en hel serie sådana, varför mina iakttagelser icke kunna anses vara av tillfällig natur. Jag är också glad över att kunna omvittna, att samtliga de av mig åsyftade fallen lett till fullständig hälsa, trots att i varje fall ett av dem var av sådan karaktär, att det från början ansågs obotligt.

Med de erfarenheter jag sålunda haft om de välsignelsebringande resultaten av radiumhemmets verksamhet samt det plikttrogna och energiska arbete, läkarna där utföra, är jag glad över den ståndpunkt utskottet intagit i denna fråga, vilken innebär att indragning av någon läkartjänst icke bör komma till stånd.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu ifrågakvarande utlåtandet hemställt.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 138, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till förlösningsvården samt den förebyggande mödra- och barnvården jämte i ämnet väckt motion;

nr 139, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överskridande av viss anslagspost i envar av de för riksförsäkringsanstalten, för länsstyrel-

serna, för landsfiskalerna m. fl., för poliskåren i Boden samt för luftskyddsinspektionen fastställda avlöningsstaterna; samt
nr 140, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till statens hyresråd.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om rätt att använda sackarin vid tillverkning av maltdrycker av andra klassen, bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

Föredrogs ånyo sammansatta bevillnings- och första lagutskottets utlåtande nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror, m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

Ang. statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m.

Enligt överenskommelse mellan bevillningsutskottet och första lagutskottet hade till behandling i sammansatt bevillnings- och första lagutskott hänskjutits Kungl. Maj:ts den 9 april 1943 dagtecknade proposition, nr 200, med förslag till lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror, m. m., jämte i anledning därav väckta motioner.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 200 icke kunnat av riksdagen oförändrad bifallas, måtte

A) 1) för sin del antaga under punkten infört förslag till lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror;

2) för sin del antaga under punkten infört förslag till förordning om vissa ersättningar vid införandet av statsmonopol å importen av tobaksvaror;

3) för sin del antaga under punkten infört förslag till förordning om skattefrihet för vissa ersättningar vid införandet av statsmonopol å importen av tobaksvaror;

B) besluta, att anm. 2 vid nr 159 i den vid tulltaxeförordningen den 4 oktober 1929 (nr 316) fogade tulltaxan från och med den 1 juli 1943 skulle hava den ändrade lydelse, som under punkten angivits;

C) bemyndiga Kungl. Maj:t att å statens vägnar träffa överenskommelse med aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet om sådana ändringar i gällande avtal angående utövandet av statens tobaksmonopol, som föranleddes av nyssnämnda lags antagande;

D) bemyndiga Kungl. Maj:t att med aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet träffa avtal därom, att av bolagets medel skulle utgå gottgörelse till de inom tobaksbranschen sysselsatta personer, som avsåges i den föreslagna ersättningsförordningen, i enlighet med den i sagda förordning omförmälda kommissionens beslut;

E) lämna följande motioner, nämligen:

de likalydande motionerna I: 256 av herr Åqvist m. fl. och II: 368 av herr Molander m. fl.,

de likalydande motionerna I: 257 av herr Holmström m. fl. och II: 369 av herrar Olson i Göteborg och Staxäng,

motionen I: 252 av herr Herlitz samt

motionen II: 367 av herr von Friesen,

i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet förut i utlåtandet anfört och hemställt, utan åtgärd.

Ang. statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m. (Forts.)

Herr **Karlsson, Gottfrid**: Herr talman! Då jag begärt ordet i denna fråga, är det närmast för att anknyta några reflexioner till vad som här föreslås i fråga om nyetableringskontroll av detaljhandeln inom tobaksbranschen.

Enligt nu gällande ordning är det ju i praktiken tobaksmonopolet som bestämmer vem som skall få bli återförsäljare av monopolets varor, fast det sedan inte är något som hindrar en dylik godkänd försäljare att i sin tur sälja åt andra försäljare, och dessutom har möjligheten att importera varit öppen för andra än monopolbolaget.

Genom de nu föreslagna bestämmelserna kommer nuvarande möjlighet till nyetablering inte längre att finnas. Från kooperativa förbundets sida se vi däri en fara för att våra föreningar skola ställas utanför möjligheten att tillhandahålla även tobaksvaror till sina medlemmar.

Nu har jag visserligen bemärkt, att utskottet i sin motivering för tillstyrkande av propositionen, i vad det rör nyetableringskontrollen, talar om att detta är för att skapa bättre arbetsbetingelser för tobaksaffärerna i städer och stadsliknande samhällen. Detta är visserligen gott och väl, men det är dock ett så betänkligt avsteg från den nu rådande ordningen, att det finns anledning att befara, att detta skall komma att åberopas som stöd för krav i skråmonopolistisk riktning från den privata detaljhandels sida. Ja, herr talman, det är tyvärr inte bara att befara, att en sådan situation skulle komma att inträda — den har redan inträtt. Inte många dagar efter det denna kungl. proposition framlagts i riksdagen, uppvaktades regeringen av en deputation från Sveriges köpmannaförbund, varvid framfördes krav om införande av le-gala kompetensvillkor för att få rättighet att idka handel samt om införande av nyetableringskontroll, och härvid anfördes, att en dylik kontroll har rekommenderats vid framläggande av förslag till ny lag om tobaksmonopol.

Ett ytterligare exempel på hur dylika strävanden lätt smitta av sig, utgör ett uttalande, som enligt en notis i dagspressen gjorts av bageriidkarna vid deras rikskongress, där det betonas vikten av att bagarna inom olika samhällen få till stånd samarbetsnämnder, bl. a. för att kontrollera nyetableringar.

Vad skulle det betyda om dessa önskemål kunde uppfyllas? Jo, ingenting mer och ingenting mindre än införande av skråtidens monopol på dessa områden och därav följande nackdelar för den stora allmänheten i dess egenskap av konsument. Ty om denna monopolisering av handeln skulle komma till stånd, komme det utan tvivel att återverka på varupriserna. Det skulle inte vara möjligt för konsumenterna att själva avgöra, huruvida det föreläge behov av att öppna en ny butik på en viss plats, utan det skulle bestämmas av det organ, som hade att handhava nyetableringskontrollen.

Jag vågar bestämt göra gällande, att den frihet, som nu finnes i dessa avseenden, jämsides med andra åtgärder, har varit till ovärderligt gagn i strävandena att höja levnadsstandarden för folket här i landet.

Jag vill, herr talman, i detta sammanhang bringa i erinran ett yttrande av statsrådet Wigforss vid behandlingen av prisregleringslagen här i kammaren den 22 november 1939. Statsrådet Wigforss yttrade då bl. a.: »Den enda uppgift, som prisregleringslagen är avsedd att fylla, är att se till, att inte under denna exceptionella tid prisstegringar äga rum, som äro på grund av marknadsförhållandena obefogade.» Så fortsatte statsrådet att tala om svårigheterna att vinna det angivna syftet och att detta inte skulle lyckas, om man uteslutande vore hänvisad till dessa ingripanden från det allmännas sida. Statsrådet litade i mycket hög grad på den möjlighet att konkurrera, som finnes inom näringslivet, och han fortsatte: »Det finns sådana krafter, de finnas inom det enskilda näringslivet. Jag kan härtill foga, att de finnas inom en stor organisation, som inte i lagförslaget är omnämnd, därför att den

Ang. statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m. (Forts.)
 självfallet utövar samma funktioner, som jag skulle vilja tillskriva lagförslaget, nämligen att försöka hålla nere priserna; jag tänker på de stora kooperativa sammanslutningar, på vilka man säkerligen i inte ringa utsträckning får bygga, när man tänker sig, att man skall kunna hindra en sådan utveckling av marknaden, som leder till en monopolisering och obefogad prishöjning.»

Ja, mina herrar, denna funktion som prisreglerande faktor har den kooperativa rörelsen haft möjlighet att fylla tack vare den frihet som nu finnes, men detta torde ha varit uteslutet, om vi haft en sådan nyetableringskontroll för handeln i allmänhet som här föreslås i fråga om tobakshandeln.

Nu kan det förstås göras den invändningen mot vad jag sagt, att det här ju endast är fråga om att ordna distributionen av varor, vilkas tillverkning, och nu även import, handhaves av ett statsmonopolbolag. Ja, det är visserligen riktigt, men jag har nyss pekat på hurusom de krafter, som arbeta för att få nyetableringskontroll införd för handeln i allmänhet, passat på att åberopa den här föreslagna åtgärden till förmån för sina strävanden.

Jag borde ju, herr talman, som en konsekvens av vad jag anfört yrka avslag på det föreliggande förslaget, men då jag förstår, att ett sådant yrkande inte har någon som helst utsikt att vinna kammarens bifall, skall jag inte göra det. Jag skall i stället rikta en fråga till statsrådet Wigforss — han är ju tyvärr inte närvarande, varför jag inte har hopp om att omedelbart få något svar, men jag vill ändå låta frågan gå till kammarens protokoll — huruvida han anser, att det här omstridda området för nyetableringskontroll är ett sådant specialområde, som det inte kan vara tal om att i detta hänseende ha till förebild, på sätt som vissa näringsidkare föreslagit.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Herr Bårg, Johan: Herr talman! Med hänsyn till den enighet, som rådde inom utskottet vid behandlingen av föreliggande fråga, hade jag hoppats att slippa besvara kammaren med något anförande. I anledning av herr Karlssons yttrande finner jag mig emellertid böra säga några ord.

Det synes mig, som om de farhågor, herr Karlsson har pekat på i sitt anförande här, i detta sammanhang äro väsentligen överdrivna. Jag skulle vilja fråga: om nu förhållandena inom köpmannaförbundet äro sådana, att vederbörande där anse sig ha skäl att bringa inför statsmakterna spörsmålet om en nyetableringskontroll och andra krav i fråga om sin näring, skulle då icke dessa krav ha framkommit, även om icke detta förslag till monopolisering av tobaksimporten hade förelegat? Ha kraven framlockats genom denna åtgärd, föreställer jag mig att det i stor utsträckning är en inbillning att något behov föreligger. Men om behovet är starkare än så, är jag övertygad om att vederbörande på detta område nog hade vidtagit sina åtgärder, oavsett om tobaksimporten är monopoliserad eller icke.

Jag har under utskottsarbetet haft rikliga tillfällen att taga del av de synpunkter herr Karlsson här har anfört. De ha framförts till utskottet i utförliga inlagor och ha vid dess behandling av frågan blivit noggrant övervägda. Detta har dock icke kunnat leda till något annat resultat än som här föreligger, nämligen hemställan om bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Herr Karlsson gjorde nu på slutet å kooperationens vägnar ett medgivande, nämligen att förhållandet kanske blir ett annat, då det gäller ett statsmonopol än i fråga om den fria och privata näringsutövningen på handelsns område. Alla måtte veta, att skillnaden härvidlag är stor. I det senare fallet bestämma vederbörande enskilda företag om försäljningsvillkor och allt vad därtill hörer, och återförsäljarna ha ingenting annat att göra än att packa sig därefter. Någon

Ang. statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m. (Forts.)
appellmöjlighet lär knappast givas därvidlag. Annorlunda ställer det sig vid ett statsmonopol. De av kammarens ärade ledamöter, som varit med här under någon tid, måste veta, hurusom riksdagens ingripande i dessa frågor år efter år påkallats i framställningar från än den ena och än den andra parten. Det förefaller mig otänkbart, att man av rädsla för en sådan fara, som herr Karlsson här talade om, skulle avstå från att handla på ett förnuftigt och, jag vill säga, ovillkorligen nödvändigt sätt för att söka komma till rätta med de spörsmål vi här ha att göra med. Jag vill i detta sammanhang erinra kammaren om alla framställningar om hjälp åt tobakshandlandena och om alla de åtgärder, som man har trott sig böra vidtaga för att få någon reda och ordning i distributionsförhållandena. Och med dessa distributionsförhållanden är spörsmålet om importen intimt sammanknutet. Miljon efter miljon har riksdagen beviljat — med eller utan framställning från monopolets och Kungl. Maj:ts sida — för att komma till rätta med distributionsfrågan, och efter tjugofem års arbete har man inte kommit längre än där man nu står. Om det här vore så, herr Karlsson, att man kunde tänka sig en sådan ordning, som råder inom den privata affärsvärlden, där den, som vill sätta upp en affär för att driva den, får hålla till godo med att göra det på de villkor, som vederbörande föreskriver, då vore förhållandet ett annat. Men här går man till Kungl. Maj:t och till riksdagen, och dessa statsmakter lägga sig i och bestämma sådana ting, som ju rätteligen borde avgöras av den som står för tillhandahållandet av varorna åt återförsäljaren.

Jag kan ju få nämna ett par siffror — jag ämnar, herr talman, inte trötta kammaren med många, men jag kan få nämna ett par. De kasta en belysning över vart det har barkat i väg. Här ha höjts jämmerrop från tobakshandlandenas sida, berättigade eller oberättigade — i många fall ganska berättigade. Det är inte någon fet näring, som dessa tobakshandlande driva — det är sant, trots det att avansen vid varuförsäljningen är utomordentligt god — och det hänger inte på att rabatterna äro för små, utan det hänger därpå, att det är för många, som slåss om detta levebröd, något som gör, att omsättningen blir så liten, att den icke ger tillbörlig inkomst åt näringens utöfvare.

Jag kan taga som exempel kostnaderna när det gäller cigaretter. Där framträder saken som tydligast. Låt oss antaga, att en detaljhandlare försäljer cigaretter för 100 kronor. Av dessa 100 kronor tar staten 74 kronor och 56 öre. Återförsäljaren tar 11 kronor av de 100 i ersättning för sitt besvär, och monopolet får 14 kronor och 44 öre för tillverkningen och allt vad därtill hörer. Dessa 14 kronor och 44 öre utgöra ersättning för inköp av tobaken i utlandet, för framforsling till fermenteringsplatserna där, vidare ersättning till de personer, som taga del i den förberedande behandlingen i utlandet. Med det beloppet skola vidare täckas kostnaderna för förvaringen där ute i årtal, till dess hemfrakten kan ske, vidare den dyrbara frakten, låt oss säga från Orienten till Sverige, och sedan för förvaringen här i lager under åtskilliga år — man ligger ju under normala förhållanden inne med stora lager i allmänhet — och för omvårdnaden och tillsynen, vidare för fabrikationen och distributionen till detaljhandlandena. Av dessa 100 kronor, säger jag, skola 14 kronor och 44 öre räcka till allt detta. Men tobakshandlaren, som lämnar ut varan över disken, tar 11 kronor av de 100.

Det är ju proportioner, som äro orimliga. Skall staten driva en rörelse under sådana former och icke våga vidtaga vissa åtgärder av fruktan för att något icke önskvärt skall kunna ske på den privata marknaden, då kan staten lika gärna slå igen butiken.

Hur har det blivit på detta sätt? Jo, det har blivit så, därför att monopolet har saknat möjligheter att ordna med distributionen på ett vettigt sätt. På det

Ang. statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m. (Forts.)
sättet förfar inte Kooperativa förbundet eller konsumtionsrörelsen i detta land, ty då skulle den ha fått göra bankrutt för länge sen. Den ordnar saken på ett förnuftigt sätt och ser till, att butiker finnas där, varest de ha en uppgift att fylla och där de göra nytta. Och vi äro alla tacksamma mot denna kooperativa rörelse för allt vad den har gjort till höjande av standarden inom varudistributionen och även fabrikationen i detta land. Den har skapat en butikskultur, vars betydelse inte kan överskattas. Men inte har den kunnat förfara som man gör på det område det nu gäller, där det växer upp tobaksaffärer som svampar ur jorden. Jag har förut sagt här i kammaren att man — och det kan vem som helst övertyga sig om — kan stå i ett gathörn och upptäcka 9, 10 tobaksaffärer.

Alla, som sälja tobak, räkna på att de skola kunna leva på denna sin näring, men att söka få någon inskränkning till stånd i fråga om antalet skulle inte gå an, ty då fruktar man, att bagare och andra handlande skola komma och begära statsmakternas ingripande för att åstadkomma en nyetableringskontroll, som det kallas här. Det är ju orimligt, och det finnes ju intet sammanhang mellan dessa saker.

Jag talade om cigarretter. Beträffande dem framtråda dessa orimligheter allra starkast. Jag tar nu alla varuslag sammanlagt och begagnar samma exempel, alltså ett utförsäljningspris av 100 kronor. Om man försäljer en kvantitet tobaksvaror för 100 kronor, så går skatten i genomsnitt upp till 72 kronor 95 öre, 16 kronor 43 öre får tobaksmonopolet för hela sin insats, och 10 kronor 62 öre tar återförsäljaren för att han på monolets blankett skriver en rekvisition, varefter varorna skickas hem till honom på statens bekostnad — han skickar visserligen in pengar, när han tar ut varorna — och för att han sköter själva distributionen.

Jag menar, herr talman, att på något sätt måste man från statsmakternas sida söka komma till rätta med detta. Jag hade en tid trott, att det skulle vara möjligt att få en sådan där fri ordning till stånd, där var och en, som ville sälja tobaksvaror, också skulle få sälja tobaksvaror med en avans, som stode i rimligt förhållande till det arbete, som utföres. Vi få inte glömma bort, att det är fråga om en försäljning, som inte kräver några särskilda kvalifikationer. Att sälja tobaksvaror är ungefär lika konstigt som att sälja frimärken. Det är inte heller fråga om någon skicklighet att göra inköp, ty varorna äro prissatta, när man köper dem, och de äro prissatta med stämplor, när man säljer ut dem, så att det hela är en mycket enkel sak. Det borde kunna gå för sig att få en distributionsanordning, som vore fullt tillfredsställande med hänsyn till allmänhetens krav, och som gäve återförsäljaren en rimlig utkomst, även med rabattsatser, som vore betydligt lägre än de rent orimliga, som nu existera.

Hur ha vi då kommit dit? Ja, det har skett på det sättet, att riksdagen gång efter annan sagt ifrån, att man inte får vara för snål mot tobakshandlarna. Och när man från monolets sida har protesterat mot den ordningen, så ha ju riksdagen och regeringen haft avgörandet i sina händer, och så ha vi kommit fram till en ordning, som man nu slutligen har funnit vara ohållbar.

Jag tror, att den där målningen av hin på väggen, som från Kooperativa förbundets sida har gjorts, är en svartmålning utan skäl. Jag tycker, att man på det hållet, där man är van vid sunda affärsprinciper, borde inse, att den ordning, som här råder, icke är sund och att vi måste begagna de möjligheter vi ha att komma till rätta med problemet, och det syftar det nu föreliggande förslaget till. En trygghet för att man inte skall gå konsumenternas intressen för nära och inte heller återförsäljarnas måste ju dessutom ligga däri, att förslaget, såsom herrarna finna, innebär, att distributionsfrågorna skola vara underkastade omprövning av en särskild av staten tillsatt nämnd. Det uppdraget har anför-

Ang. statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m. (Forts.) trots icke åt monopolet utan åt en sårskild nånnd, som är sammansatt på det viset, att ordföranden, vice ordföranden och ytterligare en medlem i nånnden skola utses av Konungen. Två ledamöter skola utses av kommerskollegium bland personer, vilka företräda de enskilda återförsäljarnas intressen, samt två ledamöter utses av monopolets utöware. Det förefaller mig, som om detta skulle vara trygghet nog för att icke några som helst ingrepp skola komma att ske i friheten att saluhålla tobak från Konsums butiker, lika litet som från andra butiker i landsorten, där ju försäljningen av tobaksvaror i allmänhet sker i andra butiker än i specialbutiker. Det finnes väl inte någon, som har sysslat med detta ärende under alla dessa år — det är för resten många år, det är inte något nytt det här — som har drömt om att man skulle förhindra konsumtionsföreningarna att saluföra tobaksvaror ute i bygderna. I städerna blir det ju ett något annat förhållande, men inte heller där föreställer jag mig, att det kan bli något hinder. Det är ju trångseln mellan specialaffärerna för tobak, som skapat den situation, som vi nu leva i. Det kan icke föreligga någon som helst risk för att det här sker ett intrång i den rätt att återförsälja tobaksvaror, som Kooperativa förbundet nu slår vakt om — det skulle vara en orimlighet.

Jag har, herr talman, nu uteslutande talat om försäljningen, men jag sade redan i början, att det råder ett sådant samband mellan försäljning och import, att man icke gärna kan lösa den ena frågan utan att man samtidigt löser även den andra. Här har man från monopolledningens sida under åtskilliga år och med mycken stor kostnad och utgifter på många miljoner sökt att avlösa en del förmåner, som dessa s. k. specialister haft, och vidare sökt att få till stånd en minskning av antalet tobaksaffärer, så att det skulle givas möjligheter för återförsäljarna att tjäna ett rimligt levebröd på sina affärer såsom tobakshandlande. Detta har inte länt till något resultat. När man löst ut en affär, så ha om några år eller något år två affärer i stället växt upp. Om monopolet har nekat rabatträtt till dessa nyetablerade, så ha de dels kunnat förse sig med varor genom import av tobaksvaror — om de ej importerat själva, så finnes det ju grossister, som ha stått till tjänst och oftast eggat upp dem att sätta upp affärer för omsättning av utländska tobaksvaror — och dels ha de haft möjlighet att köpa tobaksvaror i andra hand, d. v. s. de ha köpt av en annan detaljist, som haft rätt till viss rabatt. Visserligen ha de då fått ett par procents lägre rabatt än den hade, som de köpt av, men det har ändå varit möjligt för dem att inte endast starta utan även upprätthålla en affär. Så har den närt sig fram en tid, medan man legat efter monopolet för att få egen rabatträtt. I längden har monopolet icke ansett sig kunna neka sådan rätt enär lagen ju föreskriver, att handeln skall vara fri. På så sätt har antalet tobaksaffärer ökat, och så har det allmänna skallet om nödläget resulterat i, att man ökat på de förmåner som skulle möjliggöra för dem att leva på sin näring, med resultat, som jag nu har pekat på.

Jag vill även nämna, hur rabatten genom statsmakternas åtgöranden ökats under krigstiden. Under 1938—39 utgjorde rabatten till återförsäljare av tobaksmonopolets egna varor ungefär 20.5 miljoner kronor, men under 1942—43 utgjorde den 33.5 miljoner. Den har alltså stegrats under dessa krisår med icke mindre än 65 procent, och det är väl ett dyrtidstillägg, som ingen annan grupp av affärsmän kan uppvisa maken till, föreställer jag mig.

Nu är det möjligt, att det här föreliggande förslaget inte väsentligen råder bot på de olågenheter, jag har pekat på, men det är ett insläende på en väg, som kan leda fram till inte endast en förnuftigare ordning i fråga om kostnadsfördelningen mellan tillverkning och distribution, utan även ett bättre ekonomiskt resultat också för återförsäljaren utan att beskåra allmänhetens berätti-

Ang. statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m. (Forts.)
gade krav på god tillgång på tobaksvaror och utan att bli på något sätt prejudicerande, såvitt jag förstår, i fråga om den fria handeln i övrigt.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Linnér: Herr talman! Vid 1936 och 1937 årens riksdagar beslöts en ändring i § 60 regeringsformen. Denna ändring fastställdes sedan av Kungl. Maj:t, och lagrummet har därefter i hithörande delar följande lydelse: »Ej heller må statens inkomster förpaktas eller, till vinning för kronan eller enskilda personer och korporationer, några monopolier fastställas utan genom lag stiftad av konung och riksdag samfällt i den ordning § 87 stadgar.»

Enligt min uppfattning står det nu av Kungl. Maj:t framlagda förslaget i uppenbar strid mot regeringsformens här citerade stadgande, något som innebär, att första gången en sådan fråga kommer upp efter genomförandet av grundlagsändringen — som i själva verket innefattar ett förtydligande av vad som förut gällde — kränkes grundlagen. Meningen med denna formulering av § 60 regeringsformen var uppenbarligen den, att ett monopol icke kan införas utan att det går ut över åtskilliga enskilda rättigheter, och man ville genom ändringen i regeringsformen trygga de enskilda rättssinnehavarna på det sätt, som man kunde, nämligen genom att i civillag skulle fastställas de regler, efter vilka ersättning skulle utgå. Man har inte alldeles varit blind för detta i propositionen, men man har ansett, att det skulle möta alltför stora svårigheter att följa grundlagen, och därför har man låtit bli.

Lagrådet har gjort en uttrycklig anmärkning på denna punkt. När departementschefen behandlar lagrådets anmärkning, så inskränker han sig till att konstatera, att ett hänsynstagande till anmärkningen skulle medföra vanskligheter, och så låter han det vara. När sedan saken kommer till utskottet, så säger utskottet, att »delade meningar ha uppstått inom utskottet, huru berörda grundlagstadgande bör tolkas». Och så har utskottet hittat på en kompromiss, som återfinnes i den sista nya punkten i övergångsbestämmelserna i lagen.

Enligt min uppfattning innebär denna av utskottet uppfunna kompromiss icke någon lösning, utan grundlagsstridigheten står kvar. I stället borde man i den föreslagna civillagen ha fått bestämmelser av i huvudsak följande innehåll. Först och främst borde finnas en bestämmelse om sammansättningen av det organ, som skall fastställa ersättningen — låt oss kalla det för en expropriationsnämnd eller något liknande. Vidare borde angivas vilka rättsägare, som skulle kunna komma i fråga till ersättning. Ytterligare borde grunderna för denna ersättning anges, med det undantag, att avtal kunde träffas angående ersättningen. Och slutligen borde man ha en bestämmelse om själva proceduren för ersättningen — allt helt enkelt efter mönstret av den lag, som vi i svensk rätt få anse var en förebild, när det gäller sådant tvångsförvärv, nämligen expropriationslagen. Denna innehåller i åtskilliga punkter särbestämmelser, där man kommer in på lika tvistiga och kvistiga rättsförhållanden som dem, vilka det här är fråga om. Man har löst svårigheterna på ett tillfredsställande sätt, och jag tror, att man skulle kunna säga, att det inte skulle falla någon riksdagsman in, att man i fråga om t. ex. förvärv av fastighet, där det gäller att gå fram över äganderätten och åtskilliga andra till fastigheten knutna rättigheter, skulle nöja sig med att i expropriationslagen hänvisa till, att Kungl. Maj:t skulle i en förordning fastställa reglerna. Det är således efter min uppfattning ganska klart, att man här kränkt grundlagens bestämmelser.

I det läge frågan nu har tjänar det inte till att ställa något yrkande, men jag har inte ansett, att en sådan sak kunde få passera i riksdagen utan att förhållandet påpekades.

Ang. statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m. (Forts.)

Herr Bärq, Johan: Herr talman! Jag beklagar, att herr Gärde ej är närvarande här. Detta ärende är behandlat av ett sammansatt bevillnings- och första lagutskott för att dessa synpunkter, som landshövding Linnér här påtalade, skulle bli tillbörligen beaktade.

Det upplystes inom utskottet, att man noga övervägt frågan inom regeringen och där kommit fram till det resultatet, att då det samtidigt med förslaget till denna monopollag förelåg förslag till förordning om ersättningarna vid införande av monopolet, med föreskrifter om tillvägagångssättet, så kunde det anses i sak vara nog.

Inom utskottet påvisade man emellertid, att det kunde anses som en brist, att man inte i själva monopollagen införde en bestämmelse angående ersättningsförfarandet vid denna monopolisering. Och till den ändan skrevs det in här, såsom kammaren finner på sid. 22 i utskottets utlåtande, följande: »Till dem, som till följd av införandet av statsmonopol å importen till riket av tobaksvaror förlora näringsverksamhet eller anställning, skall ersättning utgå enligt de grunder och i den ordning Konungen och riksdagen bestämma.» När vid lagförslaget jämväl är fogat förslag till en dylik förordning, så läto de, som i utskottet representera sakkunskapen, sig nöja med en sådan ordning och ansågo för sin del, att allan rättfärdighet med hänsyn till grundlagens krav därigenom borde vara uppfylld.

Herr Sjö Dahl: Herr talman! Jag är delvis förekommen av den siste ärade talaren. Jag vill dock påpeka, att den grundlagsbestämmelse, som herr Linnér uppläste, säger, att några monopolier inte må fastställas utan genom lag, stiftad av Konung och riksdag gemensamt. När det gäller själva fastställandet av en utvidgning av tobaksmonopolet till att även omfatta ett importmonopol, så skall det alltså ske genom en lag, stiftad av Konung och riksdag, och på den punkten har också grundlagens bestämmelse klart blivit följd. Jag vill erinra om, att grundlagen skall tolkas efter ordalydelsen, och tolkar man den så, gäller det här att fastställande av monopol skall ske genom lag, och det har både av Kungl. Maj:t och bevillningsutskottet iakttagits.

Jag vill också erinra om, att i den kanske mest använda kommenterade upplagan av grundlagarna, nämligen professor Malmgrens, har det pekats på, att syftet med hela denna nya grundlagsstiftning har varit att fastställa, att Kungl. Maj:t icke får avgöra detta på egen hand genom sin ekonomiska lagstiftning, utan det skall ske i samarbete med riksdagen. Införandet av ett monopol bör vidare icke kunna ske genom att saken behandlas som en skattefråga, som kan drivas till gemensam votering. Här har man även i stället föreslagit en lag och därmed följt stadgandet, sådant som det har formulerats genom ändringen för några år sedan.

Sedan har utskottet funnit det lämpligt att i monopollagen föreslå en bestämmelse om att ersättning till vissa personer skall utgå efter en förordning, som antagits av såväl Konung som riksdag. Det har varit av lämplighetsskäl, som detta har medtagits i lagtexten såsom en övergångsbestämmelse. Saken var visserligen självklar med hänsyn till den ställning, som riksdagen alltid intagit till sådana frågor och som överensstämmer med en allmän rättsuppfattning, men man ansåg det ändå vara lämpligt, att en dylik bestämmelse intogs.

Herr Linnér: Jag antar, att herr Sjö Dahl inte vill tolka sin egen teori på det sättet, att det skulle vara tillräckligt att i civillagen sätta in, att ett monopol skall genomföras på det och det området. Det är naturligtvis inte meningen med denna grundlagsbestämmelse, utan meningen är just den, som jag

Ang. statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m. (Forts.)
 förut angav, att man skall trygga rättssäkerheten genom att ge beslutet om mono-
 polets införande formen av en civillag. De rättigheter man därigenom vill
 skydda äro just de privata rättsägares, vilkas intressen oundvikligen komma
 att kränkas genom mono-
 polet. Det är bestämmelserna om ersättning till dem,
 som i huvudsak böra angivas i en civillag, och det är detta, som icke har skett.
 Det kan inte ske annat än i form av en civillag, och bristen avhjälpes inte
 genom den här lilla kompromissen.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet
 i det under behandling varande utlåtandet hemställt.

Vid förnyad föredragning av första lagutskottets utlåtande nr 38, i an-
 ledning av väckt motion angående viss ändring av stadsplanelagen, bifölls
 vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angå-
 ende förlängd giltighet av gällande indelning i ortsgrupper jämlikt lagen
 den 28 juni 1935 (nr 434) om folkpensionering;

nr 33, i anledning av väckt motion angående rätt för fattig, å sanatorium
 vårdad lungsjuk att för personligt bruk uppbära del av sjukpension, m. m.;

nr 34, i anledning av väckta motioner om vissa ändringar i förordningen
 om mödrahjälp;

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förord-
 ning om anställande av distriktsbarnmorskor m. m. jämte i anledning därav
 väckta motioner; samt

nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om
 fortsatt giltighet av prisregleringslagen den 30 juni 1942 (nr 459).

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 12, i anledning av väckta motioner angående reformering av gällande bestäm-
 melser om det svenska språkets stavning. *Om reforme-
ring av rätt-
stavningen.*

I följande inom första kammaren väckta och till dess första tillfälliga ut-
 skott för behandling hänvisade motioner hade yrkats:

i motion nr 16, av herr *Brandt* m. fl., att riksdagen ville i skrivelse till
 Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt några prak-
 tiska, fördomsfria personer att utarbета förslag till en grundlig reform av
 vår rättstavningsfråga, och

i motion nr 69 av herr *Hage* m. fl., att riksdagen måtte i skrivelse till
 Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda frågan om och
 på vilket sätt en reformering av gällande bestämmelser om det svenska språ-
 kets stavning borde ske, så att dessa bestämmelser komme att helt eller till
 övervägande del utformas med hänsyn till talspråket, alltså efter den fone-
 tiska principen.

Utskottet, som inhämtat yttrande över motionerna från bland annat skol-
 överstyrelsen, hade i det nu föredragna utlåtandet anført:

»I likhet med skolöverstyrelsen finner utskottet att möjligheterna för un-
 danröjande av onödiga svårigheter vid rättstavningen böra uppmärksammas

Om reformering av rättstävningen. (Forts.)

och undersökas. Hänsyn bör emellertid tagas till frågans språkhistoriska och kulturpolitiska sidor. Tidpunkten för en allsidig utredning av detta spörsmål bör enligt utskottets mening väljas då förutsättningar äro för handen för det kulturella samarbetet med övriga nordiska länder. Det är nämligen av stor betydelse att hänsyn tages till att de skriftspråkliga överensstämmelserna med våra nordiska frändefolk icke mer än nödvändigt brytas.

Folkskollärarekårens skriftspråkskommitté har som bekant nyligen hos Kungl. Maj:t ingivit framställning om åtgärder för modernisering och förenkling av rättstavningsnormerna samt hemställt, att ärendet måtte för yttrande hänskjutas till 1940 års skolutredning. Därigenom har det spörsmål, som motionärerna upptagit, redan bringats inför Kungl. Maj:t.

Under hänvisning till vad sålunda anförts får utskottet hemställa, att förevarande motioner I: 16 och I: 69 icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.»

Herr Brandt: Herr talman! Jag läste i måndags i någon tidning — jag tror det var Arbetet — en rubrik på tre rader med feststil: »Andra kammaren mot en reform av stävningen.» Så felaktig kan en tidningsrubrik bli, när den, som satt den, inte har en aning om vad utskottsutlåtandet innebär och när det inte heller blir någon debatt i kammaren, som kan ge vägledning. Jag återkommer till detta. Faktum är emellertid, att båda de tillfälliga utskotten ha hemställt, att motionerna inte skulle föranleda någon riksdagens åtgärd. Men det är en helt annan sak än att de skulle ha sagt, att det inte bör bli någon reform av vårt stävningssätt.

Den väsentliga anledningen till avslagsyrkandet uppgives vara, att frågan om en reformerad stävning redan har bragts under regeringens prövning genom folkskollärarnas skriftspråkskommittés förslag. Man menar, att det då kan vara överflödigt att skriva till Kungl. Maj:t om saken. Ja, skälet är kanske ganska lyckligt funnet, men jag tycker inte, att det är bärande, ty dels väcktes dessa stävningssmotioner, innan folkskollärarnas skriftspråkskommitté framlade sitt förslag, och dels har riksdagen egentligen inte anledning att frivilligt liksom ställa sig vid sidan i en sak, som så nära berör hela svenska folket. Varför skall riksdagen säga: »Detta få andra klara upp.» Det är visserligen sant, att vår sista rättstavningsreform — Fridtjuv Bergs 1906 — kom till stånd på grund av Kungl. Maj:ts administrativa lagstiftning utan riksdagens medverkan, men om detta var så lyckligt, kan man ju ifrågasätta.

Nu ha kamrarnas tillfälliga utskott inhämtat yttranden från skolöverstyrelsen och svenska akademien. De ha också fått motta yttranden från modersmålslärares förening, som den kallas — den är visst inte alla svenska modersmålslärares förening utan bara till för dem vid läroverken — och från folkskollärarnas skriftspråkskommitté.

Skolöverstyrelsen säger, att den ingenting har att erinra mot en allsidig utredning vid lämplig tidpunkt av denna fråga om förenkling av stävningen. I själva verket har ju första kammarens tillfälliga utskott ställt sig bakom skolöverstyrelsens uttalande. Det är utskottets enhälliga mening, att vid lämplig tidpunkt bör en allsidig utredning komma till stånd. Skolöverstyrelsen har alltså ingenting emot att det blir en utredning.

Svenska akademien är direkt avvisande, såsom man kunde begripa på förhand. Läroverksläraarna ställa sig naturligtvis också avvisande, men folkskollärarna, som utgöra en betydligt större kår än läroverksläraarna och äro minst lika upplysta som de, stå naturligtvis genom sin skriftspråkskommitté bakom kravet på en utredning. De tillstyrka alltså en utredning, och det är just vad motionärerna ha begärt. Jag upprepar, att bakom folkskollärarnas skrift-

Om reformering av rättstavningen. (Forts.)

språkskommitté stå samtliga folkskolläroorganisationer och praktiskt taget alla folkskolans lärare i hela Sverige. Man har nämligen gjort stickprov — det är inte skriftspråkskommittén, som gjort dem — med petitionslistor till förmån för en rättstavningsreform, och dessa stickprov ha visat hundraprocentig anslutning. Detta saknar ju inte sin betydelse. Folkskolans lärare veta nog bättre än andra, var skon klämmer eller kanske riktigare hur illa skon klämmer, och de kunna vitsorda sanningen av författarinnan Moa Martinssons utsaga vid det »bordssamtal» om stavningen som Dagens Nyheter hade anordnat i slutet av februari. Moa Martinsson, som är arbetarbarn, säger: »Jag har plågats med 'dt' och 'fv' under Östgötaskolläraernas färla, så jag vet vilket helvete stavningen är för alla arbetarbarn.» Att Fridtjuv Bergs reform 1906 lättade denna börda något råder det inget tvivel om, men det återstår mycket att göra.

Dess bättre ha inte utskotten tagit så starkt intryck av den »mördande och enhälliga kritik» — det var en tidning, som skrev så — som bestått såväl motionerna som skriftspråkskommitténs förslag, ty utskottens utlåtanden äro ju välvilliga. De äro också enhälliga, det har jag redan nämnt, ehuru enhälligheten till äventyrs har åstadkommits genom den inte ovanliga kombinationen av en positiv motivering och en negativ kläm. I själva verket ha utskotten — de herrar ledamöter, som bry sig om denna fråga, torde vara vänliga att observera detta — samma yrkande som motionärerna, fastän detta yrkande inte står i klämman utan i motiveringen. Andra kammarens utskott skriver: »I likhet med motionärerna finner utskottet att en officiell utredning av stavningsfrågan bör ske med syfte att få till stånd en sådan modernisering och förenkling av stavningsreglerna, att det svenska språket även i skrift kunde mer än vad som nu är fallet bli hela svenska folkets egendom.» Beträffande förstakammarutskottet har jag redan nämnt, att det refererar skolöverstyrelsens utlåtande, som inte har något att erinra mot en allsidig utredning vid lämplig tidpunkt. Det är i sak detsamma. Det uttalande, som jag nyss citerade, har andrakammarutskottet hämtat från folkskolläraernas skriftspråkskommitté, och därigenom har utskottet ju ställt sig bakom kommitténs ståndpunkt i detta hänseende.

Motionärerna ha följaktligen ganska stor anledning att vara nöjda, inte precis med att man avstyrkt motionerna, låt vara på de skäl som anförts, men med att man faktiskt går på samma linje. Det skall man inte komma ifrån. Det är sant, att andra kammarens tillfälliga utskott — första kammarens är mera kortfattat i sitt utlåtande — i annat sammanhang uttalar, att motionärernas förslag synes väl radikalt. Jag förmodar, att utskottet härvid syftar närmast på den tanke — det är bara en tanke — som har framförts i den motion, under vilken mitt namn står först, att ett särskilt tecken skulle skapas för sje-ljudet. Enligt den regel, som man har följt från början, att varje ljud borde ha ett tecken och inte mer än ett, tilläto vi oss verkligen erinra om möjligheten att ta en bokstav, nämligen z, och låta den beteckna sje-ljudet, sedan den väl blivit pensionerad från sin överflödiga uppgift att beteckna s- och ts-ljud. Det är klart, att man i pressen har haft mycket roligt åt detta radikala förslag. Det var emellertid bara ett exempel. Jag vill säga, att för egen personlig del kan jag mycket väl medverka till genomförande av folkskolläraernas skriftspråkskommittés förslag, att man i stället använder s + j såsom generell tecken för sje-ljudet. Men å andra sidan är det ju på tok att därtill använda två bokstäver, som för övrigt inte beteckna något sje-ljud. Det heter dock »sjuk» och inte »s-juk». Men för allt i världen, det är en god sak, om man låter två bokstäver beteckna sje-ljudet i stället för att ha tjugu eller trettio olika beteckningssätt.

Om reformering av rättstavningen. (Forts.)

Detta var alltså det radikala. Bortser man från sje-ljudet, är inte vår motion mera radikal än folkskolläraernas förslag.

De invändningar, som i den offentliga debatten ha framförts emot reformförslagen, gå alla igen i svenska akademins yttrande, som förstakammarutskottet har berett den hedern att komma med som bilaga. Om herrarna vilja följa med betänkandet, finna ni, att svenska akademien mot slutet sammanfattat sina synpunkter i fem kritiska punkter, och dem skall jag här mycket kort bemöta.

Akademien uppgiver först, att den språkhistoriska åskådning, som ytterst ligger till grund för motionärernas framställning, numera får anses övergiven och inte längre vetenskapligt normgivande. Nej, det är ju klart, ty svenska akademins urkonservativa åskådning är naturligtvis normgivande. Jag medger, att det är riktigt, att språkhistoriska åsikter kunna skifta som alla andra åsikter i världen, men svenska akademien är den sista institution, som skall erinra därom, ty då vi 1906 fingo den bergska stavningsreformen, avstyrkte svenska akademien denna, ehuru den gången den normgivande språkhistoriska åskådningen talade för reformen. Nu har läget skiftat litet, nu äro språkmännen litet mera konservativa, och följaktligen skall *deras* ståndpunkt vara normgivande för all framtid.

Vad vår motion angår, så ger den inte uttryck åt någon annan språkhistorisk åskådning än att rättstavningsfrågan inte är någon vetenskaplig fråga, utan en rent praktisk fråga om det bekvämaste sättet att uttrycka sig i skrift. En numera avliden språkhistoriker, professor J. A. Lundell, som naturligtvis betraktas som gammalmodig av svenska akademien, sade en gång, att en professor inte är mera sakkunnig i rättstavningsfrågan än vilken annan tänkande människa som helst. Själv var han som bekant filolog. Den danske språkvetenskapsmannen Otto Jespersen, som avled för ett par månader sedan, hade alldeles samma mening som Lundell, så att svenska akademien har tydligen inte helt den s. k. vetenskapen på sin sida. Otto Jespersen skriver: »Da sproget tjener det rent praktiske formaal at være et meddelelsesmiddel, maa det nemlig bedømmes alene ud fra den effektivitet, hvormed det opfylder dette formaal.» För övrigt vänder sig Otto Jespersen mot allt slags pedanteri i rättsskrivningen. Han menar, att det faktiskt inte är så viktigt, hur folk stavar. Gränsen mellan bildade och obildade dras ju inte av ortografien. Jag kan tänka mig, att någon talare efter mig kommer att utnyttja detta argument till förmån för att allting skall bli vid det gamla. Man säger, att eftersom folk kan vara bildat eller obildat, hur stavningen än är, så låt det för allt i världen bli vid det gamla. Men den ståndpunkten är inte riktig. Redan Jespersen säger, att naturligtvis skall man inte ha kaos och anarki i stavningen. Man bör väl kunna ena sig om att det är önskvärt, att folk stavar någorlunda lika.

När jag nämnt Jespersens namn, ställt honom vid Lundells sida och spelat ut honom mot svenska akademien, får jag kanske också lov att nämna ett annat namn, som måhända inte har samma tyngd. Det är den finske folkskolinspektören Gösta Cavonius i Helsingfors. Han har förklarat, att rättskrivningsnormernas förenkling och modernisering, så att de motsvara det nutida svenska språket, bör vara särskilt betydelsefull för svenskarna i Finland. Här har man eljest sagt, att svenskarna i Finland rakt inte vilja vara med om en reform.

Svenska akademins andra punkt lyder så här: »En stavningsreform av ifrågasatt omfattning skulle vara så ingripande, att intet kulturspråk kan uppvisa en motsvarighet.» Ja, kanske det, fast jag inte tror det. Men det skulle väl i så fall bero på att knappast något språk har en så vanvårdad ortografi som det svenska — låt mig inskjuta: tack vare bland annat svenska akade-

Om reformering av rättstavningen. (Forts.)

miens vanvård av vårt språk — naturligtvis med undantag för engelskan. Vad gör denna svenska akademi för att rykta det svenska språket, såsom dess uppgift skulle vara? Svenska akademien, mina herrar, skriver, för att ta ett par exempel, »elektricitet» med e men »elektriser» med s, »balansera» med s men »advocera» med e, »karaktär» med ä och »karakterisera» med e — det sista har jag från min utgångspunkt ingenting emot, men svenska akademien, som ju tar sådan hänsyn till samhörighetslagarna och härledningen, borde sannerligen vårda språket litet annorlunda. Den diskvalificerar faktiskt sig själv.

Det är inte sant, som svenska akademien menar, att det skulle vara föråldrat att kräva en stavningsreform. Norge, Holland, Tyskland, Ryssland och Turkiet ha under de sista 10—15 åren genomfört omfattande sådana reformer. Akademien omnämner dem och försöker slå bort dem. Antingen äro de inte så omfattande som den, som här har föreslagits, eller också äro de inte egentliga stavningsreformer, säger man. Men i själva verket var väl den turkiska reformen rent av revolutionerande; man övergav det gamla muselmanska, arabiska alfabetet och övergick till det latinska, varvid man började läsa från vänster till höger på raderna i stället för tvärtom. Det var väl radikalt så det räcker. Jag tror därför inte, att svenska akademien kan påstå, att vi äro värst. Vi inta allesamman en skäligen moderat ståndpunkt, när vi vilja ha en liten förenkling.

Engelska regeringen ligger sedan ett par år tillbaka på en petition i rättstavningsfrågan, undertecknad av ett halvt tusental universitetslärare, däribland internationellt kända språkmän och språkpedagoger. Om någon ämnar ta till orda mot mig, hoppas jag, att han erinrar sig, att det verkligen har framlagts ett sådant förslag i England och att det stödes av synnerligen framstående språkmän — vilket jag dock menar inte betyder så värst mycket, därför att jag vidbliver min uppfattning, att stavningsfrågan inte är någon vetenskaplig fråga och att vilken tänkande, vettig människa som helst begriper den lika bra som en professor, t. o. m. i språk.

Den tredje punkten gäller den s. k. skandinaviska språkgemenskapen. Det är väl bäst, att jag återger ordagrant, vad akademien där skriver: »Det fortsatta närmandet mellan Nordens folk skulle avgjort motverkas, om svenska skriftspråket på detta sätt avlägsnade sig från grannspråken genom ändrade ljudbeteckningar.» Det är detta argument, som just i denna tid för många har blivit det bärande, och det är ju synnerligen känslobetonat. Jag menar ändå, att det är ohållbart. För egen del vågar jag hävda den uppfattningen — och det har jag gjort, långt innan det blev så på modet som just nu att tänka nordiskt — att de moderna skandinaviska skriftspråken inte böra förete större olikhet än som betingas av de nutida språkens faktiska skiljaktigheter. Jag menar därför, att de skandinaviska språkens stavning bör regleras efter enhetliga grunder, så att lika eller i det närmaste lika ljud betecknas på samma sätt i de olika språken. Jag har alltså sagt detsamma som utskottet och kritikerna ute i landet. Det är med stor orätt man förebrår motionärerna för att inte ta någon hänsyn till närmandet mellan Nordens folk.

Jag vågar också tro, att en sådan man som den av mig nyss citerade danske språkmannen Otto Jespersen har lika gott omdöme i den nordiska frågan som svenska akademien. I ett meningsbyte med en dr Sven Clausen — det är klart, att det finns olika meningar i Danmark också — förklarar han, att han finner argumenten för de svenska folkskolläroorganisationernas stavningsreform »overordentlig vel grundede», och han fortsätter: »De vil også sløjfe det stumme l i ljud, ljus etc.» Det är ju dessa paradigmer, som mest citerats i debatten. Folkskollärarna och vi vilja alltså slopa de stumma ljuden, t. ex. l i »ljus» och »ljud», vilket Sven Clausen och — kan jag tillägga — alla hans eftersägare

Om reformering av rättstavningen. (Forts.)

i Sverige göra så stort nummer av, i det de »beskedent anmoder Gud om att förbyde» detta »av hensyn til det nordiske målsträv».

En annan dansk, Mogens Nisser, ordförande i den danska föreningen för »nordisk sprogrøgt», försäkrar oss svenskar, att om vi ge oss till att stava »jus» i stället för »ljus» — ni höra ju ingen skillnad — och »jöra» i stället för »göra», »jup» i stället för »djup» och »sjön» i stället för »skön», så kommer ingen enda dansk eller norrman att ta i en svensk bok. Och så avfyrrar han en gruvlig salva med detta tillägg: »Det är upprörande, det är falsk demokratism att rätta stavningen efter de minst bildades behov», således efter deras, som sällan skriva. Ja visst, skriftspråket är inte till för pigor och annat enkelt folk, som få nöja sig med att skriva »pigstavning», så att man kan skilja på dem och s. k. bildat folk. Jag tycker, att det är rätt skönt att mot sådana dåraktiga uttalanden, som givit så starkt genljud i Sverige, få spela ut den lugne dansken Otto Jespersen, som inte är fallen för överord. Han säger bara till svar på Sven Clausens »Gud förbyde»: »Hvorfor dog egentelig?» — Varför menar man egentligen, att detta skulle vara ett hinder för nordiskt »målsträv»? — »Den, der vil forstå talt svensk, må dog fra første færd vänne sig til at opfatte kind, kæra, sken, skjorta, skjuta, Göteborg, gärna, ljud o. s. v. med disse fra dansk avvigende lyd, og der vil det snarere være en fordel end et hinder», — jag understryker att det enligt hans uppfattning snarare skulle vara en fördel än ett hinder — »hvis han også i skriften vænnes til at se disse former: så støtter de to ting hinanden — og de svenske fra dansk forskellige former må man dog lære, ikke just att uttale men i hvert fald at forstå, når de lyder i en svenskers mund. Det kommer man icke bort fra. Det nytter ikke som strudsen at stikke hodet i en busk: hellere se sandheden lige i øjnene.»

Jag tillägger, att när man säger ljus, hör man ju inte att det skrives med lj. Man har sagt, att om man tar bort l-et, vet man inte att »jus» har att göra med lyse. När en pojke således säger, att »juset lyser», skulle han inte forstå, att »jus» har med lyse att göra! Nonsens!

Dessa invändningar bottna sannerligen inte annat än i det känslobetonde tänkande som är helt naturligt, när det gäller språkets klädedräkt. Det dyker för övrigt i detta sammanhang upp ett minne för mig. När jag var en liten parvel, hörde jag en gång vid kvällsvarden i mitt hem i en prästgård i Skåne en diskussion i denna fråga. Det hade stått i prästtidningen Vårt land, att »nu står styggelsen på heligt rum, nu bär man våldsamt hand på Frälsarens egen heliga och dyrbara person, nu skriver man Kristus med K i stället för som fordon med Ch». Detta är ungefär samma argument som man nu anför beträffande stavningen av orden ljus och lyse och samhörigheten dem emellan.

I sin fjärde kritiska punkt finner svenska akademien, att även hänsynen till det geografiska och historiska namnmaterialet (Göteborg—Jöteborj) samt till det gängse internationella ordförrådet manar till försiktighet. Det kan man naturligtvis säga, men man kan väl inte därför i evighet skriva Göstaff i stället för Gustav, fastän Gustav Vasa skrev så. Ehuru jag för egen del allt intill min död kommer att skriva mitt fäderneärvda namn Brandt med dt, tillåter jag gärna historien, om den nu kommer att befatta sig med detta obetydliga namn, att justera bort bokstaven d. Jag tycker för övrigt, att det inte behöver sägas mycket mer om det där pratet — ifall uttrycket tillåtes — om hänsyn till namnmaterialet och det internationella ordförrådet. Vi tillåta ju oss att kalla utländska städer och länder som vi vilja. Vi kalla Firenze för Florens, ett namn som vi tagit från engelsmännen. Bukarest är den svenska namnformen för Bucuresci o. s. v. Jag tror nog att vi komma att göra på samma sätt i framtiden också.

För det femte och sista anser svenska akademien, att den rent pedagogiska

Om reformering av rättstavningen. (Forts.)

vinsten skulle i själva verket visa sig mindre än vad motionärerna vilja göra gällande. — Det vore ju en allvarlig invändning, om den vore riktig, men sannolikt kunna folkskollärarna bedöma den saken bättre än de språklärde i svenska akademien. Motionärerna lära inte inför detta svaga argument vika en tum från sin väl dokumenterade åsikt, att — såsom vi uttrycka det i motionen — »våra barn få använda lång tid och mycket arbete för att lära sig 'rättstavning' — tid och arbete som förvisso kunda användas bättre». Jag undrar, hur många i denna kammare, som vilja bestrida befogenheten av detta påstående, att inlärandet av rättstavningen kostar så mycket tid och arbete, att man sannernligen borde använda denna tid och detta arbete bättre, bl. a. för svenska språket. Svenska akademien citerar i detta sammanhang med tillfredsställelse Carl Cederblad, som har gjort några undersökningar över stavfelen. Inom parentes vet jag inte, varför akademien citerar just honom, ty han är ju egentligen akademiens motståndare. Svenska akademien har vid sina undersökningar av felprocenten totalt förbisett, vad just Carl Cederblad påpekat, att barnen bli så förvirrade av vår konstiga och oregelbundna stavning, att de till slut inte kunna stava ens de enklaste ord rätt. Svenska akademien säger nämligen, att den största felprocenten ha vi icke, såsom man skulle kunna tro, i de oregelbundet stavade orden utan i de ljudenliga. Det är faktiskt på det sättet, såsom allt skolfolk vet, att barnen till slut inte kunna stava de enklaste ord, bara därför att de ha för sig att det skall vara så konstigt att stava. Vårt språk är så oregelbundet och vanvårdat, att barnen inte kunna ana, att det i något enda fall stavas på ett vetligt och ljudenligt sätt. Om svenska akademien hade tagit hänsyn till detta, hade den måst avstå från sin slutledning, då den säger att felprocenten inte är så stor som man kunde vänta sig.

Det är fara i dröjsmål. Om vi uppskjuta en stavningsreform alltför länge, kan det gå oss som grekerna, som ha två grekiska språk, ett officiellt och ett folkmål, på vilket en mängd tidningar och böcker tryckas. Eller det kan gå som i England, där — såsom Moa Martinsson uttrycker saken — »det fina språket, det lyriska, är kinesiska för det stora flertalet». Carl Cederblad har rätt — och jag upprepar, att hela Sveriges tusenhövdade folkskollärarkår ger honom rätt — när han säger, att »fäderneslandet är mer än mark och bröd. Det finns också ett andens fädernesland, som svenska arbetare och bönder ha full arvsrätt till. Är språket för krångligt för att bli allmän egendom, måste det reformeras.»

Jag är nu, herr talman, strax färdig med mitt anförande. Vår motion slutar med yrkandet, att Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt några praktiska, fördomsfria personer att utarbета förslag till en grundlig reform av vår rättstavningsfråga. När jag skev motionen, fick jag i en handvändning här i kammaren sexton namn under den. Jag brydde mig inte om att springa omkring för att få flera, men jag försäkrar, att som stämningen då var, innan denna storm hade väckts i landet mot en stavningsreform, hade jag kanske lätt nog kunnat få halva kammaren med på motionen. Jag förstår emellertid, att dessa ord att man skall uppdraga åt några praktiska, fördomsfria personer att utarbета förslag i saken, kanske kunna sticka någon i ögonen. Jag erkänner gärna, att när jag skrev dessa ord, tänkte jag just på svenska akademien, som ordentligt har diskvalificerat sig genom sin vanvård av språket och sin oresonliga konservatism. Akademien har på detta område fört en ren non possumus-politik. För min del skall jag emellertid mycket gärna vara med om att justera ordalagen i motionens yrkande. Om jag i stället yrkar, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning vid lämplig tidpunkt av frågan om en reformerad rättstavning, är detta precis samma tankegång som båda utskotten ha. Jag kan inte inse, varför de båda utskotten nödvändigtvis skulle behöva gå på avslag på motionerna. Jag medger, att de ha formell anledning och att man kan skjuta

Om reformering av rättstävningen. (Forts.)

ifrån sig saken och säga, att frågan i alla fall är bragt inför Kungl. Maj:t, men jag bestrider, att riksdagen skulle ha anledning att liksom göra sig urarva i fråga om svenska språket och ställa sig utanför hela denna fråga. Om jag vågar antaga, att någon av regeringens ledamöter vill låna mig sitt öra ett ögonblick, skulle jag vilja begagna tillfället att vädja till Kungl. Maj:t att Kungl. Maj:t vid behandlingen av den fråga, som folkskollärarna dragit inför regeringen, verkligen ville ägna detta problem uppmärksamhet vid lämpligt tillfälle.

För egen del drar jag mig, herr talman, inte för att, även om detta förslag blir nedvoterat, framställa det yrkandet, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning vid lämplig tidpunkt av frågan om en reformerad rättstävning.

Herr Hage: Herr talman! Jag skall först be att få uttrycka min tillfredsställelse och glädje över att stavningsfrågan denna gång kommit upp till behandling i kammaren redan klockan 2 på middagen, så att det finns tillfälle att säga några ord. Förra gången, nämligen år 1919, behandlades detta spörsmål klockan 3 på natten, och ärenden, som behandlas klockan 3 på natten i denna kammare, bli ju inte föremål för mycken uppmärksamhet.

Någon kanske frågar, varför vi överhuvud taget skola behöva diskutera denna sak. Det föreligger ju här ett utskottsutlåtande, som avstyrker bifall till motionerna men i vilket det samtidigt finns uttryckta vissa sympatier för motionärernas linje, och detta kunde väl, menar man, vara nog, så att det inte revs upp en utförligare debatt i kammaren. På denna fråga vill jag emellertid svara, att om det inträffar — vilket jag tror, att det kommer att göra — att frågan om en reformering av vår rättstävning i någon form upptages till behandling, så brukar alltid den, som sysslar med en dylik utredning, gå tillbaka till riksdagens protokoll för att se efter vad som sagts under debatten. För den skull skall jag be att få säga några ord i frågan.

Jag vill till att börja med påpeka, att jag är en gammal stavningsmotionär. Jag väckte min första motion i detta ämne år 1919, och om jag lever till nästa år, kan jag således då fira tjugofemårsjubileum som stavningsmotionär. Jag återkom med en liknande motion 1920, och nu har jag också i år väckt en dylik motion. Jag vill därför gärna framföra en del synpunkter i denna sak.

Jag vill då inledningsvis framhålla — även herr Brandt snuddade vid detta — att de motioner, som väckts i år, ha underskrivits av tjugotre ledamöter från olika partier i båda kamrarna. Detta ger ju en antydning om, att det finns intresse för saken. I övrigt förstår man ju av den framställning, som folkskollärarna kommit med, och av den debatt, som förts i pressen, att denna fråga tilldrar sig uppmärksamhet i vida kretsar. Utskottet har emellertid nu dröjt så länge med att komma med sitt utlåtande, att intresset för frågan väl under tiden något ebbat ut, men jag hoppas, att det skall väckas till liv igen genom debatten här i dag.

Såsom redan den föregående talaren framhöll, ha de föreliggande motionerna avstyrkts. För min del vill jag emellertid säga, att det är glädjande, att första kammarens tillfälliga utskott inte har åberopat sig på svenska akademien som auktoritet, när det bestämde sin inställning. Från mina utgångspunkter är första kammarens tillfälliga utskotts utlåtande på den punkten mera tillfredsställande än den motivering för avslag, som användes av andra kammarens tillfälliga utskott. Jag erkänner, att det i andra kammarens tillfälliga utskotts utlåtande finns vissa medgivanden, som icke återfinnas i det i denna kammare föreliggande utlåtandet. Men just i den omständigheten, att första kammarens tillfälliga utskott har underlåtit att åberopa svenska

Om reformering av rättstavningen. (Forts.)

akademien som auktoritet i denna fråga, ser jag ändå en ljuspunkt. Jag måste nämligen, liksom den föregående ärade talaren, säga att svenska akademien — vilket jag har kunnat konstatera under dessa år — vid alla de tillfällen, då denna fråga varit föremål för behandling, har intagit en rent utvecklingsfientlig inställning.

Denna utvecklingsfientliga inställning har åter kommit till synes i det föreliggande utlåtandet på så sätt, att svenska akademien i viss mån tar avstånd från den bergska stavningsreformen. Svenska akademien anser synbarligen att »hava» bör stavas »hafva» och »vitt» »hvitt» samt att t. ex. ett sådant ord som »skadat», neutrum av »skadad», skall skrivas »skadadt», trots att det inte finns någon svensk, som kan vricka tungan på ett sådant sätt, att han kan uttala ett d framför t.

Svenska akademien anför såsom skäl för sin ståndpunkt bl. a., att det är en mycket stor skillnad mellan skriftspråket och talspråket, varför det helt enkelt inte är rimligt, att de skola överensstämma. Man säger på något ställe, att talspråket förändras och utvecklas, medan skriftspråket är konservativt och stillastående, vilket man finner fullt riktigt. Vi, som ivra för nystavning, ha en rakt motsatt paroll. Vi säga nämligen, att *det som örat hör, bör* — i så stor utsträckning som möjligt — *ögat se* med avseende på stavningen.

Vad innebär nu svenska akademiens uppfattning? Jo, den innebär, att i och med att talspråket förändras, blir avståndet mellan talspråket och skriftspråket allt större år från år. Följden av detta blir, att vanligt enkelt folk inte kan tillägna sig en tillfredsställande förmåga att stava rätt. När vi 1931 firade tjugofemårsjubileet av den bergska stavningsreformens genomförande, gjorde Dagens Nyheter en enquête och frågade en del sakkunniga personer, vad de tyckte om den bergska stavningsreformen. En av dem som svarade — professor Zachrisson i Uppsala — förklarade därvid bl. a., att han gillade reformen, och han påpekade särskilt, att i ett land, där han ingående kände till förhållandena, nämligen England, är avståndet mellan skriftspråket och talspråket så stort, att nio tiondelar av befolkningen icke på ett tillfredsställande sätt behärska skriftspråket. En utveckling, som leder till ett sådant resultat, måste ju sägas gå i antidemokratiens tecken. Innebörden av en demokratisk åskådning på detta område *måste* nämligen vara den, att man gärna vill, att så stor del av folket som möjligt även i de djupa leden skall kunna stava rätt.

Nu förklarade visst den föregående ärade talaren, att om man vill göra gällande, att skillnaden mellan en person, som kan stava, och en person, som icke kan det, innebär en klasskillnad, så är detta inte riktigt. Och det kanske man kan säga, men det uppfattas i alla fall på en hel del håll på detta sätt. Om man t. ex. får ett brev från en person, som stavar illa, är det inte utan, att man lätt får den uppfattningen, att vederbörande inte är en riktigt förstklassig och duktig människa. Den, som intar en sådan inställning till stavningsfrågan, att han vill bevara ett tillstånd, under vilket avståndet mellan skriftspråket och talspråket blir allt större och därmed svårigheterna att rätt behärska skriftspråket alltmer ökas, den verkar enligt mitt förmenande genom sin inställning i antidemokratisk riktning. Han har inte på alla punkter tillägnat sig den demokratiska åskådningen, som givetvis måste gå ut på att så många medborgare i landet som möjligt skola få största möjliga kunskaper även på detta område.

Man förstår ju mycket väl, att då svenska akademien vid flera tillfällen intagit en sådan ståndpunkt som den här förut nämnda, så resignerar folk i allmänhet, böjer sig och finner sig i förhållandena sådana de äro. Så småningom får man också därigenom lätt den uppfattningen, att detta väl måtte vara sak-

Om reformering av rättstävningen. (Forts.)

kunskapens sista ord i frågan och att det väl här bland dem, som förstå sig på saken, finns en enhällig opinion på denna punkt. Lyckligtvis är det emellertid inte på detta sätt, utan det finns tvärtom en lång rad av akademiker och språkvetenskapsmän, som under gångna tider haft och alltjämt ha samma uppfattning, som ligger bakom tillkomsten av motionerna. Jag vill bara nämna den numera avlidne professor Noreen och professor Lundell, vid vilkas sida det finns en hel rad av akademiker och språkforskare — en del av dem döda, andra ännu i livet — som gå och gått på vår linje. Jag kan nämna namnen Zachrisson, Danell, Cederschöld, doktor Hedén, som gav initiativ till den motion, som år 1919 framfördes i andra kammaren, Schagerström, Odal Ottelin, Leffler, Tamm, Hernlund, Brate, Svahn, lektor Petrini m. fl. Om det är någon som tror att vi som gå på reformlinjen äro i dåligt sällskap så är detta alls icke förhållandet. Vi äro tvärtom alltjämt i mycket gott sällskap. Trots att en del av märkesmännen på detta område icke längre äro bland de levandes antal, finns det alltjämt en hel del personer i ledande ställning inom de intellektuella kretsarna, som gå på samma linje som vi.

I dessa dagar har det emellertid uppstått en stor profet på detta område, en författare som heter Bengtsson och som för övrigt har skrivit en mycket uppmärksamman roman, »Röde Orm». Han hade ett heja-möte här i Stockholm i denna fråga och förklarade för sin del, att de, som hade den uppfattning, som vi motionärer företräda, äro intellektuellt undermåliga och dumma och icke begripa saken. Jag vill gentemot detta endast säga, att man ju alltid får ta skönlitterära författare med en smula salt, och man får inte tro allt, vad de säga. De kunna vara mycket bra på sitt område, men när det gäller *praktiska* frågor, är det nog bäst att ty sig till andra människor, när man skall intaga sin ståndpunkt.

I övrigt vill jag framhålla samma sak som herr Brandt snuddade vid i detta sammanhang, nämligen att det givetvis i första hand är *praktiska* synpunkter, som böra läggas på frågor av detta slag. Språket är ju dock ändå till för *praktisk* användning och inte blott för att tjänstgöra som något slags undersökningsmaterial för vetenskapsmän. Det är till 99 procent inriktat på att användas i det *praktiska* livet. Från den utgångspunkten har man anledning att säga, att språket bör vara så praktiskt och lättlärt som möjligt. Men nu torde det väl inte finnas mer än en mening om att det svenska skriftspråket *icke är lättlärt*. Att man sedan kan komma och säga att t. ex. det engelska skrivspråket är ännu mer svårlärt, är ju en sak för sig. Det är också ett faktum, att det även från motståndarhåll vid många undersökningar kommit fram den uppfattningen, att det svenska skriftspråket är mycket svårlärt. Detta beror på många omständigheter, bl. a. på tillvaron av *stumma* bokstäver, vidare på att kort vokalljud ibland utmärkes med dubbel följande konsonant, ibland icke, samt att ä- och å-ljuden stavas så olika. Det beror också på, att vi ha så många beteckningar för sje-, tje-, ng- och j-ljuden samt på att vi stava ord, som ljuda lika, på olika sätt, för att det inte skall bli förblandningar. Dylika likljudande ord stå emellertid i allmänhet i ett sådant sammanhang i texten, att man inte behöver förblanda orden och misstyda dem. Ty i de allra flesta fallen framgår av sammanhanget, vad man menar med det eller det ordet. Följden av att det existerar sådana dubbelord, som ha olika betydelse, är emellertid att anhängarna av det nuvarande stavsättet anse, att det noga måste inpräntas hos barnen, hur man stavar det ena eller det andra ordet. Det är inte lätt för barn i de yngre åldrarna att förstå skillnaden. Jag var t. ex. själv en gång närvarande i en skola, där man skulle förklara skillnaden mellan »kära barn» och »tjära båten». En liten pilt reste sig då upp och talade om, att när man »tjårar barn», så stavar man med k, och när man »tjårar båten» stavar man med tj.

Om reformering av rättstavningen. (Forts.)

En annan svårighet är, att det i många fall är ordens härledning, som är avgörande för hur man skall stava, vilket är en ganska krånglig regel. Slutligen ha vi den omständigheten, att en hel del läneord från utländska språk alltjämt bibehålla sin utländska stavning. Det är naturligtvis särskilt svårt att inlära de utländska ordens stavning för folk, som inte ha kunskaper i främmande språk. Jag skall be att få ta ett enda ord som exempel. Vi möta ganska ofta i våra tidningar ordet »enquête». Den, som har lärt sig franska, förstår mycket lätt hur ordet skall stavas, men för vanliga enkla människor, som inte ha lärt sig franska, är det oerhört svårt att lära sig hur »enquête» skall stavas. Vederbörande kanske frestas att göra på samma sätt, som en journalist i en tidning här i Stockholm gjorde. Han stavade ordet — vilket jag anser vara rejält gjort — »angkät». Jag tycker, att det skulle vara mycket lämpligare att följa den metoden än att ha kvar den gamla stavningen. Det var för övrigt visst i Aftontidningen som jag såg detta nya stavningssätt. Följden av den gamla regeln, att de utländska orden skola — åtminstone i de flesta fall — stavas på samma sätt som i ursprungsspråket, blir givetvis, att en mängd människor, som inte ha tillägnat sig kunskaper i utländska språk, synda mot den rätta stavningen.

På något ställe i bilagorna till utskottets utlåtande antydes det, att det kanske inte skulle komma att uppstå så stora besparingar, om man nu genomförde en stavningsreform. På den punkten vill jag emellertid hänvisa till vad som framkom vid den enquête som gjordes, då denna fråga för en del år sedan var uppe och då man frågade personer, som sysslade med detta, vilka erfarenheter de gjort med avseende på resultatet av den bergska stavningsreformen. Läroverksöverstyrelsen, som var motståndare till reformen — det existerade ju på den tiden en särskild läroverksöverstyrelse och en skolöverstyrelse för folkskolorna; de hade ännu inte slagits ihop — uttalade, att styrelsen av de enquête-svar, som inkommit, fått den uppfattningen, »att det bergska stavningssättets införande hade medfört lättnader i modersmålsundervisningen på skolans lägre stadier och att därigenom erhållits en tidsbesparing som kom andra uppgifter för modersmålsundervisningen till godo».

Jag tror man kan våga det påståendet, att detta är riktigt. Och i det sammanhanget vill jag säga, att när jag varit med om att väcka en motion i frågan, har jag också lagt *nationalekonomiska* synpunkter på saken. Jag måste upprepa, vad jag i det stycket sagt i min motion, nämligen att om man har en tillkrånglad stavning, som tar längre tid att lära än vad som annars är behövt och därför kräver ett större antal undervisningstimmar och lärare, så medför detta ur nationalekonomisk synpunkt *en improduktiv belastning av hela samhället*. Den synpunkten tycker jag särskilt bör observeras i en tid som den nuvarande, när man så mycket sysslar med att åstadkomma rationalisering på alla möjliga områden.

Det var från sådana utgångspunkter som jag väckte motionerna år 1919 och år 1920. År 1919 bifölls av andra kammaren motionen om en utredning i syfte att åstadkomma en mera fonetisk stavning, efter tillstyrkan av ett enhälligt utskott och utan debatt i kammaren. Och de män, som sutto i detta utskott, voro inte vilka som helst — ordförande var nuvarande försvarsminister Sköld, och i övrigt sutto där representanter för lärarkåren och för jordbrukarna. Jag minns nu särskilt folkhögskollärare Welin, som, om jag minns rätt, var rektor vid en folkhögskola i Västergötland och som representerade högern i denna valkrets. Alla dessa voro eniga — trots att svenska akademien hade avstyrkt förslaget om utredning. Sedan kom frågan till första kammaren, där den avsågs, men den behandlades som sagt klockan 3 på natten. Professor Bergman, som talade för utredningskravet, höll dock ett kort

Om reformering av rättstävningen. (Forts.)

anförande. Vidare talade en representant för utskottsmajoriteten, som gått på avslag, och så föll klubban, och frågan hade fallit. Men man vet ju, att första kammaren vid denna tidpunkt — och det bör man beakta även i detta sammanhang — hade en sådan sammansättning, att förstakammarmajoriteten utgjorde en broms mot alla nya tankar i tiden, både när det gällde politiska frågor och rent praktiska spörsmål.

År 1920 upprepades motionen. Då avslogs den emellertid i andra kammaren, men det är att märka, att det avgavs 70 röster för kravet på utredning mot 76 emot. Även vid det tillfället tillstyrkte andra kammarens tillfälliga utskott, liksom 1919, *enhälligt* motionen om utredning. Orsaken till avslaget var, att man under tiden från 1919 organiserat en mycket intensiv motrörelse i landet, och de, som i kammaren kämpade för en utredning, såsom herr Sköld och även herr Engberg — den senare visserligaren med vissa reservationer — kommo till korta inför denna opinion. En sådan motopinion har kommit till synes även nu ute i landet. Den yttrar sig på många olika sätt, exempelvis så, att man försöker löjliggöra nystavarna. När folkskollärarnas framställning kommit och motionerna väckts i riksdagen, såg man hurusom en del tidningar offentliggjorde en text med nystavning, och sedan sade man till läsarna: »Titta bara, hur tråkigt det här ser ut! Det förstår ni väl, att ett skriftspråk, som ser ut på det här sättet, inte kan vara lämpligt. Hela nationen skulle reagera mot detta.» Så uttryckte man saken.

Jag måste göra gällande, att stävningen endast är en *vanesak*. Det är givetvis så, att när man ser ett ord stavat på ett nytt sätt, sedan man under många år vant sig vid att stava ordet på ett annat sätt, så reagerar ögat. Jag var med år 1906, inte i riksdagen, men jag var i alla fall redan ute i livet, och när den bergska reformen då genomfördes, skall jag ärligt erkänna, att jag reagerade, när jag såg att »hava» skulle stavas med bara v i stället för fy. Det finns alltså ett slags konservatism i ögat, som gör att man känner sig irriterad, när man skall gå över till en ny stavning. Men om man väl gått över till en ny ordning och alla stava på det nya sättet, så tror jag att det är lika säkert, att ögat reagerar lika starkt, även om man går tillbaka till den gamla ordningen. För den saken behövs väl inte något annat bevis än den unge man, som aldrig lärt sig gammalstavning, utan började sin skolgång efter den bergska reformens genomförande och som en dag fick ett brev från sin farfar, som stavade gammalstavning. Den unge mannen kom med brevet i handen och sade: »Det är rent av rysligt, att farfar skriver 'hafva' — hur kan man skriva någonting så felaktigt!«

Alltså, det är så, att hela denna sak i själva verket är en *vanesak* — man vänjer sig så småningom vid den nya stävningen. Argumentet, att den föreslagna nya stävningen ser så konstig ut — som ofta blivit anfört i detta sammanhang — är sålunda inte mycket värt.

Emellertid finns det också en hel del andra argument. Ett säger, att man inte skall bryta den historiska utvecklingen och synda mot den historiska traditionen. Våra förfäder ha stavat gammalstavning, alltså skola vi fortsätta med detta i mesta möjliga mån och inte göra några ändringar. Men hur förhåller det sig i verkligheten med den saken? Jag tillät mig för en tid sedan att i all anspråkslöshet i en artikel i tidningen Social-Demokraten belysa, hur det svenska skriftspråket, d. v. s. stävningen, förändrats genom tiderna. Det är ett mycket intressant kapitel, icke minst därför, att demonstrerandet av denna utveckling åskådliggör, att stavningsreformer — liggande i linje med tendensen i de nu framförda yrkandena — genomförts undan för undan under de gångna tiderna. Och detta reformerande har synbarligen skett under inflytande av att talspråket undan för undan genomgått en viss förändring.

Om reformering av rättstavningen. (Forts.)

Man kan påvisa, att det ingalunda har varit på det sättet — något, som svenska akademien uppställer som ett ideal — att skriftspråket stått stilla. Tvärtom har skriftspråket ändrats undan för undan, och om vi nu fortsätta på samma väg, så följa vi den historiska traditionen och synda icke emot den.

Sedan är det naturligtvis en annan fråga, hur ofta och hur grundligt vi skola genomföra stavningsreformer. I det fallet vill jag bara säga, att göra vi en reform grundligt och radikalt, behöva vi inte så ofta tillgripa nya reformer. Och då kunna vi undvika det obehag, som blir en följd, om reformer av detta slag måste genomföras ganska ofta.

Jag har tillåtit mig att i den här nämnda artikeln ta ett litet exempel ur den svenska bibeln som visar, hur dessa stavningsreformer ha genomförts tid efter annan. Jag har valt början av första Mosebok, där det talas om skapelsen, den bekanta texten om att »i begynnelsen skapade Gud himmel och jord», och jag har demonstrerat, hur denna text undergått genomgripande förändringar i stavningen. Det skulle vara intressant att här demonstrera detta, men jag skall inte göra det. Jag skall bara nämna de olika källor jag utgått ifrån: Gustav Vasas bibel av 1541, Karl XII:s bibel av 1715, provöversättningen år 1774, gamla testamentet av år 1878. 1897 års bibel samt slutligen 1917 års bibel. Beträffande var och en av dessa bibeleditioner konstaterar man, att en hel del har förändrats med avseende på stavningen.

Nu finns det emellertid ännu en invändning, som även återkommer i svenska akademiens utlåtande i frågan. Man säger: »Om man åstadkommer ändringar i stavningen, så försvårar man för nutidens folk att läsa äldre tiders litteratur.» Det är möjligt, att ett sådant uttalande från svenska akademiens sida gör ett visst intryck. Nu vill jag emellertid säga, att det är en försvinnande liten del av det svenska folket som sysslar med att läsa äldre tiders litteratur. Men invändningen har ju ändå — om den är riktig — en viss betydelse, så som jag ser saken. Jag har därför försökt att bilda mig en uppfattning om hur det egentligen förhåller sig därmed i verkligheten. Jag har här i min hand »konung Kristoffers landslag», som kom till i mitten av 1400-talet — boken är ju utgiven senare, men man har använt den stavning, som förekom i mitten på 1400-talet, alltså 500 år tillbaka i tiden. Men denna text är sådan — trots alla de stavningsreformer, som genomförts sedan denna tid — att vilken människa som helst kan läsa, vad där står. Det måtte väl vara ett bevis för att det är ett överdrivet påstående, då man säger, att om man vidtar en stavningsreform, kunna kommande släkten inte läsa, vad föregående släkten ha skrivit.

Jag skall ta några rader ur denna bok för att bevisa vad jag säger. Där finns en balk, som heter »Tiufwa Balker», som innehåller bland annat följande: »Stiäl man i annars Trägårdhe / Äple eller andra Frukt a/ komber Bondin eller hans Hion och tager han ther widh: Taghi aff honom Klädhe b/ eller annar ting til widhermalis. Gitter han thet prøvat medh tweggia manna witnom / thå böte hin thre mark / och åther skadhan.» Det innebär helt enkelt, att om någon snattar äpplen i trädgård och bonden eller hans tjänstefolk får tag i tjuven, så ha de rätt att dra av honom kläderna — det var ju en ganska radikal åtgärd — för att ersätta äpplena, och om det dessutom kan bevisas, att vederbörande gjort sig skyldig till detta brott, skall han dessutom böta tre mark och slutligen betala för den åverkan, som han har åstadkommit. Detta förstår man utan någon svårighet, och för att ytterligare klargöra, att det förhåller sig på det sättet, lät jag en person med vanlig folkskolebildning läsa det. Han läste det perfekt och översatte det till nutidssvenska utan vidare.

Jag måste alltså påstå, att även detta argument måste vara överdrivet.

Jag skall, herr talman, inskränka mig till vad jag nu har sagt, ehuru det finns mycket att ytterligare anföra i denna fråga. Jag har för min del begärt

Om reformering av rättstävningen. (Forts.)

en utredning. Hur denna utredning skall ske, vill jag inte säga någonting bestämt om. Här har föreslagits, dels att den skulle hänskjutas till en redan nu sittande kommitté, dels att den, — såsom herr Brandt uttryckte saken — skulle överlämnas åt »några praktiska, fördomsfria personer». Om nu emellertid Kungl. Maj:t går med på en utredning av frågan, överlämnar jag med fullt förtroende åt Kungl. Maj:t att utse de män, som skola utreda saken. Emellertid menar jag, att det vore önskvärt, att denna utredningskommitté inte finge en sådan sammansättning, att dess majoritet redan från början utgjordes av principiella motståndare till reformen. Då är det inte mycket bevänt med en utredning. Däremot tycker jag, att det är rimligt, att även representanter för en sådan uppfattning, som den svenska akademien har framfört, få deltaga. Likaså böra givetvis språkmän medverka i utredningen, men inte endast språkmän, utan även människor från det praktiska livet — jag tänker därvid exempelvis på journalister, som ju mycket ofta ha att syssla med sådana här saker, och typografer, som väl veta vad som förorsakar svårigheter med stävningen på grund av erfarenheter, som de fått i sitt arbete.

Nu har emellertid herr Brandt framfört ett yrkande, som ungefärligen går i stil med mitt, och under sådana förhållanden kan jag för min del sluta med att yrka bifall till herr Brandts förslag.

Herr Ericsson, Herman: Herr talman! Ingen av de båda ärade motionärerna har varit så stygg mot utskottet, att jag egentligen behöver polemisera mot dem. De ha gått djupare in på frågan än vad utskottet har gjort. Utskottet har inte varit inne på någon realprövning av spörsmålet, huruvida man nu skulle företaga en utredning om stävningen, emedan utskottet ansett nuvarande tidpunkt inte vara lämplig för en sådan reform. Jag skall sålunda inte polemisera med de båda ärade talarna på de punkter, där de varit inne på realfrågan.

Under den debatt, som förts, har det ju andragits starka skäl både för och emot en stävningsreform. Motionärerna ha anfört skäl i sina motioner, som man inte kan bortse ifrån, och även i vissa yttranden ha skäl framställts som tala för en reform på rättstävningens område. Men det har också framförts starka skäl emot en reform. Svenska akademien, vars yttrande såsom bilaga åtföljer utskottets utlåtande, har angivit de starkaste skälen i avstyrkande riktning — det är de skäl, som herr Brandt här sökte bemöta på vissa punkter. Men utom av akademien har det även i debatten i pressen och annorstädes emot en reform anförts skäl, som man måste ta hänsyn till. Det har sagts, att det för närvarande skulle bli mycket dyrt att genomföra en stävningsreform, emedan man skulle få lov att ändra stävningen i läroböckerna och sålunda skaffa nya läroböcker. Och inte nog härmed, utan de böcker, som finnas tryckta och säljas i bokhandeln, skulle bli omoderna efter genomförandet av en reform. Det är självklart att det ligger något i detta resonemang, men med kändedom om hur det gick till efter 1906 års reform, då man successivt införde nya läroböcker, bör man kanske inte tillmäta detta skäl alltför stort värde.

Man säger också att ett införande av en mer fonetisk stävning stöter på stora svårigheter på grund av att det ju finnes olika dialekter med olika uttal i olika delar av landet. Ja, det är ju bekant att samma ord kan uttalas synnerligen olika i Skåne, i Mellansverige och i Norrland. Men därvidlag skulle man måhända, om man kunde genomföra en försiktig stävningsreform, just på den vägen kunna komma fram till något, som man skulle kunna kalla ett riksspråk eller ett riksuttal, som också skulle kunna bli betydligt vackrare än det, som nu förekommer i många delar av landet.

Om reformering av rättstavningen. (Forts.)

Lärarnas skriftspråkskommitté har anklagats för att den uteslutande anlagt pedagogiska synpunkter på frågan. Det har utskottet i viss mån tagit hänsyn till, när vi såsom skäl för vårt avslagsyrkande icke åberopat svenska akademiens yttrande, utan stött oss på skolöverstyrelsens utlåtande. Det är klart att folkskollärarna, som få hand om barnen, medan de äro små och som skola lära dem att stava, ha större kännning av detta problem än vad de lärare ha, som få hand om barnen, när dessa hunnit bli något äldre, såsom läroverkslärare och andra. Det är därför, förmodar jag, som skolöverstyrelsen och folkskollärarkåren hysa ett större intresse för just den pedagogiska synpunkten än man gör på andra håll. Det är sålunda helt naturligt, såvitt jag förstår, att folkskollärarnas skriftspråkskommitté lagt huvudsakligen pedagogiska synpunkter på frågan. En reform har också, såvitt jag förstår, stor betydelse ur pedagogisk synpunkt. Vid den utredning, som företogs efter den förra stavningsreformen, visade det sig ändå, att man hade kunnat få ned felstavningsprocenten i folkskolan mellan 40 och 50 procent. Det är uppenbart, att om man kunde nå ett lika gott resultat med en reform nu och därmed spara tid i skolarbetet, så kunde man använda denna tid till att undervisa barnen i något annat skolämne som de ha stor nytta av i livet.

»Den föreslagna reformen skulle betyda ett starkt avbrytande av våra litterära och skriftliga traditioner», har det också sagts såsom ett skäl mot en reform. Det skälet vågar jag inte yttra mig om. Vi ha heller inte i utskottet tagit ställning till huruvida det kan vara tillräckligt bärande för ett avslagsyrkande.

Det har emellertid även från folkskollärarnas skriftspråkskommitté framförts två sakligt starka och betydelsefulla invändningar mot att man nu skulle gå till ett positivt beslut i frågan. Det ena är den svårighet att bygga stavningsen på talspråket, som jag förut varit inne på, och det andra är det språkliga sambandet mellan Nordens länder. Och det är just synpunkten om det vådliga i ett avbrytande av detta samband som varit mest utslagsgivande för utskottets ståndpunktstagande, när det nu avstyrkt motionerna. Herr Brandt citerade nyss åtskilliga danska skriftställare och språkmän. Jag skall ta mig friheten, herr talman, att citera bara ett litet stycke ur en tidning, som är ett organ för dansk språkvård. Där säger man bland annat: »Ur samma synpunkter beklagar man att svenska folkskollärare ingivit förslag till en svensk rättskrivningsreform, genom vilken skillnaden mellan det svenska och det danska språket ytterligare skulle ökas, till obotlig skada för den breda danska befolkningens stigande intresse för frändefolket. Skriftspråket har», fortsätter man, »i allt högre grad blivit en sammanbindande länk mellan de nordiska brödrarna, varför det är av avgörande betydelse att denna grundval för samhörighet och förståelse icke undergrävas.»

Detta var alltså en dansk röst. Det är helt naturligt att det även finns liknande röster i Finland och Norge. Vi ha ju starka språkliga band även med Norge, och jag tror i själva verket, att det norska talspråket har flera anknytningspunkter till svenskan än det danska. Våra bröder och systrar i de svenskspråkiga områdena i Finland skulle säkerligen inte heller hälsa en reform på detta område med glada känslor.

Ehuru utskottet alltså är av den meningen, att en försiktig reform kunde vara att tillråda, ha vi ändå av de skäl, som jag här nämnt, nödgats ställa oss på den ståndpunkt, som vi ha gjort, nämligen att yrka, att motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Jag ber, herr talman, att med dessa korta ord få yrka bifall till utskottets hemställan.

Om reformering av rättstävningen. (Forts.)

Herr **Fahländer**: Herr talman! När jag varit med om att ansluta mig till den enhälliga uppfattningen inom utskottet, är det inte för att jag i och för sig är motståndare till en stavningsreform. Efter vad utskottets ordförande nyss anfört, kan jag begränsa mig till att göra några personliga tillägg av principiell innebörd.

Det skulle vara önskvärt, att en rättstavningsreform föregicks av ett ingående nordiskt samarbete, så att de jämkningar, som kunde genomföras inom respektive språk, härvid bleve genomförda och att resultatet bleve nordiska språk, som gjorde det lättare för respektive länders folk att förstå varandra. Detta skulle bli en utomordentlig plattform för ett vidgat nordiskt samarbete också i flera andra avseenden. Jämte de vackra tal, som vi så ofta höra om den nordiska enheten, skulle det vara hälsosamt och klädsamt att kunna få in också ett konkret fall. Jag tror, att om en rättstavningsreform jämte den vanliga motiveringen även skulle få detta motiv i sällskap, skulle det innebära att reformen finge en högre grad av nödvändighet över sig, och att den då lättare skulle kunna genomföras.

Vidare kan man diskutera frågan, vilken tidsintervall det bör ligga mellan varje rättstavningsreform. Jag skulle helt kort vilja formulera min synpunkt på den frågan så, att rättstavningsreformer inte få förekomma så ofta, att en och samma generation efter genomgången elementär skolutbildning skall behöva genomlida mer än en rättstavningsreform. Det skulle betyda en tidsintervall mellan reformerna på minst sextio år. Och ta vi detta som utgångspunkt skulle också det nordiska samarbetet till dess hinna klarna. På 1960-talet skulle vi alltså kunna vara färdiga för en reform, som skulle ha större räckvidd och en vidare innebörd, än om man nu går till ett beslut.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Pauli**: Herr talman! Jag har inte något annat yrkande att framställa än det som finns i utskottets kläm, men jag har i likhet med ett par föregående talare velat framlägga några synpunkter på den föreliggande frågan med anledning av vad de två första talarna framhållit. Jag skiljer mig principiellt högst avsevärt från den åsikt, som min ärade vän herr Brandt gav uttryck åt, när han sade att detta är en fråga, som inte bör betraktas ur vetenskapliga, utan endast ur praktiska synpunkter, och vidare att detta är en fråga som varje tänkande människa har lika stor kompetens att bedöma som den som är mera inne i de vetenskapliga sammanhangen. Detta är ur rent saklig synpunkt oriktigt.

Om man närmare studerar frågan, stöter man nämligen förr eller senare på språkvetenskapliga och språkpsykologiska synpunkter. Man gör det redan vid första steget, alltså när det gäller frågan om själva den teori, på vilken denna radikala rättstavningsframstöt vilar: teorien att skriftspråket har att rätta sig efter talspråket och att det alltså måste existera ett enhetligt rikstalspråk. Redan en föregående talare har påmint om att en sådan förutsättning inte finns. Vi ha inte något enhetligt rikstalspråk i Sverige, och jag tror knappast att det finns något land, som kan skryta med att ha ett enhetligt rikstalspråk. I olika bygder talar man olika. Vi ha visserligen kommit närmare den språkliga enhetligheten under de senaste årtiondena. Jag vill påminna om att det även här i den svenska riksdagen ännu för ett par generationer sedan faktiskt var så, att riksdagsmän från olika landsändar måste anlita tolk i kamrarna för att kunna göra sig förstådda av samtliga ledamöter. Det finns en gammal historia, som jag tycker är ganska betecknande, om en skånsk riksdagsman i andra

Om reformering av rättstavningen. (Forts.)

kammaren, som när han höll sitt jungfrutal hade ett synnerligen energiskt och sakligt förträffligt anförande, som dock större delen av kammaren inte förstod. När han satte sig ned, kom en av tolkarna fram och frågade, om han inte ville ha det översatt, ty det var ett så utmärkt anförande att det borde meddelas till allmän kännedom i kammaren. Då svarade han: »Om de inte förstår mitt språk, så får de allt lov te å läre sej de, för ja tänker sia möed här.»

Ja, så var det på den tiden. Vi ha numera kommit ett gott stycke längre i riktning mot ett enhetligt rikstalspråk. Men varför ha vi gjort det? Jo, till stor del tack vare vårt enhetliga skriftspråk, som inläres i våra skolor och som inpräntas i allmänheten genom den ökade läsningen av tidningar och böcker. Det är alltså inte riktigt att tillskriva talspråket ensamt den ledande rollen i språkutvecklingen. Skriftspråket spelar också en viktig roll i denna utveckling. I Danmark har det kanske gjort det i ännu högre grad än här, men även i Sverige kunna vi, om vi göra oss mödan, konstatera, hur skriftspråket verkar normerande och återhållande mot ett alltför slarvigt utvecklat talspråk. Det är ingalunda så, att skriftspråket är eller bör vara någon talspråkets ödmjukt tjänande slavinna; de äro båda faktorer i vår språkutveckling, som gå hand i hand och stödja varandra, även om givetvis talspråket var det ursprungliga.

I samma mån som ett folks kulturutveckling når höjd och stadga, i samma mån utvecklas emellertid talspråket långsammare. Detta påminner svenska akademien om i sitt yttrande. Se vi på de europeiska folkens språkutveckling, så finna vi, att den våldsammaste revolutionen i språkutvecklingen, såväl med avseende på det fonetiska som i andra avseenden, skedde under de politiskt mest upprörda århundradena, då det var dåligt med den kulturella stadgan. Om vi t. ex. tänka på språkutvecklingen i Spanien, så finna vi att just under de århundraden, då folkvandringarna hade brutit ned den latinska traditionen och då det oupphörigen var krig mellan den inhemska befolkningen och den in-trängande moriska, växte det spanska språket så att säga vilt och fick därigenom en radikalt förändrad natur mot vad det hade varit under romartiden. Likadant gick det på andra håll, men det är inte så nu för tiden. Vårt eget språk har en gång mot slutet av medeltiden också undergått en genomgripande revolution dels på grund av att det inte fanns några sådana normgivande faktorer, som allmänna skolor och litteratur utgöra, och dels på grund av ett starkt inflytande utifrån, särskilt från det lågtyska språket. Men ju mer vår kultur har utvecklat sig, desto långsammare har språkutvecklingen gått, dess mera konservativ har dess hållning blivit.

Det är därför knappast riktigt att som ett par talare ha gjort här i dag påstå, att det är fara i dröjsmål: om vi inte skyndade oss att ändra vår stavning i enlighet med talspråket, komme det, menade de, att bli en alltför svårövertiglig klyfta mellan talspråk och skriftspråk. Det går faktiskt inte så fort. Jag vill dessutom säga, att jag inte kan betrakta det som något så olyckligt, om det finns en klyfta mellan talspråkets uttal och skriftspråkets beteckningar. Jag undrar t. ex. hur många fransmän som skulle vilja vara med om en radikal stavningsreform, som bl. a. införde en enhetlig beteckning för ä-ljudet i de franska verbaländelserna *-ait*, *-aient* o. s. v., med påföljd att förvirring angående formerna uppstode i skrift. Man kan säga som herr Brandt, att man ju inte hör skillnaden i dessa ändelser, när man talar, och då bör man kunna uppfatta meningen även i skrift. Må så vara, men de äro i alla fall en värdefull hjälp vid upplärandet av de grammatiska sammanhangen.

Jag kan inte dela denna förment radikala uppfattning, att det skulle vara en välsignelse, om skriftspråket rättade sig strikt efter talspråket, vilket för övrigt, som redan har sagts, är en illusion, eftersom vi ännu inte ha något en-

Om reformering av rättstavningen. (Forts.)

heltigt rikstalspråk. Om vi så småningom komma fram till ett sådant, är det just tack vare vårt skriftspråks inflytande.

Jag måste vidare instämma med dem, som ställa sig skeptiska beträffande den rent pedagogiska vinsten av en sådan här reform. Givetvis skulle i vissa avseenden lättnader kunna uppstå. Men det är i alla fall ett faktum, såsom har påpekats av svenska akademien och även berörts av herr Brandt, att de stavfel, som skolbarn begå, mycket ofta icke gälla de svåra orden utan de ur stavnings-synpunkt enkla orden. Stavfelen äro inte uteslutande beroende på att vissa stavningsregler äro så svårinlärdade. Jag skulle snarare vilja säga, att konsten att stava rätt i rätt hög grad beror på en medfödd, nedärvd förmåga, någonting i stil med musikalisk eller matematisk begåvning. Den sammanhänger väsentligen med minnestypen. De människor, som ha ett utpräglat synminne, som lätt komma ihåg ordbilder, få lättare för att stava rätt än andra. Nu kan det också hända, att de nuvarande undervisningsmetoderna i folkskolan inte alltid äro de lyckligaste. Om man försöker att inplanta rättstavning med hjälp av ljudanalys, komma de, som inte ha så gott hörselminne, till korta, ty de ha svårt att tydligt återge detaljerna i hörselbilden. Vi ha här att göra med psykologiska skillnader mer än med sociala. Den som under hela sitt liv har svårt att stava, behöver inte nödvändigt vara en obildad människa. Jag känner framstående vetenskapsmän, som haft svårt att stava rätt. Jag har även bland mina nära anhöriga personer, som inte kunna anses höra till de minst bildade skikten i vårt land, men som heller aldrig ha kunnat tillägna sig en korrekt stavning. Man rör sig nog på illusionernas område, när man tror, att man skall kunna bibringa alla barn en lika god, likformig rättstavningsförmåga.

Man talar om att detta i främsta rummet är ett demokratiskt och socialt önskemål. Men det demokratiska och sociala önskemålet ligger däri, att så många som möjligt och helst hela vårt svenska folk får en god bildning och tillfälle att utbygga den, men det består knappast i att alla behärska konsten att stava rätt. Man har övervärderat denna stavningsfråga. Man har på ett ensidigt sätt skjutit fram den i diskussionen på bekostnad av andra språkliga bildningsfrågor. Jag måste instämma i den kritik, som professor Wellander i en nyttig liten skrift, »Språkvård och kulturvård», har riktat exempelvis mot svenska akademien, emedan i dess ordlista endast har ägnats uppmärksamhet åt stavningen men inte åt uttalet, accentueringen och andra lika viktiga saker.

Man skulle antagligen kunna nå bättre rättstavningsresultat i skolorna med en något omlagd undervisningsmetod: om man mera lade an på ett inpräglade av ordbilderna genom flitig läsning och skrivning, så komme man nog längre än genom en ensidig ljudanalys. Den största svårigheten ligger naturligtvis däri att folkskolan tyvärr slutar så tidigt, att den, som efter skolgångens slut inte läser och skriver något vidare, inte har stor möjlighet att bibehålla den förvärvade färdigheten. Därför är det ett verkligt önskemål att så många som möjligt av vårt svenska folk efter skolans slut fortsätta att syssla med läsning och skrivning, så att de inte komma i samma situation som en gubbe, som professor Wellander påstår sig en gång ha hört säga: »Det gör inte så mycket, hur jag stavar, för jag skriver sällan annat än i motboka.»

Om jag får göra ännu en anmärkning beträffande folkskolans rättstavningsundervisning, så skulle det vara den, att jag fruktar att man där alltjämt i onödan kör med en del sällsynta ord. Jag undrar, om folkskolinspektör Brandt inte då och då under forskningsresor inom sitt distrikt träffar på den »förtju-sande dalkjusen» eller den sällsynta »fiskgjusen» eller de numera i lag förbjudna »ljustren» och andra stavningsegendomligheter, som barnen belastas med. Professor Wellander anför ett ganska dråpligt exempel på vad som kan

Om reformering av rättstavningen. (Forts.)

förekomma i en rättskrivningslära; det är en som är tryckt i Göteborg år 1921 och antagen som lärobok i Göteborgs folkskolor. Stycket lyder så här: »En ljum afton kom en fiskgjuse flygande över en djup sjö. En försupen djäkne inbillade sig, att det var djävulen, och började fäkta med ett ljuster, så att han fick ont i ljumskan.» Detta måste ju hänföras till den värsta struntlitteraturens kategori, och det är beklagligt, om detta slags övningar verkligen fortfarande förekomma i våra folkskolor.

Med allt behjärtande av de svårigheter, som man utan tvivel har i folkskolorna, och den myekna tid, som man måste lägga ned på att lära barnen stava, vill jag likväl hemställa, att man överväger, huruvida man icke skulle kunna ändra undervisningsmetoderna så, att det bleve lättare för barnen att inlära den nuvarande stavningen, och uppmuntrade dem till fortsatt läsning och skrivning, vilket skulle hjälpa dem att befästa sin färdighet. Jag tror, att det ur många synpunkter skulle vara en bättre inriktad ansträngning än de säkerligen av mycket ideella skäl föranledda ansträngningar, som nu göras att radikalt ändra det svenska språkets stavning.

Att det finns andra kategorier svenska medborgare än lärarna och barnen, som ha med denna fråga att göra, vill väl inte någon av motionärerna och deras anhängare bestrida. Detta är något, som sannerligen inte bara angår lärare och skolbarn; det angår alla läsande och skrivande svenskar. Eftersom våra analfabeter, skall jag hoppas, äro mycket fåtaliga, kan man väl våga säga, att det angår hela vårt svenska folk. Det är dock inte någon småsak att ändra den yttre formen för vår språkdräkt så att all före reformen tryckt litteratur skulle få ett i hög grad främmande utseende. Det är heller inte någon småsak att genom en radikal stavningsreform bryta sambandet med de övriga nordiska folkens språk. Under denna vinter, då vi ha diskuterat rättstavningsfrågan i Sverige, har det kommit den ena förfrågningen efter den andra, särskilt från Danmark, huruvida det verkligen ifrågasattes här i Sverige att vi skulle göra en sådan reform utan att rådföra oss med danskar, norrmän och svensktfinnar. Jag anser det alldeles otänkbart, att något sådant skulle kunna ske. Vi ha i dessa tider vunnit ett helt annat medvetande om nordisk samhörighet även i kulturellt avseende än tidigare, och denna samhörighet bygger icke minst på språket. Skola ändringar därvidlag göras, bör det ske efter samnordisk förberedelse och inte endast från svensk sida.

Det är slutligen inte heller någon bagatell, om man ändrar stavningssättet på sådant sätt att vi få svårare än nu att känna igen lånord inom vårt eget språk och besläktade ord i andra europeiska kulturspråk. Det är av pedagogiskt värde, att man med hjälp av stavningen kan känna igen ord från det ena språket till det andra. För att t. ex. ta ordet *nation*, stavas det för närvarande praktiskt taget i alla europeiska länder likadant som det ursprungliga latinska ordet, med den gamla latinska beståndsdel *-tion* bibehållen. Skriver man detta i stället med *sj*, så bortfaller detta igenkännande. Dessutom är det inte alla svenskar, som säga »nasjon», utan de flesta säga antagligen »natsjon» och »natsionell», inte »nasjonell». Det är ett litet exempel dels på svårigheten att ändra i enlighet med uttalet och dels på saker, som kunna gå förlorade för språkundervisningen genom dylika reformer. Man bör ju tänka även på andra delar av språkundervisningen än på undervisningen i modersmålets stavning.

Detta är, herr talman, de huvudsakliga synpunkter, som göra att jag ställer mig synnerligen tveksam inför kraven på en genomgripande rättstavningsreform. Jag tror visserligen att det kan vara skäl att överväga en viss rationalisering t. ex. av stavningen av *sj-ljudet*, som ju är alldeles onödigt differentierad. Men vad jag tror bäst behöver rationaliseras i fråga om stavningen är

Om reformering av rättstävningen. (Forts.)

de utländska lånorden i svenskan. Därvidlag vill jag instämma med dem, som kritiserat svenska akademins ordlista för dess inkonsekvens.

Jag har emellertid den uppfattningen, att detta icke är någon fråga som brådskar, och dessutom vill jag i likhet med utskottet påminna om att saken nu av folkskollärarnas skriftspråkskommitté är bragt inför Kungl. Maj:t och hänvisad till en utredning.

Jag anser därför, att utskottets avvisande av motionerna är berättigat, och jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Jag skall icke fördjupa mig i de lärda synpunkter, som från vissa håll anlagts på denna fråga, utan jag skall försöka ta den från rent folklig synpunkt och försöka göra en sammanfattning av vad det strängt taget är fråga om på det ena och det andra hållet.

Det är två synpunkter, som här stå emot varandra. Av den ena synpunkten fingo vi en talangfull framställning nyss av herr Pauli. Den andra synpunkten är den, som man kan kalla — och det får jag anta vara en stor heder för kåren — folkskollärarnas synpunkt gentemot, låt oss säga, den högre bildningens synpunkt — det har nämligen kommit uttalanden från det andra hållet med anspråk på att det skulle vara den man representerar.

Vad är det då de, som företräda folkskollärarnas synpunkt, vilja i denna fråga? Jo, folkskollärarna vilja, att språket, skriftspråket till vilket stävningen hör, skall vara hela folkets egendom eller, som det också har uttryckts i andra kammarens utskotts utlåtande, med instämmande i motionerna: utskottet finner, »att en officiell utredning av stävningsfrågan bör ske med syfte att få till stånd en sådan modernisering och förenkling av stävningsreglerna, att det svenska språket även i skrift kunde mer än vad som nu är fallet bli hela det svenska folkets egendom».

Det må vara hur hög, hur storartad och hur lysande högre bildning som helst, som står emot denna ståndpunkt, så är det dock berättigat, när man ställer sig emot den, att i någon mån syna dess motivering närmare i sömmarna.

Vad vill då denna högt bildade synpunkt i detta fall beträffande svenska folket? Ja, när det är fråga om hela svenska folkets egendom, är det givetvis också fråga om en egendom, som de, vilka ha den, skola kunna med glädje och trygghet begagna sig av. Vill den högre bildningen säga, att den stora mängden av svenska folket, män och kvinnor, med någon större trygghet begagnar sig av sin förmåga att skriva svenska, som det nu är ställt med stävningsreglerna? Det är en allvarlig synpunkt, anser jag. Motsidan håller därvid synnerligen starkt fast vid, att svenska språket kanske rent av i första hand skall vara en de mera bildades, språkligt bildades t. o. m., egendom, och man skulle därför kunna kalla de synpunkter, som från det hållet läggas på rättskrivningsfrågan, för i stor utsträckning antikvariska, arkeologiska eller historiska synpunkter. Detta är synpunkter, som jag för övrigt inte har något emot, men de skola hållas inom rimliga gränser. Det viktigaste är inte dessa, de djupare språkligt bildades synpunkter, utan det viktigaste är frågan, om svenska språket — och naturligtvis då i första hand det nu levande svenska språket — skall bli hela svenska folkets egendom eller icke.

Här har ifrån olika håll, både i debatten och i de anförda uttalandena från svenska akademien, pekats på att man skriver även för kommande släkten och på vikten och betydelsen av att icke förändringar göras på sådant sätt, att det blir svårt för allmänheten, när den i sina bildningssträvanden vill gå tillbaka till värdefull litteratur som inte finnes i nytryck. Ja, tänk så storartade synpunkter på denna praktiska fråga! Är det någon större allmänhet som brukar gå tillbaka i sin läshunger till litteratur som inte föreligger i ny-

Om reformering av rättstavningen. (Forts.)

tryck med modern stavning? Jag har stora sympatier för sådant bildningsintresse, men att man för detta bildningsintresse skulle offra det levande svenska folkets intresse för vad som nu skrives, tycker jag är att gå väl långt i sin ömhet och omfänksamhet mot en liten grupp.

Svenska akademien påpekar, att riksspråket, även det talade, för större delen av svenska folkets barn, när de komma in i skolan, är ett främmande språk, som de i viss mån måste lära sig. Det har påpekats här i debatten, att skriftspråket är ett annat främmande språk vid sidan av talspråket. Det finns således i viss utsträckning två främmande svenska språk, som vid sidan av modersmålet skola inläras i folkskolan. Jag opponerar mig inte mot den synpunkten, men jag frågar: vad är det för rimlig anledning att göra svårigheterna större än som är behövt, när barnen skola lära sig dessa två främmande språk: det talade riksspråket och skriftspråket? Det är för mig icke något nationellt intresse, att riksspråket och skriftspråket skola skilja sig åt mer än alldeles nödvändigt, och jag anser, att de skilja sig åt mer än alldeles nödvändigt, om skriftspråket skall utsiras med historiska krusiduller. Och något annat blir aldrig en hel del av de svårigheter, som möta i den svenska rättskrivningen, för menige man.

Det är en sak, som svenska akademien har alldeles rätt i och som herr Pauli egendomligt nog var ganska litet inne på; jag trodde att det skulle komma till synes, när han citerade professor Wellanders uttalande. Det är den synpunkten, att det för att stava rätt är nödvändigt med läsvana och skrivvana. Det betyder åtskilligt mera än rättstavningsövningar, det har svenska akademien alldeles rätt i. Bland motståndarna till stavningsreformen kan man, utom professor Wellander, nämna herr Engberg här i kammaren, som har gjort ett mycket förnuftigt uttalande i den frågan och som också har anslutit sig till professor Wellanders mycket tacknämliga synpunkt, att god rättstavning har ganska litet med verklig bildning att göra. Det gläder mig att herr Pauli också var något inne på de vägarna. Det är alldeles riktigt, men hur skall man med denna rättskrivningsdrill och drill i fråga om svenska språket i övrigt kunna få tid att läsa och skriva mycket i folkskolan? Man har mycket litet tid att läsa och skriva i folkskolan, och för att det överhuvud taget skall bli något resultat av den myckna läsning och skrivning man vill ha, om man kan hinna med den, är det nödvändigt att den sker med glädje. Undervisningen skall läggas så att barnen i skolan tycka att det är roligt att läsa och skriva. Ju roligare de tycka att det är, desto mera läsa och skriva de. Tro herrarna att ett rättstavnings-system sådant som det nuvarande bidrar till någon läs- och skrivglädje i skolorna?

Nu säger man: det är inte så farligt med svenska språkets stavning. Herr Pauli liksom svenska akademien är inne på den saken i sin, jag höll på att säga något övermaga kritik av folkskolläraernas synpunkter. Man säger, att när Cederblad gjorde sin undersökning, så fann han att det inte var i fråga om de icke ljudstavade orden som de flesta felen kommo till synes. Herr Brandt har redan varit inne på den saken genom att påvisa, att rättstavningsreglerna i vårt språk äro sådana, att man skulle kunna säga rent av de flesta i skolorna veta varken ut eller in, och om de få ett ord, som det inte finns några svårigheter i, kan det hitta på att hända att de tycka att det ser för enkelt ut, och så sätta de dit en konstighet för att det skall se lärare ut.

Jag skall ta ett synnerligen belysande exempel, som ligger något utanför vad folkskolläraernas krav i fråga om rättskrivningsreformen äro inne på, men som visar hur olyckligt det är i vårt land med tryggheten och säkerheten, när det gäller skrivningen. Jag fick ett brev ifrån en svensk, i vilket ordet förtreta

Om reformering av rättstavningen. (Forts.)

förekom. Först var det stavat riktigt, men sedan var e överstruket och det stod ett ä över. När jag träffade honom sedan, sade jag: »Vad menar du egentligen? Du har inte mer än ett stavfel i ditt brev, men det är fullkomligt barockt. Du har skrivit förtreta med ä». — »Ja», sade han, »jag trodde först att det skulle stavas med e, men så kom jag att tänka på att man stavar 'treta' med ä.» — Ja, om det är 30 procent av svenska folket, som i uttalet inte skilja mellan e och ä, är det på grund av virrvarret i vår rättskrivning egentligen helt naturligt, att en person, även om han är rätt van att skriva, kan råka ut för en sådan förvirring, att därför att man stavar »treta» med ä, så stavar man också »förtreta» med ä.

När herr Pauli talade om de många konstiga orden: dalkjusa, ljumske, ljuster o. s. v., och att det inte är de orden, det stavas fel på, utan de enkla orden, så får man svara, att det beror just på eländet med den egendomliga, kaotiska rättstavning vi ha.

Hur de synpunkter, som folkskollärarna ha berömmelsen av att ha framfört, behandlas, ha vi ju sett i den polemik som togs upp så fort motionen var inlämnad, och jag citerade det sista av de typiska uttrycken gentemot denna folkskolläraernas och min synpunkt från en mycket förnämlig tidskrift, som jag gärna läser och har den största aktning för, nämligen Svensk Tidskrift. Där talas det om den »narrkäpa» som reformivrarna sömma och den karikatyr av en ortografi som förslaget i stort sett innebär. Det sägs sedan om den ståndpunkt som folkskollärarna intaga: »Man skall först bevisa, att det är svårare att lära sig ett svårt men konsekvent format språk än en inkonsekvent förvrängning därav.» Lyckligtvis ha vi i debatten varit fria från sådana bildningshögfärdiga ordasätt, men det är typiskt, att en stor del av den svenska pressen med chefredaktörernas benägna medverkan varit fulla av sådana utbrott i en fråga, som jag dock anser vara på grund av vad jag redan sagt en synnerligen viktig fråga. Bakom dessa uttalanden ligger tydligen någonting annat än de djupt vetenskapliga och med starkt patos framförda synpunkter som vi här hört. Och vad ligger bakom? Det framgår av denna artikel och andra, att ingen svensk författare torde förfalla till ett sådant stavsätt. Bakom detta ligger, att inga bildade svenskar kunna överhuvud taget med allvar taga i beaktande sådana synpunkter som de här framförda.

Och varför inte? Ja, till en början skulle jag vilja säga, att det är någonting som påminner en smula om den gamla pennalismen i de förnäma skolorna. Har jag haft besvär att lära mig dessa konstigheter, menar man, så kunna de som komma efter verkligen också ha det besväret. Eller också är det någonting i den vägen: detta är dock ett av bevisen på min höga bildning, att jag kan stava rätt, och därför vill jag inte låta fräntaga mig denna min andliga egendom.

Härmed är inte på något vis sagt, att de som yttrat sig här i kammaren i debatten och än mindre språkmännen och svenska akademien kunna förfalla till sådana synpunkter, men jag vill fästa uppmärksamheten på att under den väldiga storm som har uppkommit under stort jubel av medlöparna är det inte alls att förväna sig över, ifall sådana synpunkter påvisas, i all synnerhet när man tar hänsyn till att en mycket lärd herre, som jag nyss citerade, i en mycket ansedd tidskrift talar om »narrkäpa» o. s. v.

Nå, dessa rättstavningsregler, som han håller så mycket på, äro de ett sådant virrvarr, ett sådant kaos, som jag påpekat? Jag vill fästa uppmärksamheten på att jag redan har talat om den rätta metoden i fråga om rättskrivning, och därför är det inte meningen, att vad jag nu säger skall vara någon sorts pedagogisk anvisning. Men eftersom herr Pauli tog direkta exempel, skall jag också anföra ett direkt exempel.

Om reformering av rättstavningen. (Forts.)

När jag för ett par år sedan tjänstgjorde i första realskoleklassen i en skola här i Stockholm och fick hand om barn direkt från folkskolans sjätte klass, blev jag förbluffad över hur illa de stavade, och jag tänkte: »Jag skall väl få någon rätsida på dem», ty jag hade glömt hur barock den svenska rättstavningssläran är. Där förekom det vanliga felet, att bygden stavades med två g. Jag sade: »Hör du min tös, varför har du stavat bygden med två g?» — »Jo, därför att det kommer av bygga.» — »Ja», sade jag, »det gör det, och därför skall det stavas med ett g, för, ser du, om du talar om en välbyggd bondgård, skall det vara två g, men inte därför att ordet kommer av bygga utan därför att det är ordet bygga. Det är en annan form av bygga.» Och så klarade jag då ut skillnaden mellan böjningsformer av ord och avledningar, och det lyckades jag göra så att alla töserna sade: »Det begriper vi; det skall klaras.» — »Kom nu ihåg det», sade jag, »att i avledda ord stavar ni inte långt med ljud dubbelt.» — »Ja, säkert.» Så skulle jag sätta mig, men for upp som stucken av en geting, fast det inte fanns någon sådan på stolen, och sade: »Detta var galet. Hur stava ni byggnad?» — »Med två g», sade någon litet osäkert. »Är det inte ett avlett ord?» — »Jo», sade jag, »men ni skall komma ihåg, att när avledningsändelserna börja med n, l och r, skall det vara dubbelteckning.» Det var ju inte värre än att de kunde behärska det, och jag skulle sätta mig igen, men så kom jag på: »Hur stavas översvämning?» — »Två m», sade de glatt. »Nej», sade jag, »det stavas med ett.» — »Varför det?», sade de. — »Jo, därför att lärt folk i Sverige vill det», sade jag helt enkelt, »och ni skall komma ihåg, att m får ni aldrig dubbelteckna utom mellan två vokaler och i slutet av tre ord. Men så var det en sak till: Hur stavar ni sant?» — »Med två n», sade en av dem, »det är ju bara en annan form av ordet sann.» — »Nej, det skall ni låta bli», sade jag, »det är en grov bock.»

Nu är det inte bara småbarn, som bli förtretade över att sant skall stavas med ett n, medan spillt och släppt och alla andra ord med samma slut skola dubbeltecknas, utan det är också en så pass uppskattad författare som Vilhelm Ekelund, som antagligen har tyckt att kineseriet i svensk rättstavning gått för långt, så jag har kommit på honom med att han stavar sant med två n. Det tycker jag inte är vackert; jag tycker det är vackrare med ett n, men jag vill att även andra dubbla med ljud skola stavas enkelt och inte dubbelt framför annan konsonant.

»Jaha», sade jag, »nu tror jag vi ha kommit till slutet.» Men så kom jag ihåg, att »lagt», fast det är en böjd form av lägga skall stavas med ett g. Sedan orkade jag inte längre, annars hade det väl kommit en hel del saker till i detta sammanhang. Detta tillstånd — säga herrarna och damerna på den »bildade» kanten — vilja folkskollärarna avlösa med ett rättstavningskaos. Vad är då det nuvarande tillståndet för någonting?

Jag får således säga, att det är svårt att få ett värre virrvarr än det vi ha. Och nu kommer jag att begå ett katteri mot folkskollärarna också, därför att jag inte kan draga ut alla principer i deras yttersta konsekvenser. Jag håller visst inte på att den fonetiska principen skall vara i allo utslagsgivande; jag håller på de praktiska synpunkterna, när det gäller svenska språket och dess utbredning till allas trygga egendom här i landet. Det var därför jag tog exemplet med förtretad, som stavades med ä.

Här i Sverige ha vi vid en stavningsreform genomfört en stor dumhet: när jag var liten grabb och gick i folkskolan, och det var när det bestämdes att ä-ljudet, även kort ä-ljud, i stor utsträckning skulle tecknas med ä i stället för e, och det få vi sota för nu, när allt större del av svenska folket håller på att tappa förståelse för ä-ljudet — inte norrlänningar och skåningar och annat hyggligt folk i landsorten men stockholmarna, en hel del södermanlän-

Om reformering av rättstavningen. (Forts.)

ningar, västmanlänningar, upplänningar o. s. v. Jag vet inte varifrån herr Hage är, men jag lyssnar alltid med stor glädje till när han talar om vilken »gledje» han har haft.

Särskilt det korta ä-ljudet är det ju fullkomligt galet, att man skall stava med ä. Vi ha ju så många vanliga ord, t. ex. »detta», som av icke stockholmare uttalas med ett brett, ordentligt ä, men jag tror att även folkskollärarna i gemen medge, att det skulle se underligt ut, om det skulle stivas med ä. Varför skall då svenska språket envisas med detta outrerade ä-ljudstavande med ä — utom framför r, ty även stockholmare kunna säga ordentligt och rejält ä framför r, det är det inte tu tal om.

Varför tar jag upp denna sak? Är det bara för att jag skall spela professor, d. v. s., som någon sagt, en man av annan mening än alla andra? Nej, det är inte därför utan på grund av de verkligt glödande tonfall, med vilka herr Pauli och svenska akademien och alla andra lärda som yttra sig i denna fråga tala om att vi skola akta oss för att slita sambandet mellan de nordiska språken.

Hur stava norrmännen ä-ljudet? Även det långa ä-ljudet stivas genomgående med e. Säg de »tre», när de mena »trä»? Ja, 60 procent, skulle jag tro, men norrlänningar i Norge och en del av västlänningarna komma aldrig på den idén att säga »tre» när de mena »trä». De veta att e är tecken för ä- och e-ljud och bry sig inte ett dugg om vad majoriteten i Norge säger, och det kan jag inte finna att vare sig norska folket eller norska kulturen tar någon skada av. Men jag kan säga, att man vinner oerhört mycket tid, som kan användas väl i skolorna, när man slipper det elände med ä-ljudets stavning som vi ha här i Sverige.

Beträffande norrmännen skall jag ta upp den punkt, som herr Pauli slutade med. Jag har beundrat norrmännens konsekvens, när det gäller att stava främmande ord, liksom — och det är viktigare — deras utomordentliga överlägsenhet över svenskarna, när det gäller det dubbla medljudets teckning och reglerna därför. Jag har inte märkt att norrmännen, när de ha genomfört en stavning, som närmar sig talspråkets mer än skriftspråkets, ha därigenom förlorat någonting i språklig kultur eller språklig hävd. Och när svenska akademien säger, att det i få länder skrives en så levande och frisk, tidsenlig och nyskapande tidnings- och berättarstil som i England, flög det i mig: »Än Norge?» Det är visst inte nödvändigt att stava uppåt väggarna för att få fram en god berättar- och tidningsstil här i världen.

Jag skall liksom alla andra, ehuru utan allt för starkt darr på rösten, sluta med nödvändigheten att försöka hålla de nordiska språken samman i stället för att få dem mera skilda ifrån varandra. Jag har redan varit inne på att Norge dock tillhör de nordiska folken, och det kan vara skäl att taga någon hänsyn även till norrmännen i detta sammanhang. Men jag vill inte, att detta tal om den nordiska språkgemenskapen skall lägga hinder i vägen, så att vi i ännu tjugu år, som herr Fahlander önskade, få hålla till godo med det virrvarr vi ha. Jag håller på att det är ett stort nationellt intresse att så fort som möjligt få en stavning, som gör att man i skolorna bland barnen har glädje av skrivningen och icke en olustkänsla på grund av rättstavningens osäkerhet, och detta är för mig det viktigare. Jag är visst benägen för samarbete mellan de nordiska språkmännen, och jag har inte någon rädsla för det. Tvärtom anser jag att språkmännen här ha sitt givna ord i laget, bara de inte förhäva sig och vilja bli utslagsgivande i denna verkligt folkliga bildningsfråga, de breda lagrens, de djupa lagrens bildningsfråga. Men jag anser att de svenska språkmännen äro i nödfall så pass verserade i fråga om danska och norska liksom finländska språken, att de duga till att göra upp

Om reformering av rättstavnningen. (Forts.)

förslag till en rättstavningsreform även utan en stor internordisk kommitté, som skulle behöva kanske årtionden på sig för att komma fram till ett resultat. För övrigt anser jag — och jag hoppas att norrmännen allt fortfarande äro styvsinta på den punkten — att det nog är säkrast, att varje land självt bestämmer angående sin språkutveckling, även om det bara är fråga om rättstavnningen, ehuru med all möjlig hänsyn tagen till att inte komma bort ifrån varandra.

Jag anser således, att man skall ta med försiktighet även dessa deklamationer angående nödvändigheten att vänta, tills man blir färdig med en gemensam nordisk utredning. Här ha vi en svensk kulturfråga av allra största betydelse fastän samtidigt en nordisk kulturfråga. Man skall ordna det så, att det viktigaste får bli det viktigaste, men inte på något sätt förbise, att det ligger stor vikt uppå att också ha den nordiska språkgemenskapen i sikte.

Herr talman! Just på grund av att det är två så starkt skilda åskådningar, som stå emot varandra, föredrar jag andra kammarens tillfälliga utskotts motivering framför den som vårt första tillfälliga utskott framlagt. Andra kammarens tillfälliga utskott har tagit upp detta, som för mig är huvudsaken och hjärtesaken: att man bör få till stånd en sådan modernisering och förenkling av stavningsreglerna, att det svenska språket även i skrift skall bli mer än som nu är fallet hela det svenska folkets egendom. Jag är alldeles säker på att ordföranden i första tillfälliga utskottet förstår, att jag därmed icke riktar någon anmärkning mot hans eller utskottets ståndpunkt. Vi vilja det samma, och det framgick av ordförandens uttalande här, i vilket jag till allra största delen varmt kan instämma. Det är således bara en rent formell sak för mig, när jag, herr talman, till den lilla kraft och verkan det hava kan, yrkar bifall till utskottets förslag, men med den motivering som finns i andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 8.

Herr Wahlmark: Herr talman! Det är kanske förenat med en viss risk att yttra sig i denna debatt efter det att så lärda män som de två senaste talarna yttrat sig, men jag har tagit risken närmast med hänsyn till ett yttrande, som herr Brandt citerade, att det är inte endast professorer, som äro sakkunniga i dessa frågor, utan vilken tänkande människa som helst. Värre kanske det är, om man med den syn på tingen som jag har stöter vissa folkbildare för huvudet genom att inte helt och hållet acceptera de synpunkter som de lagt på frågan. Jag syftar då närmast på vad herr Hage och den siste ärade talaren yttrade. Om man skulle gå emot dem, kanske man betraktas som antidemokratisk och reaktionär.

Rättstavningsreformatorerna utgå ifrån att det är ytterst illa beställt med rättstavnningen hos de breda lagren inom vårt folk och att orsaken därtill är att söka i — som herr Brandt m. fl. säga — att vårt svenska skriftspråk är vanvårdat och rent av befinner sig i förfall och att det för att återupprätta skriftspråket och göra det mera lättillgängligt för allmänheten behöves en reform av rättstavnningen. Jag skall inte uppehålla mig allt för mycket vid de uppenbara överdrifterna i motiveringen för detta krav; i stället skall jag liksom herr Pauli beröra den pedagogiska sidan av denna fråga, som de olika förslagsställarna ha framhållit som den kanske väsentligaste.

Det skall efter motionärernas mening bli oerhört mycket lättare att lära sig stava, sedan den nuvarande stavningen ersatts med t. ex. den Brandtska. Jag tror det inte. I skolorna blir det säkerligen lika svårt, om det stavningssättet skall tillämpas, som om det nuvarande stavningssättet bibehålles, och om så är förhållandet, blir det ju inte heller som herr Brandt påstår, att rättstavningsläran försvinner av sig själv. Därmed uteblir väl också den av honom förespeg-

Om reformering av rättstavningen. (Forts.)

lade enorma vinsten, som skulle uppstå för barnen, för skolorna och för samhället.

Den svenska folkskolan av i dag är säkerligen en helt annan än den som fanns för femtio år sedan, då jag gick i den. Utvecklingen, både i stad och på landsbygden, har nog varit rätt kraftig, och jag kan inte föreställa mig annat än att undervisningen i rättstavning har följt med i den utvecklingen. Om jag ur minnet erinrar mig hur pass goda rättstavare vi voro i folkskolan på min tid och jämför oss med våra dagars skolbarn, tror jag att det proportionellt sett fanns fullt ut lika många goda rättstavare för femtio år sedan. Ändå ha vi fått till stånd den bergska rättstavningsreformen, som skall ha betytt så oerhört mycket enligt vad åtskilliga talare här påstått. Jag vill inte uttala någon förkastelsedom över den reformen. Jag har själv tillägnat mig den, visserligen med en viss svårighet, men det har gått.

Jag är således övertygad om att en stavningsreform i och för sig inte åstadkommer det åsyftade resultatet. Jag tror i stället, och det var också herr Pauli inne på, att en annan undervisningsmetod skulle betyda mycket mera än vad en reformerad stavning skulle göra. En framstående pedagog har sagt mig, att man borde inlära rättstavningen på samma sätt som man t. ex. lär in multiplikationstabellen: lägg fram ett visst antal ord, som barnen få lära sig utantill och öva dessa gång på gång, och så småningom skall också den nuvarande stavningen kunna läras in och behärskas av barnen fullt ut lika bra som någon annan. Det behövs övning och åter övning i konsten att stava rätt. Jag vågar påstå detta, därför att jag för åtskilliga år sedan var vad jag vill kalla en professionell rättstavare, d. v. s. en som mot betalning stavade rätt — jag har nämligen utövat rättstavning såsom yrke. En typograf, närmast en sättare, måste kunna stava rätt för att kunna behärska det yrke, som han valt till sitt. Han skall överföra det skrivna ordet till det tryckta, och han skall därvid utom att stava rätt även kunna interpunktion, abbreviationer och avstavningsregler. Andra typografiska tecken får han icke heller vara främmande för. Dessa kunskaper inläras inte på en gång, utan de måste småningom övas in. En sättare får därför ofta nog vara en författares rättstavare, dels på grund av att författaren måhända inte själv är så skicklig rättstavare, dels på grund av att det kan vara ett svårläst manuskript och dels därför att författarens stavning inte överensstämmer med den tidnings eller publikations, där hans alster skall införas. Samma förhållanden som gälla för typografen tror jag också gälla för en maskinskriverska eller en stenograf. Jag är alldeles övertygad om att stenograferna här i riksdagen ha gjort åtskilliga av riksdagsmännen inte blott till goda vältalare utan också till goda rättstavare, när stenograferna ha tagit hand om ett skrivet manuskript som talaren haft till förfogande.

Utom detta vill jag tillägga, att jag inte heller är anhängare av ljudenlighetsprincipen i rättstavningen. Den är i varje fall inte oundgängligen nödvändig för rättstavningen. Jag tar såsom exempel de dövstumma, som icke hava ljudet, varken det hörda eller det talade, men ändå, efter vad jag hört, äro rätt så goda rättstavare. Vad beror det på? Naturligtvis på att det är seendet, som därvidlag är förmedlare av kunskapen i rättstavning. Dessa dövstumma måste säkerligen i hög grad vara tänkande människor, liksom de som herr Brandt ville ha såsom speciellt sakkunniga. De måste tänka sig för vid ett ords stavning och erinra sig dess böjning eller avledning från andra ords bokstavering i grundformen. De måste tänka efter, varifrån ordet härleder sig. Det är således visst inte betydelselöst, att man av stavningen kan härleda ett ord från dess grundform och således kunna gå till ordstammen, vilket herr Olsson inte ville erkänna såsom en riktig norm. Likaså gäller det beträf-

Om reformering av rättstavningen. (Forts.)

fande homograferna, att de dövstumma få lära sig dessa ords olika betydelse.

Jag kan också fråga: Hur skola de dövstumma när det gäller ljudenligheten få förståelse för att östgöte eller mexikan uttalas på det sätt som motionären Brandt m. fl. vill att orden skola uttalas? Om man går till stavningen av östgöte, är det riktigast att uttala det med j-ljud och inte med sje-ljud. Sistnämnda uttal vill jag kalla för slangspråk.

Skulle man inte överhuvud taget kunna tänka sig, att de utländska språken kunde få vara i fred och att vi, om vi skola påbörja en rättstavning, ägna oss uteslutande åt vårt svenska språk?

Det har sagts, att frågan redan är avgjord med utskottsutlåtandet. Jag har kanske därför varit litet för mångordig, men jag, lika väl som motionärerna, har velat framlägga min syn på frågan.

Till slut vill jag framhålla, att jag anser vårt språks klädnad både enkel och korrekt. Den är inte vanvårdad och befinner sig ännu mindre i förfall. Jag vill emellertid inte helt motsätta mig en ytterligare förenkling av den, såsom genom att befria den från grannlåter i t. ex. kraschan eller *sljarna*. Jag kan således vara med om en justering i fråga om sje-ljudet, men jag vill under inga förhållanden ha en dräkt av den typ, som herr Brandt vill påkläda språket. Jag vill alltså inte motsätta mig en utredning av frågan, men jag vill bestämt hävda, att denna inte får utföras av vandaler utan måste anföras av kunniga män och kvinnor med förståelse för vårt modersmål, dess traditioner och även dess samhörighet med övriga nordiska språk.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Engberg: Herr talman! Jag är övertygad om att jag inte var ensam om att under den siste ärade talarens anförande för mig själv göra den reflexionen: Gud ske lov, att vi efter de pedagogiska fackmännens inlägg fingo ett uttalande från den stora allmänheten, till vilken jag också vill räkna mig.

Den föregående ärade talaren har erfarenhet såsom typograf. Jag har en stor del av mitt liv verkat såsom tidningsman och har samarbetat med typografer. Jag har skrivit tusentals artiklar i mina dagar, men jag har alltid skrivit dem med den stavning, som fanns före den bergska reformen. Jag är nämligen, herr talman, gammalstavare — jag skriver dt och hv och fv o. s. v., och jag finner det vara en intellektuell njutning att iaktta de goda och solida regler som man en gång fick lära sig i skolan. Men det skulle, herr talman, inte falla mig in att vilja tvinga min stavning på andra. Jag har såsom tidningsman alltid betraktat stavningsfrågan ytterst såsom typografens och korrekturläsarens angelägenhet.

Nu kommer jag in på ett kapitel, som den siste ärade talaren också var inne på, och det är, mina herrar: Hur läsa vi, när vi läsa en bok eller en tidning? Bokstavera vi ordet? Visst inte! Vi låta blicken glida över sidan, följa raderna och identifiera ordbilderna. Vi gripa dem liksom i rockskörtet och behöva inte analysera stavningen. Vi känna igen dem. Jag bestrider därför på det bestämdaste, att det väsentliga i stavningsfrågan skulle vara ljudenligheten. Det är, herr Brandt, ett fullkomligt misstag att tro det. Det är det visuella, ögats förrättning så att säga, som ligger i botten på stavningen. Därvidlag ha vi erfarenheten att hänvisa till. Om vi besinna hur svenska folket — även de så kallade bildade — stavade, innan vi fingo 1842 års obligatoriska folkskola, och jämföra det med dagens stavning, är jag övertygad om att vi skola finna, att konsten att stava nu är ofantligt mera utbredd. Den har följt med den allmänna läskunnigheten, och den behärskas i stort sett bättre än förr. Oavsläppligt förbättrade undervisningsmetoder, stegrad utbildningsgrad hos lärarna, ökad lit-

Om reformering av rättstavningen. (Forts.)

teraturtillgång och daglig vana vid tidningsläsning ha bidragit till det bättre resultatet. I det sammanhanget vill jag stryka under särskilt en synpunkt, som herr Wahlmark berörde, den nämligen att vilken stavningsreform vi än genomföra, blir det nog i alla fall så, att det genomsnittliga antalet försyndelser mot rättstavningen blir ungefär lika stort. Antag att herr Brandts reform blir genomförd. Är herr Brandt övertygad om att frekvensen av stavningsfel just därför blir mindre? Därom vet han inte ett dugg, ty det är inte experimentellt utforskat, och det har helt enkelt inte kunnat ske. Herr Brandt gör gällande att stavningen efter hans reform skulle bli enklare, men när han skulle visa, varför den blir enklare, föll han tillbaka på ljudenligheten. Men trots radion och trots mycket annat är det ändå Gud ske lov så att vårt svenska språk är mångfärgat och dialektiskt splittrat. Det är det som ger charm åt språket. Våra sockendialekter äro ytterst den stora språkreservoar, ur vilken språket får sin förnyelse.

Därmed är jag inne på skriftspråket. Om någon av herrarna lyssnat till min ärade vän herr Mosesson i andra kammaren, kanske ni liksom jag ha funnit, att han har fallit för frestelsen att tala, såsom också jag ofta gör, som en bok, d. v. s. under iakttagande av de grammatikaliska reglerna. Varför är det så? Jag skall be att få vittna, herr talman, av egen erfarenhet. Mitt modersmål är icke rikssvenskan, är alltså icke det svenska skriftspråket. Jag talar av födsel och ohejdad vana en sockendialekt, som helt naturligt kommer på min tunga, när jag är hemma på min faders gård och bland de mina. Men just den som är uppfostrad med en sockendialekt såsom sitt modersmål, vilken väsentligt skiljer sig från högsvenskan, får i skriftspråket en norm för sin egen språkutveckling, och det är en mycket förnämlig och god norm. Vad är det, mina herrar, som har varit den stora normen här i Sverige praktiskt taget ända från 1500-talets mitt? Det har varit bibeln. I århundraden har bibeln på de svenska hemmens bord betytt den verkliga normen för det så kallade skriftspråket, och det är inget tvivel om att professor Lindqvist har rätt, när han i förordet till sin upplaga av 1526 års översättning av nya testamentet framhäver, hurusom tillvaron av det fasta skriftspråk, som fanns i den översättningen, har betytt enormt mycket även för det svenska talspråkets stadga och utveckling. De båda stå i växelverkan med varandra och böra göra det. Det får inte finnas en järnridå mellan skriftspråk och talspråk, det är riktigt, men det får inte heller vara så, att skriftspråket skall kapitulera och handlost kasta sig i armarna på talspråket, när talspråket notoriskt är så olika i olika delar av landet. Ty det är inte så, herrar Brandt och Hage, att ögat skall se vad örat hör.

Hänvisningen till dövtumsundervisningen är ju redan gjord här. Jag kan själv intyga, att jag varit och hört på sådan undervisning och just fäst mig vid, hur svårt det måste vara för dem, som inte kunna höra, att ändå i skrift reda sig så bra. Det sammanhänger givetvis med att det är ordbilden som är det väsentliga.

Herr Oscar Olsson sökte göra gällande, och jag kan inte neka till att han då ställde kammarens intellektuella offervilja på ett halsbrytande prov, att det skulle vara de nuvarande rättstavningsreglerna, som skulle ha åstadkommit, att en medborgare, som skrev till honom, skrev »förträtad» i stället för »förtretad». Den saken har inte det minsta med de gällande rättstavningsreglerna att göra. Den sammanhänger i stället med den avart av svenskt språk, som stockholmsdialekten är, och beror på att stockholmarna utplånat uttalsgränsen mellan ä och e. Titta hos en så framstående diktare som Oskar Levvertin, som rimmar på »leva» och »väva». För stockholmaren är det just därför lätt att råka ut för det bryderi, som herr Oscar Olsson pekade på. Den gamle medi-

Om reformering av rättstavningen. (Forts.)

cinaren professor Clason lär åtskilliga år efter genomförandet av den bergska stavningsreformen ha ansett sig kunna konstatera, att efter den ymniga övergången till brett ä-ljud skulle svenska folkets käftar i allmänhet ha blivit bredare!

Men skämt åsido skulle jag gent emot herr Oscar Olsson vilja framhålla, att om man i likhet med honom patetiskt hävdar, att i stavningsfrågan står å ena sidan en folklig synpunkt och å den andra vad vi väl då få kalla en ofolklig, så är det ett besynnerligt sätt att resonera. Ty jag frågar mig: varför skulle vårt svenska skriftspråk komma närmare folket och mera bli folkets egendom, om vi genomförde en stavningsreform i överensstämmelse med exempelvis den av herr Brandt förordade? Nej, herr Oscar Olsson, det svenska språket, särskilt i betydelsen av de litterära skatter som vi ha, blir svenska folkets egendom i samma mån som läsvanan och läslusten stegras ute i landet och man utnyttjar litteraturen och i samma mån som vår svenska folkskola förbättras och, såsom jag hoppas, mer och mer koncentrerar sig på modersmålet såsom det förnämsta ämnet. Det är vägen till att göra vårt skriftspråk till den svenska nationens egendom.

Jag passar också på att rätta ett historiskt misstag, som min ärade vän herr Oscar Olsson begick. Han menade att den norska stavningsreformen hade varit föreskriven av en önskan att vara förnuftig, ljudenlig, o. s. v. Det var inte så, herr Olsson. Det förhöll sig nämligen på det sättet, att normmännen hade danskans litterära språk, och när Norge blev en självständig nation, var det hos normmännen en önskan, som var mycket naturlig och sympatisk, att även vilja visa, att de hade ett eget skriftspråk. De behövde inte ha danskarnas litterära språk till läns. Därav kom sig också, att de hade en önskan att i ortografien, i rättstavningen, markera skillnaden mellan sin egen och den danska stavningen så kraftigt som möjligt. Det var, herr Olsson, den historiska, faktiska och sanningsenliga bakgrunden till genomförandet av den norska stavningsreformen, en bakgrund som är mycket begriplig.

Vi få komma ihåg, att ett skriftspråk inte bara är ett budskap från människa till människa utan också från generation till generation, från släktled till släktled. Det är inte mig och jag hoppas inte någon i kammaren likgiltigt, om den klassiska svenska litteraturen, representerad av exempelvis Tegnér, skall vara som en tillsluten skrift för generationer framåt genom att dess yttre skepelse bryskt göres sådan, att den inte kännes igen. Det är särskilt därför att litteraturen även är ett budskap mellan generationerna och inte bara mellan människorna inom samma släkte, som man får gå fram med stor varsamhet, när det gäller att ändra skruden. Jag skulle också tro, att det engelska språket är för oss ett vittnesbörd om att även där uttalet står i den mest skärande strid med stavningen. Sammanhanget med det förflutna är ett kulturvärde, mot vilket svårigheterna i ortografien väga fjäderlätt. Ändringarna komma mycket långsamt, och böra också göra det.

Vi ha ingen anledning, herr talman, att forcera något i denna fråga. Det har förflutit alldeles för kort tid ännu efter den bergska stavningsreformen, för att man nu skall taga något större steg på detta område.

Jag får också bekänna att jag i denna fråga gått igenom en inre kris. Jag minns att när jag som ung student kom till Uppsala, jag tog starkt intryck av Adolf Noreens och Lundells och andra radikala nystavares uppfattning. Jag tyckte i teorien att de hade rätt, och jag ansåg att min egen praxis stred med den teoretiska övertygelse, som jag genom dem kommit till. Men den stred inte så mycket däremot, att jag lämnade min gammalstavning, utan jag vidblev den. Åren gingo och jag följde med dessa frågor, och jag måste säga, att jag mer och mer närmade min teori till min praxis. Jag gick igenom samma utveckling

Om reformering av rättstävningen. (Forts.)

som åtskilliga andra och fann mig vara i samförstånd med den modifierade teori, för vilken professorerna Herman Geijer och Bengt Hesselman ha gjort sig till målsmän. Jag står personligen i teoretiskt avseende deras övertygelse ganska nära. Jag anser sålunda, herr talman, att om jag talar om gott, skall jag ha d med, vilket finns i stammen, för att visa vad jag menar. Jag har inte gått dithän som löjtnanten gjorde på balen, då damen — det var efter den bergska nystavningsreformen — anmärkte, att det luktade svedt, och han svarade: »På grund av nystävningen kan jag inte förstå, vad min nådiga menar.» Jag har i stället den uppfattningen, att det kan vara nyttigt, att man inte alldeles utplånar det sakliga sammanhanget i orden.

Men när man nu gör det hela till en fråga om ett bildningsstreck eller inte, vill jag såsom gammal tidningsman säga, att manuskript, som man tar emot på en tidningsredaktion, äro många, men de bäst stavade äro ingalunda de bästa i intellektuellt och sakligt avseende. Det kan komma in manuskript som äro mycket illa stavade, men där ändå stiliseringen är förnäm och tanken klok och riktig. Genom att diktera ned manuskriptet för en maskinskriverska får man den stavning, som är officinens. Jag förmenar, att frågan om bildning eller obildning kommer då sannerligen inte i förgrunden. Ty, herr Brandt — jag ställer frågan direkt: Hur många av oss här i Sverige är det, som få sina handskripta anslagna till offentlig läsning? Gå och studera anslagstavlorna nu för tiden! Det är mest maskinskrivna för att inte säga tryckta saker. Det är högst få medborgare i detta land, som för allmänheten behöva lägga fram prov på hur de i själva verket stava. Stavningsfrågan har ingenting med den verkliga bildningsfrågan att göra.

Förresten skulle jag vilja avråda min vän herr Oscar Olsson att så ironiskt som han gör tala om att här står något slags bildningsfalang och förfäktar sina synpunkter. Vi äro ganska obildade allesamman, när det gäller vårt modersmål, varmed vi aldrig bli färdiga. Herr talman, jag betraktar modersmålet såsom en förnäm dam, som man skall nalkas med rena avsikter. Jag vill ha vårt svenska skriftspråk kvar ungefär som det är. Jag vill inte att klumpiga händer skola sträckas fram för att fingra på det i oträngt mål. Därför kan jag inte vara med om den alltför välvilliga motivering, som utskottet har bestått denna enligt min mening mycket oöverlagda motion.

När man från utskottets sida rent utav ger på hand, att frågan skall hänskjutas till 1940 års skolkommission — jag vet nu inte hur i Herrans namn denna kommission skall hinna med allt — och att den förtjänar att tagas upp till en utredning, då stegrar jag mig, herr talman. Då säger jag nej, och därför yrkar jag bifall till utskottets kläm med strykande av utskottets motivering.

I herr Engbergs yttrande instämde herrar *Wistrand, Fredrik Ström, Franzon, Herlitz, Dahlström, Ekströmer, Ljungdahl, Löfvander, Lindström, Mattsson, André, Karl Johan Olsson, Sandegård, Björck, Björkman, Krügel, Boman, Elon Andersson, Holmström, Per Andersson* och *Tjällgren*.

Herr **Olsson, Oscar**, erhöll nu ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Det var först två små misstag, som herr Engberg gjorde sig skyldig till och som jag skall be att få rätta, därför att jag är säker på att han inte är glad åt att göra misstag. Han gör det nämligen säkert inte medvetet. Han sade, att jag hade talat om att det norska språkets förnuftiga stavning berott på en önskan om en förnuftig rättstavning. Jag har lika väl som herr Engberg noggrant läst igenom svenska akademiens utredning, så den kan jag, och jag bara konstaterade, att norskans förnuftiga stavning berodde på att de inte i oträngt mål hade tagit en stavning, som inte i onödan gjorde skillnad mellan

Om reformering av rättstävningen. (Forts.)

skriftspråk och det talade språket. Vad mitt exempel beträffar, var det också ett misstag att påstå, att jag direkt tillskrev den nämnda felstavningen de nuvarande svenska rättskrivningsreglerna. Jag sade tvärtom, att det *inte* hade med dem att göra, men jag påpekade, hur det gick, när man hade virriga principer och virriga regler att handskas med.

Det viktiga jag ville säga var emellertid, att jag ingenting alls hade att anmärka mot det mesta av första delen av herr Engbergs anförande, så länge han talade i synnerhet för officiella skrivare, journalister och typografer, samt dessutom för dövstumma. När det gäller samtliga dessa kategorier, tror jag han hade rätt nästan hela vägen. Men det är en hel del andra, som den här saken gäller, och det var dem som jag hela tiden tänkte på under mitt anförande.

Vidare är jag glad, att herr Engberg på slutet kom fram till att stävningen inte är något bildningstecken. Men just på grund därav kan jag inte förstå, att det finns skäl att ordna det på ett sådant sätt, att skriftspråket på grund av sin stävning skall skilja sig mer än nödvändigt från talspråket, och suggerera fram en falsk bildningsgräns bland folket på grund av förmågan att stava »rätt».

Herr Mannerskantz: Herr talman! När jag begärde ordet var det för att ställa det yrkande som nu framställts av den senaste talaren. Det kunde ju då vara onödigt att ytterligare taga upp tiden. Nu är det emellertid så att de första talarna i denna debatt enligt min mening ha berört hela denna fråga så ensidigt och handskats med denna mycket dyrbara sak så ofantligt barbariskt, höll jag på att säga, att jag knappast kan underlåta att anföra några synpunkter.

Jag har tagit mig friheten att föra med mig en bok, författad av Frans G. Bengtsson. Några av de synpunkter som han där framhåller ha inte fått så pregnanta uttryck här i debatten, och jag ber därför att nu få anföra en del av dem.

Författaren börjar med att säga att mänskligheten sönderfaller i tre kategorier: skolmästare, skolbarn och övriga individer. Alla tre kategorierna syssla, mer eller mindre framgångsrikt, med stävningens svåra konst, och alla äro därför intresserade av ämnet. Men deras intressen och synpunkter äro av olika slag. Då är frågan, vilken kategoris intressen man bör ta mest hänsyn till. Han uppehåller sig först vid »övriga individer» i ett ganska roligt avsnitt och kommer fram till följande slutsats: »Vår syn på reformer är klar: ha vi funnit oss till rätta med de krångligheter som finnas, bör nästa generation kunna göra sammaledes; och ha vi fått lida fortvarande plåga på grund av den plumpa och oförlåtliga överkan språket led genom bortskärandet av dt, önska vi både oss själva och andra förskonade från flera dylika påfund.»

Sedan kommer författaren in på problemet om skolbarnen, och det är ju mycket om dem, som motionärerna och herr Oscar Olsson här ha talat. Det sätt på vilket Frans G. Bengtsson uttrycker sin syn på den saken tycker jag är så välformat att jag vill återge hans framställning in extenso. Hans uppfattning sammanfaller helt med mina tankar om saken.

»Vända vi oss nu till kategori nummer två, skolbarnens», säger författaren, »så har den däremot förvisso åtskilligt att anmärka — eller rättare sagt: enligt sin natur och sin position måste denna kategori i detta sammanhang från början protestera mot allt, liksom vi en gång gjort när vi skulle dresseras. Ett barn, inbegripet i att stappla fram längs stavningsinlärandets törnestic, fäster sig inte så mycket vid den ena eller den andra lilla förbättringsmöjliga detaljen; ty från början är det en lidelsefull anhängare av en enda stor, allomfattande och verkligt hjälpsam förbättring, nämligen att i grund slopa hela detta

Om reformering av rättstävningen. (Forts.)

eländiga stavningspåfund, uppfunnet av de vuxna endast som ett utslag av kitslighet och översitteri. Att lära sig stava överträffas i meningslös ohygglighet endast av att lära sig tvätta sig. Välmenande stupida farbröder tro sig tilläventyrs göra det lättare för barnet genom att avskaffa en liten svårighet här, en annan där, rationalisera och förenkla; men barnet kan endast svårmodigt le åt all dylik menlös beskäftighet, ty från dess synpunkt är hela saken från början ohjälplig och endast möjlig att gå i land med genom ett stoiskt accepterande av det oundvikliga. Om en av delawarernas hövdingar, fastbunden vid tortyrpålen och färdigspäckad med ett tjog påtända granstickor, såge till sig framträda en blid filantrop, som förklarade sig vilja lindra hans hårda lott genom att borttaga två eller tre stickor, så skulle naturligtvis nämnde hövding avbryta sin påbörjade dödssång endast för att spotta denne välmenande däre i ansiktet; och analog är barnets reaktion inför alla löjeväckande försök att lindra dess situations fundamentala obehag genom borttagandet av ett och annat litet ng eller lj. Ett martyrium förblir proceduren alltid, hur den än vrides och vändes, så länge det i en friare och bättre värld finns kvar skatbon att klättra efter.»

På det sättet tror jag för min del, herr talman, att barn komma att uppskatta även en mycket långt gående stavningsreform. Det är som Frans G. Bengtsson säger: »En sak är alltså utan vidare klar: stavningsreformer, om de äro av ytterst grundlig och hänsynslös art, kunna visserligen hos skolbarn framkalla ett visst mått av dystert godkännande, men kunna hos dem aldrig tänkas alstra någon verklig djupare belåtenhet, inte ens om man når fram till ett förenklingssystem där hela språket stavas med sju bokstäver och en valfri krumelur.»

Men sedan komma den tredje sortens människor och blanda sig i spelet, de som Frans G. Bengtsson kallar för skolmästarna. Med dem, säger han, ha vi träffat en överenskommelse, vi ha utbildat dem vid seminarier och lagt ner mycken möda på dem, knappast överträffad av den omsorg som »romarna slösade på sina gladiatorer». När de så blivit färdigutbildade och vi överlämnat våra barn åt dem, eftersom vi inte ha tid att lära dem allting själva, i den förvissningen att de skola lära dessa barn vårt språk som vi vilja att det skall skrivas, vad sker då? »En vacker dag komma de och säga att det gamla stavnings-systemet inte längre passar dem. Har man hört på maken? Det är just detta system vi med sådan omsorg låtit dem öva sig i för att få dem kompetenta: vi ha därigenom från början förutsatt att det är exakt detta system vi vilja ha inpräntat i den yngre generationens huvuden, — inte något annat, för oss okänt, förenklat, ur luften gripet. När de på ett sådant sätt söka göra saken lättare för sig genom att hitta på förenklingar, är det att bryta överenskommelsen på ett högst besynnerligt sätt — ungefär som om ett lag fotbollsspelare plötsligt gjorde min av att vilja modernisera gamla besvärliga regler genom att med bollen under armen bana sig väg in i mål.»

»Man resonerar ungefär så här: Språket utvecklas; därvid utvecklas talspråket fritt, men skriftspråket kan numera inte följa med i loppet eftersom det i sin normerade gestalt är fastbundet; det måste därför då och då tillåtas att ta ett språng framåt för att nå fatt talspråket, där detta i jämn lunk rör sig framåt mot något slutligt volapükstadium eller telegramideal; ett sådant språng blir en stavningsreform, vilken alltså med jämna mellanrum, helst så korta som möjligt, är av nöden. Så ungefär är den reformatoriska tankegången. Den bygger på ett enkelt postulat, betraktat som självklart: skriftspråket skall rätta sig efter talspråket. Detta postulat ter sig bärkraftigt nog, ända tills man faller på den idén att fråga varför. Varför är inte den exakta motsatsen lika sann? Varför skall inte tvärtom talspråket i någon mån rätta sig efter skrift-

Om reformering av rättstavnningen. (Forts.)

språket? Är inte skriftspråket minst lika förnämt? Är det inte tack vare skriftspråket vi överhuvud ha ett svenskt språk i stället för en samling primitiva dialekter endast?»

»I själva verket ha i alla högre kulturer talspråk och skriftspråk föga med varandra att göra; de existera som divergerande grenar från samma rot; i varje fall som två självständiga storheter, där skriftspråket minst av allt är ett talspråkets lydiga epifenomen. Talspråket är en samling skäligen godtyckliga läten, och dess öden äro av underordnad betydelse; skriftspråket däremot är ett idealt konstverk, motståndskraftigt mot tid och förvandling tills barbarer och utvecklingsmakare få hand om det, och dess förvittring och sönderfall är ett med kulturens. Att skriftspråket till sin form skiljer sig från talspråket är som det bör vara, alldenstund det så radikalt skiljer sig från detta redan till sitt innehåll.»

»Den klass människor, åt vilken främst uppdraget kan överlåtas att säga ifrån, när omändringar av språket äro av nöden, är inte skolmästarnas utan skribenternas. Vi bära, som Atlas, hela härligheten på våra skuldror, dag för dag, och kunna därför bäst yttra oss om eventuella kanter som skava. Så länge vi utan klagan fortsätta att låta våra Remingtonapparater rada upp bokstavs-tecknen i vedertagna konfigurationer, kan resten av mänskligheten med gott samvete ägna sig åt andra problem; och först när vi, insnärjda i trassliga ng- och sje-ljud som vuxit oss över huvudet och berövat oss justjärnan och dess ängder, till sist, drivna till det yttersta, resa oss — med sorl ur våra dalars natt — kan behovet av reformer i skriftspråket möjligen sägas ha blivit överhängande.»

Detta tycker jag, herr talman, är en lämplig tankeställare för dem som nu vilja gripa sig an med att fördärva en av våra allra dyrbaraste arvedelar, och de synpunkter, som jag här återgivit, tror jag äro värda mycket mera beaktande än allt vad man här talat om beträffande skolutbildning och annat.

Jag skall inte ytterligare förlänga debatten, då de två senaste talarna ha sagt saker och ting som helt och hållet sammanfalla med mina åsikter, och då många ledamöter instämde i deras anförande. Jag tycker att första kammaren skulle fylla en nästan traditionell uppgift genom att, när det gäller en i så verkligt hög grad kulturell fråga som denna, se till att vårt språk inte här blir utsatt för ett attentat.

Jag ansluter mig därför, herr talman, till herr Engbergs yrkande att utskottets motivering måtte utgå.

Herr **Brandt**: Herr talman! Jag begärde ordet närmast för ett replikera herr Engberg. Jag skulle dock först ett ögonblick vilja föra herr Engbergs talan. Jag är fullkomligt övertygad om att han inte är särskilt tacksam för herr Mannerskantz instämmande, utan att han kanske travesterande säger med de gamla romarna: ve dem som efter oss ha sagt vad vi sagt. Ty om två säga detsamma, är det dock icke detsamma. Debatten har otvivelaktigt förts på ett högt plan, men när Frans G. Bengtssons stenåldersman infördes här, synes det mig att detta inte minskade det barbari som herr Mannerskantz eljest beskyllde motionärerna för.

Skall man nu behöva erinra om att utskottsbetänkandena äro enhälliga? Det är ju möjligt att det har dolt sig personer av olika inställning bakom dem. Därför är jag tacksam för att herr Engberg kommit och skilt dem åt. Det är bra att ett sådant inlägg göres och att det mynnar ut i ett yrkande, ett yrkande realiter på avslag. Det är bra, det klarar linjerna. Men jag hoppas att majoriteten inte skall vinnas för herr Engbergs urkonservativa ståndpunkt. Ty visserligen är det sant att man, som herr Engberg sade, bör nalkas

Om reformering av rättstavningen. (Forts.)

modersmålet, såsom man nalkas en fin dam, med rena avsikter, men man skall väl i alla fall våga nalkas även en fin dam ganska intimt vid vissa tillfällen. För övrigt förmodar jag att herr Engberg hade i tankarna en reminiscens från Uppsala av vad ärkebiskop Nathan Söderblom en gång sade till Bengt Lidforss, då han tyckte att denne umgicks något frivolt med teologien — Bengt Lidforss sysslade som bekant även med teologi.

Herr Engberg framställde en fråga, och eftersom det väl var en retorisk fråga, kan jag få omskriva den i annan form. Det är få människor som behöva framlägga sin stavning inför allmänheten, menade han. Det är riktigt. Herr Engberg var kanske inte närvarande, då jag började mitt anförande — det var ju för flera timmar sedan. Jag instämmer livligt i hans uppfattning att det inte betyder så oerhört mycket, hur man stavar. Jag var i alla fall den som först i dagens debatt erinrade om att man inte bör överdriva betydelsen av denna färdighet, och jag citerade på tal därom, vill jag minnas, även den danske språkforskaren Otto Jespersen. Men det är en sak, herr Engberg, att erkänna detta och att medge att man därför, när barnen tentera in till 1^e eller 1^a, inte bör kugga dem därför att de ha ett par stavfel. En annan sak är — och därom kunna vi väl vara ense — att det likväl är ganska önskvärdt att det inte förekommer alltför stora olikheter i stavningen. Om man mottar ett brev från en person, som skriver klokt och förståndigt, och det är illa stavat, så tycker man ändå att det är tråkigt, ty det röjer dock faktiskt en viss brist, inte på bildning i djupare mening, men på bekantskap med det skrivna ordet. Om man är normalt skapad, med normal visuell-motorisk läggning, inhämtar man ju ändå till slut det skrivna språket så pass bra att man inte behöver göra alltför många stavfel.

Det är egendomligt att här har anförts såsom ett argument emot oss, som vilja ha en något mera ljudenlig stavning, att man inhämtar minnesbilderna mera genom ögat än genom örat. Detta är i och för sig absolut riktigt. Det är ingenting att diskutera om. Det är fastslaget att flertalet människor tillhör den visuellt-motoriska typen och att utpräglat auditiva äro sällsynta. Redan av den anledningen är det ju tokigt att man ännu i dag i våra folkskolor i stor utsträckning ägnar sig åt diktamensövningar. Lärarinnan dikterar under rätt-skrivningslektionerna. Det är ju inte på det sättet man lär barnen att stava rätt. Det är möjligen ett sätt att kontrollera att de inhämtat färdigheten. Den riktiga metoden att lära sig stava är att skriva och att läsa. »Skriv, skrivare, skriv!» Att skriva är rörelse, det är det motoriska. Att läsa, det är det visuella. Men, herr Engberg och andra, det är väl lika obestriddigt att när man skall skriva det man hör, är det bra att det inte är för stor olikhet mellan hörselbilden och synbilden.

Herr Engberg har djärvt påstå, att vilka stavningsregler vi än hitta på, kommer det att göras lika många stavfel. Och i varje fall, säger herr Engberg, kan man aldrig påvisa att de bli färre. Det är visserligen mycket svårt att kontrollera den saken, men jag skulle vilja ställa den frågan till herr Engberg, och jag är tacksam för ett svar: menar herr Engberg alltså på fullaste allvar att barnen efter den bergska reformen, som avskaffade dt, fv, hv o. s. v., fortfarande skulle skriva samma stavfel som de gjorde före reformens genomförande? Det är intet tvivel om att denna reform medförde en lättnad. Tidigare begingos en mängd stavfel, som icke förekomma nu. Om man fortsätter på den inslagna stråten och ordnar det så att sje-ljudet inte stavas på ett tjog olika sätt och inte heller j-ljudet, kommer väl rimligtvis — vågar man inte säga detta a priori? — antalet stavfel att minska när det gäller dessa ljud? Herr Olsson talade t. ex. om »byggnad» och »bygd» och allt detta. Om man finge en ordentlig regel för medljudets stavning — i folkskollärarnas

Om reformering av rättstävningen. (Forts.)

förslag har man ju tänkt sig att detta ljud i allmänhet skall vara enkeltecknat — får man väl antaga att det blir mycket färre fel. Ty vi veta att såsom det nu är, begås oändligt många fel i fråga om det dubbla medljudet. Det är många lärare som säga att fastän det är tokigt att skriva dj, lj, gj, stj o. s. v., går det i alla fall ganska lätt att nöta in dessa beteckningar — jag ger opponenterna rätt däri — men det dubbla medljudet — och det är ju en mycket väsentlig sak, fastän jag i motionen inte uppehållit mig så mycket därvid — är en oerhört besvärlig historia.

Nog äro väl, herr Engberg och andra, folkskollärarna ganska vittnesgilla i denna fråga! Jag tycker att det var ganska olämpligt av herr Mannerskantz att upptaga tiden inte med att framlägga sin egen mening, utan med att läsa innantill, för övrigt ganska tråkigt och trist, vad som kan vara rätt trevligt att höra, när Frans G. Bengtsson själv föredrar det. Att lyssna till skåmåtaren går an, men att höra hans traggel dragas här, var föga upplyftande. Lärarna böra vi verkligen respektera på det område som är deras fackområde. De ha olika uppfattningar i många frågor, kanske i alla andra frågor, de tillhöra olika partier, men nog är det anmärkningsvärt att, såsom det nämndes här förut, lärarna praktiskt taget hundraprocentigt yrka på denna reform. Jag nämnde stickprovet. Jag kan tala om saken en gång till, om herr Engberg inte hade tillfälle att höra det förut. När man lade ut petitionslistor till förmån för en reformerad rättstävning, så skrevo alla lärare i ett stort skoldistrikt under dem. Det måste finnas någon anledning. Lärarna ha den bästa kännedomen om svårigheterna. De något äldre veta också att den bergska reformen medförde en stor lättnad. De ha all anledning antaga att det blir lättare även genom en sådan reform som nu föreslås. Sedan må det, jag medger det villigt, finnas även andra synpunkter. Förvisso. Men jag menar att den pedagogiska synpunkten är väsentlig och att det icke duger att bagateliserera den. Det har svenska akademien gjort, och det är egentligen en ganska dålig gärning. Akademien kunde ha hållit sig så att säga på sin mammas gata och inte försökt att underminera folkskollärarnas ställning eller framställa deras uttalanden såsom mindre värda. Folkskollärarna ha i årtionden hållit på att förbereda det förslag som nu framlagts. Det synes mig att vi i denna kammare ha all anledning att stanna inför det.

Nu är det klart att vi inte komma längre vid voteringen än till ett bifall till utskottets förslag. Herr Olsson framställde ett speciellt yrkande. Jag tror att det vore skäl i att de som ändå med säkerhet komma att bli utslagna vid omröstningen anslöte sig till yrkandet om bifall till utskottets hemställan. Jag erinrar ännu en gång om att även första kammarens utskott dock klart och tydligt ställt sig på den linje som närmast kan karakteriseras såsom skolöverstyrelsens, nämligen att det vid lämplig tidpunkt bör bli en officiell utredning om en förenkling och modernisering av stävningen. Det kan man faktiskt samla sig omkring, ehuru väl andrakammarutskottets motivering, som jag läst upp här, i och för sig är bättre, eftersom den helt ansluter sig till skriftspråkskommitténs framställning. Men då vi ju inte kunna antaga att första kammaren skulle taga andra kammarens motivering, utan det är troligare att den stannar för sitt eget utskotts motivering, vilken ju i alla fall är oändligt mycket bättre för oss, som önska ett fortsatt reformarbete, än rent avslag, vill jag vädja, om det nu är tillåtet, till herrar Olsson och Hage att förena sig med mig i det yrkande som jag framställde i början av debatten och som ju endast innebär en hemställan om fortsatt utredning vid lämplig tidpunkt. Därigenom tillgodoser man även deras intressen som mena att vi böra vänta tills den stora krisen i världen är över.

Jag vidhåller således, herr talman, mitt ursprungligen framställda yrkande.

Om reformering av rättstavningen. (Forts.)

Herr Nordenson: Herr talman! Jag har undertecknat den förevarande motionen med en reservation. Då det har varit föremål för olika tolkningar vad jag har inlagt i denna reservation, ber jag att få klargöra min ståndpunkt.

Jag har med detta undertecknande velat ge uttryck åt den uppfattningen, att vi äro mogna för att upptaga till prövning frågan om rättstavningen och att i den vidtagna vissa förenklingar. Men jag har icke kunnat biträda de mycket vittgående yrkanden som motionen innehåller.

När jag har intagit den ståndpunkten, har jag ansett mig böra taga hänsyn till den uppfattning som har kommit till uttryck även bland språkforskare. Jag bekänner att jag därvidlag har varit något efter min tid. Jag har i likhet med herr Engberg upplevt den tid då språkforskningen i Uppsala dominerades av namnen Noreen och Lundell. Jag tog icke så starkt intryck av dem att jag accepterade alla deras tankegångar. Tvärtom. Jag ställde mig ganska avvisande, men jag kom i alla fall så långt att jag accepterade den Fridtjuv-Bergska stavningen. Tyvärr kan jag icke smickra mig med att därvidlag vara lika konservativ som min ärade vän herr Engberg har visat sig vara. Men jag vill erinra om att den tankegång som då kom till uttryck bland språkforskarna var den, att man kunde bortse från de språkhistoriska omständigheterna och behandla stavningen såsom en praktisk fråga, där det gällde att göra det som man efter hand ansåg vara det vid varje tillfälle lämpligaste. Jag vill också erinra om att en mera radikal uppfattning på detta område även kom till uttryck hos äldre språkmän. Därvidlag kan man nämna Esaias Tegnér d. y. som var en av de två medlemmar av svenska akademien som år 1906 författade det utlåtande rörande den bergska stavningsreformen som akademien återopade såsom sitt eget. Han framhöll redan år 1886 i ett yttrande på tal om de stumma bokstäverna i vissa förbindelser sådana som hv, hj, lj m. fl. följande: »Så mycket må först oförbehållsamt utsägas, att dessa bokstäver en gång, förr eller senare, måste avlägsnas ur vår skrift.»

Jag vill inte dölja att jag i någon mån har tagit intryck av dessa förhållanden och ansett att man skulle kunna gå fram med successiva reformer, och jag har därvid ansett mig stå i samklang även med språkvetenskapens män. Förhållandena ha emellertid väsentligt ändrats såsom framgår av vad svenska akademien nu säger. Herr Engberg sade att han intog den något modifierade ståndpunkt som representeras av vissa nu levande professorer, och han nämnde bl. a. professor Hesselman. Jag vill då säga, att här föreligger en radikalt ny ståndpunkt. Man måste säga att Adolf Noreens både köttsliga och andliga arvtagare ha gjort sig totalt urarva på den punkten. Detta framgår icke minst av akademiens eget uttalande, där det uttryckligen säges att »den språkhistoriska åskådning som ytterst ligger till grund för motionärernas framställningar numera får anses övergiven och icke längre vetenskapligt normgivande».

Jag måste tillstå, att detta icke har varit mig bekant, men jag vill också uppriktigt erkänna att jag i mycket hög grad tar intryck av denna deklARATION. Visserligen går jag kanske icke så långt som herr Engberg och säger att den förnäma dam, som vi hylla uti svenska språket, ovillkorligen skall få behålla sin dräkt alldeles oförändrad genom seklerna. Liksom en successiv anpassning har skett under gångna tider, tror jag nog att sådana ändringar kunna befinnas motiverade även i fortsättningen. Men jag har alldeles klart för mig, att vi icke böra göra sådana ändringar annat än i samförstånd med dem som närmast ha att sörja för språkvården, nämligen våra språkmän. När nu dessa så vitt jag förstår intaga en helt annan ståndpunkt, är detta för mig ett mycket tungt vägande argument.

Jag vill icke heller neka till att frågan om sambandet med våra grannspråk har en mycket stor betydelse.

Om reformering av rättstävningen. (Forts.)

Under sådana omständigheter måste jag medgiva, att det finns mycket starka skäl att låta denna motion falla på grund av det enligt min mening klart förändrade läget. I det sammanhanget skulle jag emellertid vilja göra en liten reflexion. Den ändring i ståndpunkt bland språkmännen, som ägt rum under de sista trettio åren, är såvitt jag förstår en helt enkelt enorm pendelsvängning, ganska ovanlig i vetenskapens värld, dess bättre. Jag vill uttala den värdsamma förhoppningen att våra språkmän, när ytterligare trettio år ha gått, icke måtte ha gjort en pendelsvängning så långt i motsatt riktning, att de äro villiga att acceptera alla de enligt min mening för långt gående yrkanden, som gjorts bland annat i motionen.

Jag har intet yrkande.

Herr **Hage**: Herr talman! Jag har begärt ordet endast för att rikta ett par korta repliker till några av de talare, som yttrat sig i denna debatt.

Mot herr Engberg vill jag då först säga, att om hans uppfattning hade verklig motsvarighet i den allmänna opinionen ute i landet, då skulle icke en sådan enhällig opinionsrörelse kunnat åstadkommas i detta land, som skett genom folkskollärarnas framställning. I ett demokratiskt land kan det icke inträffa att en så stor grupp som folkskollärarkåren gör en enhällig framställning om reformering av gällande bestämmelser, *därest icke resonans finnes bland folket för framställningen*. Det måste därför ute bland folket finnas en resonansbotten för den framställning om reform av stävningen, som gjorts av folkskollärarna.

Jag vill i detta sammanhang påminna om, vad som inträffade under tiden efter 1906 års reform. Det fanns då en mycket stark opinion *mot* den bergska reformen, och på grundval av denna bildades en förening inom landet, som arbetade så mycket den kunde för sådana riktlinjer, som herr Engberg nu har talat för. Den existerade dock endast till en tid. Den fick icke så mycket understöd ute bland folket, att den kunde leva och fortsätta sin verksamhet, utan den dog så småningom på grund av bristande näring. Detta är ett ganska gott bevis för, hur det ligger till ute i landet härvidlag.

Det har vidare sagts här i debatten, att man icke vinner någonting genom en stavningsreform. I det avseendet tycker jag emellertid man bör kunna lita på läroverksöverstyrelsens här förut av mig refererade utlåtande om den bergska reformens verkningar. Denna styrelse är ju en sakkunnig institution, och dess utlåtande — som tillkom omkring åren 1917—1918 — avgavs under ämbetsmannans ansvar. Dess utredning grundades på inhämtade upplysningar och utvisade, att det var en allmänt rådande uppfattning bland dem, som berördes av denna bergska reform, att den år 1906 vidtagna förändringen i stavsättet medfört lättnader vid modersmålsundervisningen på skolans lägre stadier och att därigenom ernåtts en tidsbesparing, som kommit andra uppgifter för modersmålsundervisningen till godo. Detta är väl om något ett auktoritativt uttalande, avgivet under ämbetsmannans ansvar och på grundvalen av inhämtade upplysningar.

Herr Engberg upprepade också det gamla påståendet, att gångna tiders litteratur i en framtid skulle bli som en tillsluten bok, om vi nu överginge till en reformerad stavning. I det avseendet vill jag hänvisa till vad jag sade i mitt första anförande. Herr Engberg var kanske inte i tillfälle att höra det. Jag läste några rader ur en bok med stavning från tiden omkring 1450. Sedan dess har stavningen reformerats under 500 år, och jag erkänner gärna, att man naturligtvis förstår texten något sämre än om den vore skriven med nuvarande stavning. Det är emellertid inget hinder för en nutidsmänniska att

Om reformering av rättstävningen. (Forts.)

förstå denna text i kung Kristoffers landslag, som jag anförde i mitt förra anförande. När så stora reformer ha kunnat ske på stävningens område och vi sena tiders barn likväl kunna läsa denna gamla text utan att behöva stapp-la på orden, vore det märkvärdigt, om den betydligt mindre reform, som här ifrågasättes, skulle leda till, att vi fullkomligt utestängdes från möj-ligheterna att läsa vad exempelvis Tegnér skrivit. Det är ju överdrifter i allra högsta grad.

Herr Oscar Olsson antydde, att det här är fråga om en motsättning och en konkurrens mellan en större del av de akademiskt bildade lärarna och folkskollärarna. Var och en vet ju, att det under långa tider har existerat en sådan konkurrens och aversion mellan dessa båda kategorier. När då en enhällig framställning kommer från folkskollärarna i denna fråga, är det ganska naturligt, att icke läroverkslärarna anse sig kunna vara med om detta; det vore att sänka sig för långt med hänsyn till de senares allmänna bildningsståndpunkt och förutsättningar i övrigt.

Jag fick ett litet intryck av detta, när jag väckte min stävningsmotion 1919. En dag mottog jag ett anonymt brevkort, avstämplat i Uppsala och underskrivet med »Akademiker». Där stod: »Bornera icke, svagdricka.» Man skall naturligtvis icke fästa sig så mycket vid anonyma brev, men jag skulle hålla för troligt, att det bland läroverkslärare och akademiska element i övrigt i en viss utsträckning finnes en sådan överlägsen uppfattning om vad som kommer från kretsar, som ligga under deras egen nivå. Det är nog i stor utsträckning sådant, som varit utslagsgivande för den uppfattning, som nu har tagit sig uttryck och som resulterat i ett motstånd från *det* hållet.

Ja, herr talman, jag skall inskränka mig till dessa repliker. Jag förstår, att det yrkande jag gjort icke har någon möjlighet att slå igenom, men jag har också konstaterat, att bakom yrkandet om bifall till utskottets negativa förslag stå två mycket oförenliga uppfattningar, nämligen den Engberg—Pauliska uppfattningen och den uppfattning, som framförts av utskottets ordförande. Utskottets ordförande synes ha någon sympati för, att det i alla fall skall ske en utredning i denna fråga förr eller senare. Om de, som i alla fall vilja göra någonting — fastän de kanske äro tveksamma om tiden när detta skall ske — mera allmänt skulle rösta för mitt förslag om en utredning av frågan, understryka de enligt min mening på ett bättre sätt vad de vilja, än genom att rösta tillsammans med herrar Engberg och Pauli, som icke vilja någon reform alls.

Från den utgångspunkten skall jag be att alltjämt få yrka bifall till mitt förslag.

Herr **Holmbäck**: Herr talman! För min del tillhör jag dem som anse, att den moderna stävningen i allt väsentligt är lämplig. Jag vill alltså icke vara med om någon större ändring av densamma.

Å andra sidan måste jag säga mig, att förändringar åtminstone i vissa hänseenden skulle kunna tänkas. Särskilt har jag fäst mig vid en synpunkt, som gjorts gällande av min medarbetare i Svenska landskapslagar, professor Wessén, vars sakkunskap på hithörande områden naturligen icke kan jävas, nämligen att man i vissa fall borde tillåta dubbelformer i stävningen. Det skulle alltså vara tillåtet icke blott att stava exempelvis noggrant med ett n, som nu är fallet, utan också med två n. I vissa fall får jag verkligen säga, att jag många gånger stått rådvill och ibland måst söka mig till lexikon, och så är väl fallet med flera av kammarens ledamöter.

Vad nu angår utskottets motivering heter det ju där: »I likhet med skolöverstyrelsen finner utskottet att möjligheterna för undanröjande av onödiga svä-

Om reformering av rättstävningen. (Forts.)

righeter vid rättstävningen böra uppmärksammas och undersökas.» Detta är ju en utomordentligt moderat motivering för en reform, och jag tror att man gott kan instämma i densamma. Jag kommer alltså att rösta för utskottets avslagsyrkande med den motivering utskottet givit.

Herr Nisser: Herr talman! Det är ju i regel så, att alla frågor som beröra svenska språkets rykt och ans komma mycket buller åstad. Så har det varit även denna gång. Emellertid erkännes ju även av språkmän, att en hel del inkonsekvenser för närvarande förekomma i det svenska språkets stävning, och det vore väl då lämpligt att ta upp denna fråga för att avskaffa åtminstone dessa.

Huruvida man vill gå in på en mycket djuggående reform eller ej kan ju bero på personligt bedömande. Jag hör av herr Engberg att han använder gammalstävningen, och det är ju hans sak. Jag vill icke heller förmena honom att mäta i aln och väga i skålpund om han så vill. Det fanns nog på sin tid de, som ansågo att dessa system icke borde ha ändrats.

Motionen utmynnar i en ganska försiktig hemställan, att Kungl. Maj:t ville uppdraga åt några praktiska, fördomsfria personer att utarbeta förslag till en grundlig reform av vår rättstävning. Det beror alltså på Kungl. Maj:t vilka personer som anses lämpliga att göra denna utredning. De praktiska personerna böra vara språklärare och andra med praktisk erfarenhet av vårt språk, och de fördomsfria personerna bör man ju söka bland språkvetenskapsmännen, som ha en vidare syn och kunna överblicka hela detta fält på ett annat sätt än de, som mera ytligt syssla med språkfrågor. Jag kan alltså icke finna annat än att den hemställan, som gjorts, icke borde behöva väcka så stor opposition.

Man har också framhållit, att tidpunkten nu icke är lämplig för att genomföra en reform, och det kan ju så vara. För visso ha vi för närvarande större och mycket allvarligare saker att ägna intresse och krafter åt, men jag tror att de allra flesta borde kunna enas om att det svenska skriftspråket behöver en fortgående tillsyn och icke får leva kvar som ett dött språk. Det svenska skriftspråket skall vara ett levande språk.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att i avseende på det nu ifrågavarande utlåtandet förekommit följande yrkanden: 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o), av herr Engberg, att utskottets hemställan skulle bifallas med uteslutande av motiveringen; 3:o), av herr Olsson, Oscar, att kammaren skulle bifalla utskottets hemställan med godkännande av den motivering, som innehölls i andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 8 i anledning av inom nämnda kammare väckta motioner i samma ämne; samt 4:o), av herr Brandt, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning vid lämplig tidpunkt av frågan om reformerad rättstävning.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr Engberg begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits bifall till det av honom framställda yrkandet, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första kammarens första tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 12, röstar

Ja;

Om reformering av rättstävningen. (Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan med uteslutande av motiveringen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Brandt* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 38;

Nej — 45.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 13, i anledning av väckt motion angående åstadkommande av bättre vägledning för den studerande ungdomen vid dess val av levnadsbana, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

*Ang. större
planmässighet
i den svenska
hamnbyggnads-
politiken.*

Föredrogs ånyo första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 12, i anledning av väckt motion angående åstadkommande av större planmässighet i den svenska hamnbyggnadspolitiken.

Med föranledande av en inom första kammaren av herr *Ericsson, Carl Eric*, väckt motion, nr 72, hade utskottet i förevarande utlåtande hemställt, att första kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla dels om verkställande snarast möjligt av en utredning för åstadkommande av större planmässighet i den svenska hamnbyggnadspolitiken, dels ock om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill denna utredning kunde föranleda.

I motiveringen hade utskottet anfört bland annat följande: »Utredningen, som bör vara förutsättningslös, synes jämte en undersökning om planmässighet i hamnbyggandet jämväl böra omfatta en undersökning av de transportkostnader, som betingas av olika transportmedel och transportvägar, samt i vad mån en minskning av dessa kostnader står att vinna genom en eventuell omläggning av trafiken. I samband härmed synes även hamntaxepolitiken böra tagas under omprövning. Med hänsyn till resultatet av en sådan undersökning bör härefter, om så finnes lämpligt, upprättas en generalplan för hamnbyggnadspolitiken, vilken plan sedan skulle kunna vara till ledning vid prövning av uppkommande förslag till hamnbyggnadsföretag samt vid beviljandet av statsbidrag till dylika företag. För att planen skall kunna tjäna detta sitt syfte, erfordras emellertid att den ständigt hålles aktuell. Utom handelshamnarna bör utredningen också omfatta fiskehamnarna, därvid jämväl för sistnämnda hamnars del böra undersökas möjligheterna att åstadkomma en rationalisering.»

Herr **Berg, Robert**: Herr talman! I en motion nummer 54 i andra kammaren och en likalydande motion i första kammaren har hemställts, att en kon-

Ang. större planmässighet i den svenska hamnbyggnadspolitiken. (Forts.)
centration av hamnväsendet i vårt land måtte komma till stånd, och det är med hänsyn till dessa motioner vi nu ha att behandla föreliggande utskottsutlåtande.

Motionärerna ha yrkat på att en utredning måtte åvägabringas för att få den transoceaniska trafiken koncentrerad till ett mindre antal hamnar. I det sammanhanget nämner man icke ett ord om den övriga trafik, som förekommer på våra hav. Vi ha också en trafik som heter atlanttrafik, en annan som heter östersjötrafik och slutligen en tredje som heter kustfart. Mena motionärerna, att en koncentrerad av den transoceaniska trafiken också skall innebära, att all annan sjötrafik koncentreras till dessa hamnar?

I motionen förordas ett mindre antal hamnar, men man kan icke få en bild av hur stort detta antal skall vara. Man vet icke om motionärerna mena Stockholm, Göteborg och Malmö, eller om de mena dessa hamnar jämte de i Norrköping, Hälsingborg och Gävle. Så mycket är emellertid klart, att den transoceaniska trafiken i huvudsak utföres av djupgående fartyg och att våra hamnar i allmänhet icke äro rustade för att taga emot dem. Följaktligen ligger den reflexionen nära till hands, att motionärerna när de tala om koncentrerad trafik allenast tänka på Göteborg. I Stockholm är djupet 8 meter, vilket icke är tillräckligt för djupgående fartyg på tio à tolv tusen ton. Malmö kan icke heller komma i fråga, ty där är djupet allenast 7 meter, och i frihamnen 9 meter. Mindre fartyg från den transoceaniska trafiken kunna mottagas här, men blir det fråga om ett av de större fartygen måste det gå till Limhamn, där vattendjupet är mer än 9 meter. — När man tar del av dessa motioner, söker man naturligtvis få klarhet i vad motionärerna mena. Detta är emellertid alldeles omöjligt. Någon sådan klarhet står icke att vinna.

Motionärerna klaga emellertid över att våra handelshamnar erhållit statsbidrag för utbyggnad och fördjupning av hamnarna. Man anser denna hamnpolitik förkastlig, ty den har under en hundraårsperiod kostat statsmakterna i runt tal 148 miljoner kronor. De stora hamnarna ha i regel icke fått någon av dessa statsbidrag på 1,500,000 kronor årligen till vårt hamnväsende, och därför anse motionärerna dessa statsbidrag onödiga. Men under det motionärerna endast tala om en koncentrerad av den transoceaniska trafiken och icke nämna ett ord om atlant- och östersjötrafiken, kunna kammarens ledamöter säkerligen förstå det intresse man med nödvändighet hyser i de olika hamnarna av mindre storleksordning för att kunna taga emot åtminstone denna senare trafik. Man kan väl aldrig föreställa sig att motionärerna avse, att också den trafiken skulle dirigeras till det mindre antal hamnar som de särskilt tänka på. Varje industri- och annat företag har ju intresse av att få sitt råmaterial transporterat från hamnen så billigt som möjligt och likaså att kunna sända de producerade varorna till avsättningshamnen med minsta möjliga kostnad. Men i och med att man, såsom motionärerna vilja, koncentrerar trafiken till ett mindre antal hamnar, fördyrar man ju dessa transporter för de industrier och företag, som ligga närmare andra redan befintliga hamnar.

Utskottet har vid sin behandling av detta ärende icke kunnat godtaga motionärernas resonemang om att den hamnpolitik, som bedrivits de senare åren, varit olämplig och rent av förkastlig. Utskottet har inhämtat utlåtanden dels från kommerskollegium samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och dels från handelskamrarna på olika håll i vårt land. Det enda stöd motionärerna härvidlag ha fått är från kommerskollegium. Alla de övriga hörda institutionerna ha visserligen icke ställt sig motvilliga mot en utredning, men likväl samtidigt lagt fram sådana synpunkter som givit utskottet anledning att så att säga fullständigt plocka sönder de argument motionärerna i detta avseende ha använt. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, som ju haft att behandla alla

Ang. större planmässighet i den svenska hamnbyggnadspolitiken. (Forts.) framställningar om statsbidrag för utvidgning och fördjupning av våra handelshamnar, har i sitt utlåtande fullständigt omintetgjort det argument motionärerna här ha framfört. Styrelsen anser för sin del, att någon överdrift i detta avseende icke förelegat, utan framhåller att de åtgärder, som i dessa fall vidtagits, varit till gagn för såväl industrier som företag i närheten av hamnarna.

Motionärerna ha vidare pekat på statsmakternas bidrag till våra fiskehamnar. Det är ju allmänt bekant att några fiskehamnar, som kommo att ställa sig mycket dyra, byggdes på statens bekostnad omkring år 1926. Statsbidraget till fiskehamnar under den hundraårsperiod jag tidigare nämnt belöper sig dock icke till mer än cirka 34 miljoner kronor. Motionärerna anse att detta belopp är för högt och att man därför icke bör decentralisera fiskehamnarna i sådan utsträckning som nu är fallet. Man får då icke klart för sig, vad motionärerna mena att denna fiskarbefolkning skulle ha tagit sig till utan dessa bidrag till hamnförbättringar på olika håll. Om de icke ha någonstans att lägga till med sina båtar när de komma från havet, vet man icke om motionärerna mena att de skola simma i land med sin fångst, eller hur det nu skulle kunna gå till. Hamnväsendet för fiskarbefolkningens vidkommande är ju ännu i denna dag av den sämsta tänkbara beskaffenhet.

Motionärerna ha i detta avseende ansett, att de statsbidrag som utgå till dessa fiskehamnar, icke äro på ett ändamålsenligt sätt använda. Fiskarbefolkningen på våra olika kuster har nog tillräckliga bekymmer och svårigheter att kämpa med utan att man av den även skulle fordra, att den skulle bekosta dessa ganska, åtminstone för deras vidkommande, dyra hamnanläggningar. Men det är ju inte nog med att fiskarna ha hamnar, där de kunna lägga till med sina båtar, då de komma in med sina fångster, utan det är även nödvändigt, att de ha ett skydd för sina båtar, när stormen vräker på och de icke kunna gå ut till havs och bedriva sin vanliga näring. Man kan väl inte begära, att denna strävsamma befolkning själv skall få vidkännas kostnaderna för dessa försiktighetsanordningar. Motionärerna ha emellertid varit oförsiktiga nog att inte på något som helst sätt lämna närmare motiveringar för sina yrkanden i detta avseende.

Motionärerna tala om en koncentring av den transoceana trafiken, men som jag tidigare nämnt bedrivs denna trafik av de större och mera djupgående fartygen. Den enda hamn som kan ta emot dessa fartyg är hamnen i Göteborg. Stockholms hamn kan det inte, inte heller Malmö, och jag tror inte heller någon annan hamn. När man tagit del av motionärernas synpunkter, kan man inte undgå att fråga sig: Menar man verkligen att all trafik skall förläggas till denna plats? Före den 9 april 1940, således innan Skagerackspärren kom till, pågick ju sjöfarten på Göteborgs hamn obehindrat, och fartygstrafiken ökade allt mer och mer. Vederbörande krävde av hamnpersonalen, att den skulle vara med om införande av skiftarbete, så att lossning och lastning skulle kunna äga rum oavbrutet natt och dag. Man gick med på detta arrangemang, men efter en liten tid visade det sig, att alla spåranläggningar, som funnos i Göteborgs hamn, voro blockerade av lastade järnvägsvagnar. Slutligen måste lossningen stoppa, därför att man inte hade någon plats för de olika varorna. Man kan således konstatera, att även denna anordning sprack. Vill man återupprepa en sådan anordning, skall man följa motionärernas yrkande.

Utskottet har icke, som jag tidigare sagt, kunnat tillägna sig denna synpunkt, utan har ansett att våra industriella företag äro beroende av att bli betjänade även från andra håll än vad den koncentration, som motionärerna åsyfta, kan erbjuda. Utskottet har således icke kunnat godtaga de synpunkter som motionärerna i detta avseende framfört, och det är ju uppenbart, att ingen

Ang. större planmässighet i den svenska hamnbyggnadspolitiken. (Forts.)
annan heller kan göra det, ty de kostnader, som statsmakterna nedlagt på våra hamnar under den gångna hundraårsperioden, äro inte större än de olika kommunala myndigheternas kostnader, då det gällt att anskaffa maskinella lossnings- och lastningsanordningar för att därigenom icke allenast betjäna industriens och företagens intresse utan även rederinäringens intresse. På det hållet har man naturligtvis intresse av att få lasta och lossa så fort som möjligt, och för den skull ha dessa maskinella anordningar införts litet varstans i våra hamnar. De ha säkerligen varit till gagn för båda parter. Dessa maskinella lossnings- och lastningsanordningar få ju kommunerna eller de enskilda företagen själva betala. För sådant ändamål erhålles inget statsbidrag, och man kan således utgå ifrån att dessa kostnader ha drabbat kommunerna i ganska stor utsträckning. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen framhåller, att det ännu finns fiskehamnar som ha behov av fördjupning och förbättring, och styrelsen anser, att de medel som för detta ändamål anslås från statsmakternas sida äro mycket väl använda pengar.

Utskottet har, som jag tidigare nämnt, icke kunnat acceptera motionärernas synpunkter, utan har ansett, att frågan har ett intresse både för statsmakterna och för kommunerna. Den bör sålunda utredas, men icke som motionärerna föreslagit genom en utredning utan vidare. Utskottet har ansett att denna utredning bör vara förutsättningslös. Förutsättningen för att jag för min del skall ansluta mig till utskottets hemställan är, att denna utredning i verkligheten blir förutsättningslös.

Jag har, herr talman, intet annat yrkande.

I detta anförande instämde herr *Karlsson, Gustaf*, och herr *Berling*.

Herr Ekströmer: Herr talman! Eftersom den siste talaren ej hade något yrkande kanske jag icke behövt taga till orda, men jag vill ändå göra detta för att rätta till ett misstag, vartill han gjorde sig skyldig. Han säger, att motionärerna yrka en koncentrerings av den transoceaniska trafiken i allmänhet. Detta är ej riktigt, utan motionärerna ha blott yrkat en koncentrerings av den transoceaniska linjetrafiken. Det är en betydande skillnad. Beträffande så att säga vanlig trafik, således icke linjetrafik, ha de icke gjort något yrkande. De ha endast tänkt sig, att ett betydligt förbilligande av transportkostnaderna för vår export och import av allehanda varor, som fraktas med linjebåtarna, skulle uppstå om en koncentration kunde äga rum, varigenom dessa båtar i stället för att behöva angöra en hel del större eller mindre hamnar endast skulle behöva angöra några få hamnar, vilka då kunde särskilt utrustas med anordningar, som skulle möjliggöra ett förbilligande av lastnings- och lossningskostnaderna etc. Detta är motionärernas mening.

Som herr Berg mycket riktigt anmärkte har utskottet ej utan vidare accepterat motionärernas uträkningar, ty varje sak har två sidor. Det skulle kunna hända att ett förbilligande av sjöfrakterna skulle kunna motvägas av ett fördyrande av landtransporterna, ävensom att man finge kosta på alltför dyra anordningar i de stora hamnarna. Utskottet har emellertid ej velat förneka att möjligheter finnas att uppnå fördelar genom en koncentration, varför utskottet icke motsatt sig en som det på ett ställe står allsidig och på ett annat ställe förutsättningslös utredning. Jag tror att utskottets ståndpunkt är ganska förnuftig.

Beträffande övriga hamnar ha motionärerna påtalat, att en viss planlöshet gjort sig gällande vid beviljande av statsbidrag, och detta är nog riktigt. Som utskottet skriver ha ansökningar om statsbidrag granskats kanske mera ur teknisk än ur allmänt ekonomisk synpunkt, och churuväl några svårare missgrepp

Ang. större planmässighet i den svenska hamnbyggnadspolitiken. (Forts.)
icke kunnat konstateras, har likvisst utskottet ansett att en översyn för framtiden vore lämplig. Någon klagan över att så och så många miljoner kronor kostats på våra hamnar har mig veterligt icke försports. Tvärtom anser man nog, att det kostats på för litet på svenska hamnbyggnader. Vad man däremot klagat över är att kostnaderna fördelats på ett kanske icke alltid så lämpligt sätt. Detta få vi hålla i minnet.

Kort sagt har inom utskottet rått en viss tvekan beträffande motionärernas önskemål, en tvekan som också kommit till uttryck i samtliga hörda myndigheters och institutioners yttranden. Utskottet har emellertid ansett att en allsidig utredning bör igångsättas och att gärna, om det är möjligt, en generalplan för hamnbyggnadspolitiken upprättas. Detta skulle då gälla icke blott vanliga hamnar utan även fiskehamnar. Jag tror icke att några hamnbyggnader, som ha ett verkligt förnuftigt ändamål, därigenom komma att bli hindrade i sin utveckling. Jag tror tvärtom att man genom en sådan utredning kan hoppas på att en del onödiga kostnader både för kommuner och stat kunde undvikas.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Andersson, Karl: Herr talman! Syftet med de motioner som ligga till grund för detta utlåtande torde nog ligga ganska klart i dagen. I varje fall för de ledamöter av statsutskottet, som i början av april i år gästade Göteborg, torde det inte råda något tvivel om syftet med dessa motioner. Detta är att koncentrera handelshamnarna, så att den transoceaniska trafiken skall komma att gå på någon eller några hamnar. Vilka dessa hamnar skulle vara, är ju även ganska lätt att tänka sig, ty när det gäller den större transoceaniska trafiken är det inte så synnerligen många att välja på.

Utskottet har emellertid i sitt utlåtande funnit det angeläget att gentemot detta önskemål om en koncentration framhålla, att denna stora trafik, som framför allt när det gäller vår export och import är av avgörande betydelse, inte bör bli monopoliserad för ett litet antal orter eller hamnar. Jag skall emellertid inte uppehålla mig längre vid denna fråga. Den föregående talaren har ju redan varit inne på den.

Däremot vill jag göra några erinringar i anledning av utskottets utlåtande i ett annat avseende. Det förefaller mig som om utskottet gått något vid sidan av såväl de avsikter som det yrkande motionärerna avsett. Jag avser därmed utskottets utlåtande i vad det gäller fiskehamnarna. Fiskehamnarna utgöra ju en hamnfråga för sig. De ha intet, eller i varje fall mycket litet, gemensamt med handelshamnarna. Fiskehamnarna kunna inte heller koncentreras till endast ett litet fåtal hamnar. De måste förläggas efter våra kuster för att tjäna fiskarna och fisket.

Om man kan säga att frågan om handelshamnarna befinner sig på ett outrett stadium, kan detsamma inte med fog sägas om fiskehamnarna. Väg- och vattenbyggnadstyrelsen har redan uppgjort ett mycket stort program för dessa fiskehamnar, ett program som omfattar sju stycken rent statliga fiskehamnar och inte mindre än tjugunio stycken statsunderstödda fiskehamnar. Undersökningar ha gjorts beträffande dessa hamnar, liksom kostnadsberäkningar. Man har konstaterat att det föreligger behov av dylika hamnar. Det är egentligen bara en anslagsfråga för att dessa arbeten skola igångsättas. Fiskehamnarna ha kostnadsberäknats till sammanlagt cirka 8 miljoner kronor, och det behövs ingen ny utredning för att klarlägga vare sig behovet, läget eller kostnaderna för dessa arbeten. Detta har nämligen väg- och vattenbyggnadsstyrelsen redan gjort. Därför frågar jag mig, varför utskottet, endast på grund av att motionärerna så där i förbigående nämnt fiskehamnarna, även i sitt utlåtande sagt, att utom handelshamnarna utredningen bör omfatta även fiskehamnarna, därvid jämväl

Ang. större planmässighet i den svenska hamnbyggnadspolitiken. (Forts.)
för sistnämnda hamnars del böra undersökas möjligheterna att åstadkomma en rationalisering.

Då jag icke finner det vara motiverat eller nödvändigt att denna utredning även skall omfatta dessa fiskehamnar, skulle jag vilja hemställa om att utskottet måtte vara med om att stryka den sista satsen i sin motivering, så att utredningen endast komme att omfatta det som motionärerna egentligen åsyfta. Jag fruktar nämligen att ett beslut i den riktning som utskottet föreslagit, kan komma att sätta en käpp i hjulet för utbyggandet av de fiskehamnar, som redan äro utredda och kostnadsberäknade, vilket skulle vara ganska olyckligt med hänsyn till rådande förhållanden på detta område. Vi skola komma ihåg att under de senaste åren, just under krigsåren, har det skett en mycket stark utveckling, när det gäller fisket och framför allt när det gäller fiskebåtarna. Fiskeflottan har nybyggts i ganska stor omfattning. Det har byggts större och mera djupgående båtar, och dessa båtar behöva bättre och djupare hamnar. Byggandet av dessa fiskehamnar bör för den skull påskyndas. Det får inte fördröjas genom en utredning som kan komma att ta många år i anspråk och som jag befarar kan förhindra ett utbyggande av dessa hamnar till skada och men för vår fiskenäring.

Jag skulle således vara tacksam om utskottet ville stryka denna sats i sin motivering, vilket utskottet bör kunna göra så mycket mer som andra kammarens tillfälliga utskott i samma fråga icke har gjort gällande, att fiskehamnarna skola medtagas i utredningen.

Om emellertid denna motivering skall stå kvar, förväntar jag att utskottet i varje fall är berett att förklara, att det därmed inte har avsett att skapa något hinder för fiskehamnarnas fortsatta utbyggande. Jag förväntar även att arbetena därpå inte heller skola fördröjas.

Jag har, herr talman, tillsvidare intet yrkande, men jag vill uttala en önskan och förhoppning att utskottet måtte villfara min begäran att stryka sista satsen i sin motivering.

Herr Heüman: Herr talman! Det har inte varit utskottets mening att på något som helst sätt genom sitt uttalande motverka fiskehamnarnas utbyggande på ett sätt som kan vara av behovet påkallat. Detta framgår av utskottets uttalande på sid. 9 i utlåtandet, där utskottet säger: »Även fisket, som enligt vad erfarenheten icke minst under senare år utvisat är av utomordentlig betydelse för folkhushållningen, fordrar ändamålsenliga hamnar.» Härmed har utskottet således deklarerat sin ståndpunkt i denna fråga. Att utskottet tagit upp denna fråga beror närmast på att motionärerna anmärkt på de stora anslagen till dessa fiskehamnar. Dessa anmärkningar ha vi inom utskottet icke ansett befogade, då vi ansett att fiskehamnarnas utbyggande får betraktas som en följd av att man velat bringa fiskarbefolkningen och fiskenäringen en hjälp. Att utskottet sedan yrkar att denna fråga skall tagas med i utredningen, beror på att utskottet ansett, att man från statens sida bör ge fiskehamnarna det stöd, som dessa kunna vara i behov av.

Herr Ekströmer: Herr talman! Jag är förekommen av herr Heüman, och jag vill endast ytterligare understryka, att denna utredning ju är avsedd att vara helt och hållet förutsättningslös. Jag kan inte förstå, varför man skulle riskera, att frågan om fiskehamnarna skulle komma i efterhand.

Herr Andersson nämnde, att man redan beträffande några hamnanläggningar, det var visst sju stycken, höll på med en utredning, men jag förstår inte, varför man skulle stanna vid dessa, ty det kanske behövs fiskehamnar

Ang. större planmässighet i den svenska hamnbyggnadspolitiken. (Forts.) på många fler ställen. Med den betydelse fisket har för vår folkförsörjning skulle det inte förvåna mig om denna utredning skulle betyda en utveckling till förmån för fiskehamnarna.

Jag är för min del inte under några som helst omständigheter beredd att stryka den del av motiveringen, som herr Andersson önskade. Jag tror ej att detta är till fördel för fisket. Jag vidmakthåller mitt yrkande.

Herr Andersson, Karl: Herr talman! Jag kan förstå, att inte utskottet på stående fot vill göra en ändring i sin motivering. Men då jag anser att denna fråga om våra fiskehamnar är ganska väsentlig, och då jag befarar att en utredning jämväl skulle komma att omfatta dessa hamnar och därvid kanske för flera år framåt omöjliggöra de nödvändiga arbeten, som redan äro förberedda och som vänta på anslag, ser jag mig föranlåten, herr talman, att yrka bifall till utskottets förslag men med utelämnande av den sista satsen i utskottets motivering på sid. 10, som lyder: »Utom handelshamnarna bör utredningen också omfatta fiskehamnarna, därvid jämväl för sistnämnda hamnars del böra undersökas möjligheterna att åstadkomma en rationalisering.»

Herr Elowsson, Nils: Herr talman! Anledningen till att utskottet inte kan gå med på att slopa denna sats i motiveringen är bl. a., att en del av de stora fiskehamnarna även ha använts och användas som importhamnar i konkurrens med näralliggande handelshamnar och alltså inkräkta på deras uppland. Skall man utreda denna fråga, kommer man inte ifrån att taga hänsyn till dylika tendenser.

De bekymmer, som herr Andersson i Rixö hyser för att detta medtagande av fiskehamnarna i utredningen skall medföra, att åtgärderna för utbyggnad av en del fiskehamnar skulle fördröjas, finner jag alldeles obefogade, ty utredningen gäller ju i första hand handelshamnarna. Fiskehamnarna har man ingenting att göra med i annan mån än de användas som importhamnar. Jag kan inte tänka mig, att dessa bekymmer äro befogade.

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr talmannen, att därunder yrkats dels att vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt skulle bifallas, dels ock, av herr *Andersson, Karl*, att utskottets hemställan skulle bifallas med uteslutande av sista meningen i motiveringen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner i enlighet med dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Andersson, Karl*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första kammarens andra tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 12, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr Karl Anderssons yrkande i ämnet.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste

Ang. större planmässighet i den svenska hamnbyggnadspolitiken. (Forts.)
sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle kammarens beslut i förevarande ärende genom utdrag av protokollet delgivas andra kammaren.

Föredrogos och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 313 och 323.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

- nr 311, av herr *Löfvander* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till förbättrande av bostadsförhållandena;
- nr 312, av herr *Sundberg* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till länsstyrelserna för budgetåret 1943/44; och
- nr 313, av herr *Lindström* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till länsstyrelserna för budgetåret 1943/44.

Anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

- nr 260, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förskottering av underhållsbidrag till barn (bidragsförskottslag);
- nr 261, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser om äganderättsutredning och sammanläggning av fastigheter inom vissa byar i Kopparbergs län, m. m.;
- nr 262, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om krigsansvarighet för liv- och invaliditetsförsäkring; samt
- nr 263, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av stadsplanelagen den 29 maj 1931 (nr 142) m. m.

Anmäldes sammansatta bevillnings- och första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 266, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror, m. m.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställanden i utlåtande nr 2 bifölles även av andra kammaren.

Anmäldes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 267, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av prisregleringslagen den 30 juni 1942 (nr 459).

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 36 bifölles även av andra kammaren.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

- nr 141, i anledning av riksdagens år 1942 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1941—30 juni 1942;

nr 142, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till barnavårdsnämnderna för bidragsförskott;

nr 143, i anledning av väckta motioner angående åstadkommande av ett rationaliseringsprogram för sjukhusvård och sjukhusdrift;

nr 144, i anledning av väckt motion om anställande av socialkuratorer vid sjukhusen; och

nr 145, i anledning av väckta motioner om anslag för budgetåret 1943/44 till insamlande och bearbetande av uppgifter angående de lungsjukas levnadsförhållanden i Sverige;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag lag om avgifter för sjöfolks pensionering, m. m.; och

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade pensionsbestämmelser för vissa barnmorskor, m. m.; samt

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 37, i anledning av väckta motioner om åtgärder till förhindrande av oskälig arrendestegring;

nr 38, i anledning av väckt motion om viss komplettering av gällande rekvisitionslag;

nr 39, i anledning av väckt motion om viss ändring i lagen om inskränkning i rätten att återtaga avbetalningsgods från vissa värnpliktiga m. m.; och

nr 40, i anledning av väckt motion om viss ändring i krigsfamiljebidragsförordningen.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 6.06 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.
